

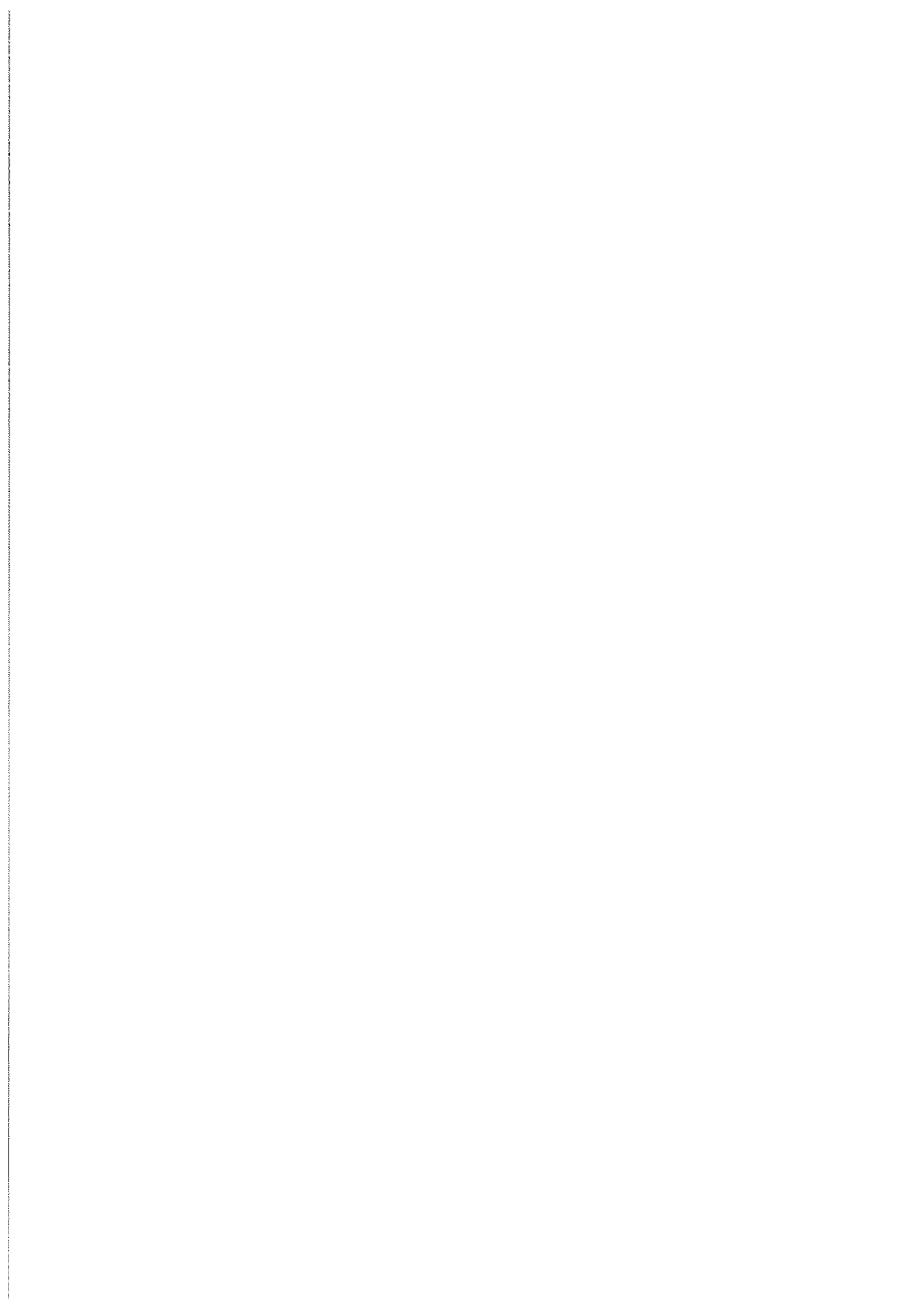
International Research Institute of Stavanger

www.iris.no

**Talent eller klient?
Om unge stoffmisbrukeres
kulturøkonomiske avhengighet**

Prosjektet ble i sin tid utført av RF - Rogalandforskning. Januar 2006 ble alle forskningsaktiviteter i RF overført til International Research Institute of Stavanger (IRIS).

© Kopiering er kun tillatt etter avtale med IRIS eller oppdragsgiver.
International Research Institute of Stavanger AS er sertifisert etter et kvalitetssystem basert på NS-EN ISO 9001 og NS-EN ISO 14001:2004

Talent eller klient?
Om unge stoffmisbrukeres
kulturøkonomiske avhengighet.
Rapport RF-96/025

Vår referanse: 724/813018	Forfattere: Else M. Tunglund, Marie Smith-Solbakken, Tor Claussen.	Revisjonsnr. / dato: Rev. 01 / 01.03.96
Ant. sider: 159	Oppdragsgiver: Norges forskningsråd	Forskningsprogram: Program for rusmiddelforskning
ISBN: 82-7220-755-9	Gradering: Åpen	Åpen fra (dato): 01.03.96

Emne:

Fokus i denne studien har vært unge stoffmisbrukere.

Hittil har forskning om stoffmisbruk i stor grad vært fokusert på psykisk og fysisk avhengighet, eller man har tatt utgangspunkt i psykologiske forklaringer som oppvekstforhold og personlighetstype. Behandling og kurativ virksomhet har i stor grad vært rettet mot enkeltindivider.

Vårt utgangspunkt har vært en antakelse om at kulturelle og økonomiske aspekt også er sentrale i forståelse av avhengigheten til stoff og rusmiljø.

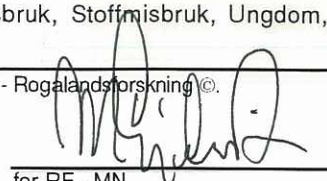
Kulturøkonomisk avhengighet betyr å bli avhengig av inntekter, ferdigheter og forbruk knyttet til illegale -rusmidler og miljøer.

Studien er utført i tidsrommet våren 1992 og ut 1995.

Emne-ord: Avhengighet, Kulturøkonomisk avhengighet, Legemiddelmisbruk, Stoffmisbruk, Ungdom, Økonomisk kriminalitet.

Ingen del av dette dokumentet kan reproduseres i noen form uten skriftlig tillatelse fra RF - Rogalandsforskning ©.

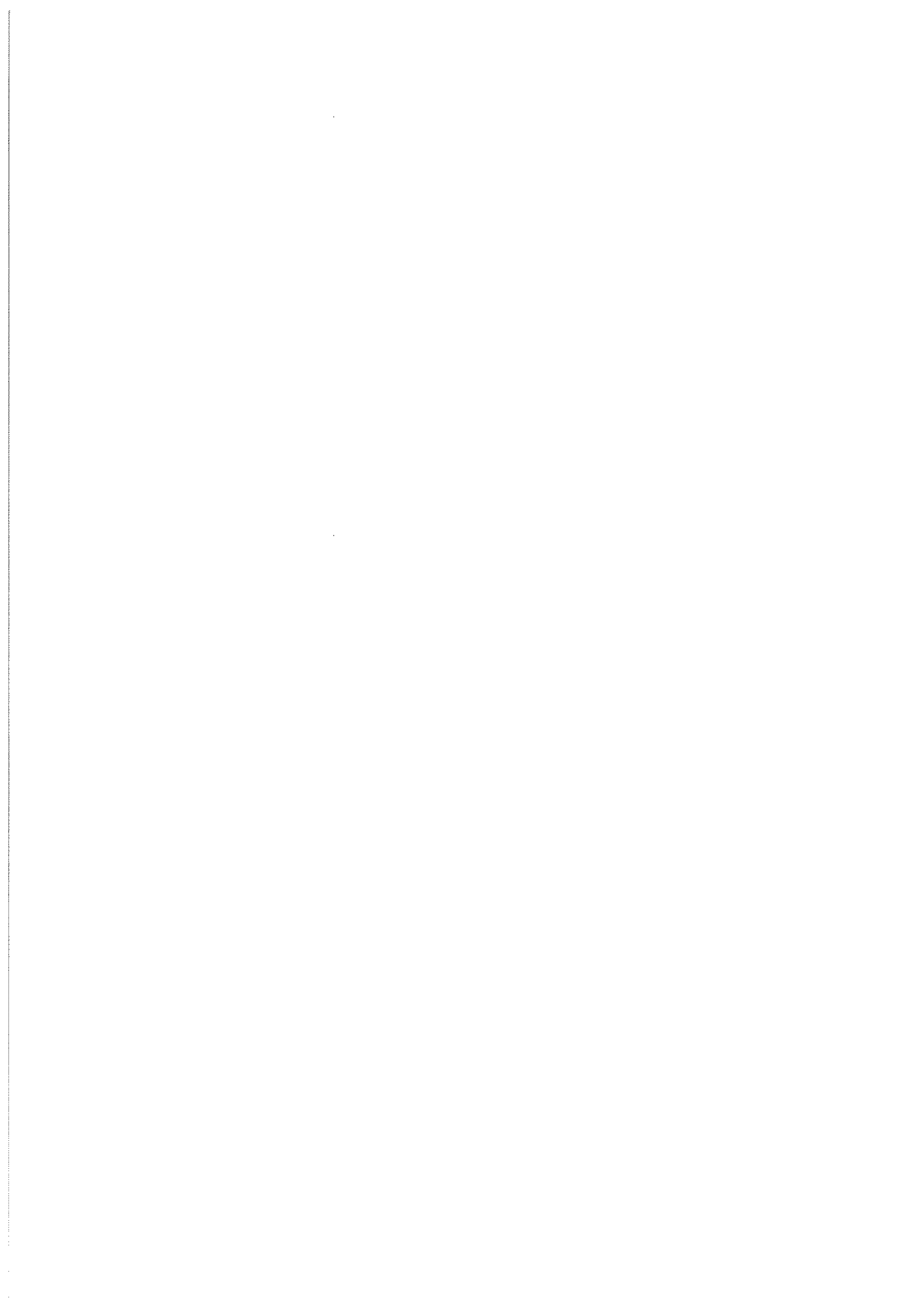

Prosjektleder
Else M. Tunglund

for RF - MN
Martin Gjelsvik

FORORD	I
KAPITTEL 1: INNLEDNING	1
Jul på sosialsenteret.....	1
1.1 Hva er en stoffmisbruker?	3
1.2 Teoretisk utgangspunkt.....	5
1.3 Rekrutteringen inn i den illegale subkulturen.....	9
1.4 Disposisjon	12
KAPITTEL 2: UTFORDRINGER VED STUDIE AV ILLEGALE STOFFMILJØ	13
2.1 Kontakt med informanter.....	13
Tillit	14
Hvorfor snakket informantene med oss?.....	15
2.2 Noen etiske spørsmål.....	18
2.3 Egen sikkerhet.....	19
2.4 Hvor pålitelige er dataene?	20
KAPITTEL 3: NOEN MISBRUKERE OG DERES PROBLEM	23
3.1 “Kalle eks-narkoman”.....	23
Ruskarriere	23
Religiøs periode.....	24
Framtiden som nykter	25
3.2 Hedda og noen andre “pillemisbrukere”.....	26
Ruskarrieren.....	27
Fremtiden som mor.....	28
Mislighold og illegal omsetning av piller.....	29
Fra medikamenter til kriminalitet.....	31
3.3 Ronny “blandingsmisbruker.”.....	32
Ruskarriere	32
En usikker fremtid	34
KAPITTEL 4: ET OMFLAKKENDE LIV	35
På kjøret	35
"Strait" periode	36

"Svalen"	37
Utenfor kjøpesenteret.....	39
I parken	42
Rettsaken	43
I fengsel	44
På frifot igjen.....	46
KAPITTEL 5: TYPISKE TREKK VED RUSKULTUREN.....	49
5.1 Tillit og personlige relasjoner.....	49
5.2 Informasjon.....	50
5.3 Normer og regler	53
Man skal aldri tyste.....	53
Man skal ikke bøffe.....	54
Man skal ikke være kjiip.....	56
Vi er ikke verre enn folk flest.....	57
5.4 Språk og symboler.....	58
KAPITTEL. 6: ET "SORT MARKED".....	61
6.1. Markedsstruktur og omsetningssystem.....	61
Markedsstruktur.....	61
Omsetningssystem.....	62
Variasjoner i tid og rom.....	63
6.2 Heroinmiljøet.....	65
Profesjonalisering.....	65
Internasjonalisering.....	68
Prisnedgang	69
6.5 Amfetaminmiljøet	69
Velorganisert	70
6.6 Pillemiljøet.....	72
Distribusjonssystemet for piller	73
Markedsplass og aktører	78
6.7 Hasjmiljøet.....	82
Utviklingstrekk.....	83
Løst organiserte vennenettverk?.....	84
Velorganisert	86
Et profesjonelt omsetningssystem	88

Fortjeneste og priser.....	89
KAPITTEL 7: I "DEN SORTE GRYTE".....	91
7.1 Yrkesroller.....	91
7.2 Tilfellet Håkon.....	97
Pilleregnskap og personlig økonomi	101
Strategier for å få fatt i piller.....	103
7.3 Tilfellet Leon.....	105
Tyv, oppbanker, pusjer og smugler	108
Forsørger	109
7.4 Roen på toppen og stresset på bønn.....	110
KAPITTEL 8 : KULTURØKONOMISK AVHENGIGHET.....	113
8.1. "Klisteret".....	113
Tap av strakte rolle og relasjoner	114
Trussel om sanksjoner	117
Vennetjenester og forbruksmønster.....	118
Offisiell gjeld	119
8.2 Talent eller klient?.....	119
8.3 Indre stress og ytre stigmatisering	122
KAPITTEL 9: HVORDAN BLIR MAN "NYKTER".....	125
9.1 "Et nytt liv" og nye sosiale nettverk.....	125
Kjærlighet og religion.....	125
Foreldrerollen	127
Overførbar kompetanse ?	129
9.2 Kontroll, behandling og tiltak	130
9.3 Konklusjon	132
NOEN ORD OG UTTRYKK.....	135
OVERSIKT OVER DATAGRUNNLAG.....	139
LITTERATUR:	141
APPENDIX 1. "VARENE"	1

FORORD

Denne rapporten er basert på materiale som er innsamlet gjennom intervju og feltarbeid blant unge stoffmisbrukere i to norske byer. Formålet med denne rapporten er å beskrive hvorledes unge stoffmisbrukere blir økonomisk og kulturelt avhengige av illegale stoff.

Prosjektet har vært finansiert av Norges forskningsråd (NFR) gjennom programmet for rusmiddelforskning over en periode på vel 4 år.

Prosjektet har innhentet følsomt materiale. Dette har medført store etiske og metodiske utfordringer. Tidlig i prosjektet ble professor. Knud Knudsen invitert til å gi faglige innspill som kunne styrke de etiske og metodiske sidene ved prosjektet.

Mellom 70-100 personer i ulike aldersgrupper har vært i kontakt med prosjektet. Den første kontakten ble formidlet av representanter fra det lokale hjelpeapparatet, politi og fengsel. De var klienter, fanger, kjenninger av politiet eller tidligere misbrukere. De fleste var fra tenåringsalder og opp til midten av 30-årene. Etter de første møtene ble det i noen tilfeller oppnådd kontakt med venners venner. Slik ble flere og flere involvert i prosjektet. Personene ble dels intervjuet, dels ble erfaringer høstet gjennom ulike former for uformelt samvær, såkalt feltarbeid.

Det ble opprettet en referansegruppe for prosjektet bestående av representanter for det lokale hjelpeapparatet, politi og fengselsvesen. Denne referansegruppen har hatt jevnlige møter i hele prosjektperioden. Ulike aspekter ved gjennomføring av prosjektet og prosjektresultater har blitt diskutert her. Referansegruppen har også kommentert rapporten i utarbeidelsesprosessen. Ansvaret for innholdet er imidlertid forfatterne alene om.

Hensikten med denne rapporten har vært å belyse den avhengigheten stoffmisbrukere opplever i forhold til rusmidler og rusmiljø fra annen synsvinkel enn det som hittil har vært vanlig. Det er vårt håp at rapporten skal gi personer som arbeider med denne problematikken innspill til utvikling av nye behandlingsformer og strategier for å håndtere de problemene som her belyses. Rapporten henvender seg også til foreldre og nær familie som ønsker mer kunnskap om problemet, kanskje med bakgrunn i at de selv har opplevd stoffmisbrukere på nært hold. Sist men ikke minst er det et håp at rapporten kan bidra til en bedre livssituasjon for de vi har hatt kontakt med.

KAPITTEL 1: INNLEDNING

Jul på sossialsenteret

Det er to dager før jul. "Sossialsenteret" avholder sitt årlige julebord. Et stort koldtbord står dekket inne i lokalet. Kjøttpålegg, røykelaks, marsipankaker, frukt og småkaker - det meste er gaver fra lokale kjøpmenn og kvinneforeninger. Det er mellom 15-20 personer i lokalet. Noen bærer tydelig preg av å være "på kjøret", andre har kommet hit for å treffe gamle kjente. Det spekuleres i hvorfor oppslutningen er mindre i år enn det den bruker å være. Kan det skyldes at så mange sitter inne? Eller holder folk seg på "Svalen", den nye innvandrerkafeen? Hvorfor er det ingen fra alkisgjengen her?

Kalle lurar på hvor Ronny er. Noen har hørt rykter om en overdose.

I køen rundt koldtbordet blir jeg stående ved siden av Hedda. Hun venter barn til våren. Hun har bare besøkt ektemannen én gang i høst. Bussforbindelsen til fengselet er dårlig. Hun må bruke hele dagen for å komme fram og tilbake. Det er slitsomt. Nå gruer hun seg litt til julen sammen med mor og bestemor.

Når alle har spist seg mette og en gutt har spilt julesanger på trompet, holder Dagfinn, daglig leder for sossialsenteret en liten tale. Han sier :

-Fra vi startet opp her har det ikke gått en jul uten at vi minnes noen av de som har forlatt oss. De som ikke klarte året som gikk...

- De som har gått hjem", avbryter en av de tilstedeværende.

Han er en av de eldste og mest kjørte. Det lange håret henger i tjafer ned på skuldrene. Ørene er prydet med tynne sølvringer. To i det ene øret, og én i det andre. "Rock" er tatovert på knokene på den ene handa. Øynene er store, blå og virker litt matte under den tversoverrynkete panna.

-Gått hjem eller til himmelen eller noe sånt, fortsetter han. For ett eller annet sted har de gått. Dit skal jeg også snart. Tror du ikke at jeg kommer til himmelen Dagfinn?

Dagfinn svarer at han er glad for at det ikke er han som bestemmer det. Men han tror at han som har skapt oss nok er romsligere enn de fleste. En liten stund er det helt stille. Ingen sier noe før Kalle utbryter

-Vent nå til over jul da Gringo, før du tar kvelden!

Når julebordet nærmer seg slutten forsyner Gringo seg av matrestene. Pølser, røykelaks, skinke og marsipan samles til en underlig blanding i en medbrakt bærepose.

-Nå sulter jeg ikke i hjel i hvert fall, sier han, og roper god jul, før han forsvinner ut i snøen.

Noen av de første informantene vi kom i kontakt med brukte å oppholde seg på sossialsenteret. "Sossialsenteret" drives av en kristen organisasjon og holder til i kjellerlokalene i en bygård nær sentrum. Her serveres kaffe, og det er mulig å slå av en prat med personalet og kamerater. Felles for de fleste som kommer hit er at de har en lang misbrukerkarriere bak seg. En utenforstående kan vanskelig la være å undre seg over hvorfor mennesker havner i

en så håpløs situasjon som en del av klientellet her befinner seg i. Hva var det som gikk galt? Hvorfor begynte de å ruse seg og hvorfor slutter de ikke med det? Hva er det som binder folk til et miljø der den ene tragedien tilsynelatende avløser den neste?

Mange foreldre får en sjokkopplevelse ved å oppdage at nettopp deres barn er trukket inn i et miljø der det misbrukes illegale rusmidler. For de fleste blir dette en forbigående affære. Men for noen blir det starten på en lang karriere både i det offentlige hjelpeapparatet, i kontrollapparatet, frivillige deler av hjelpeapparatet, - såvel som i stoffkulturen selv. Noen ender til slutt opp som klienter på sosialsenteret. Dersom man først har fått tilhørighet i et slikt miljø, virker det vanskelig å trekke seg ut igjen. Noen klarer det en stund, men faller ofte tilbake til det gamle miljøet. Dette er et problem som er velkjent for behandlere og ansatte i ulike hjelpetiltak.

Hittil har forskning om stoffmisbruk i stor grad vært fokusert på psykisk og fysisk avhengighet, eller man har tatt utgangspunkt i psykologiske forklaringer som oppvekstforhold og personlighetstype. Behandling og kurativ virksomhet har i stor grad vært rettet mot enkeltindivider.

Vårt utgangspunkt har vært en antakelse om at kulturelle og økonomiske aspekt også er sentrale i forståelse av avhengigheten til stoff og rusmiljø. Det vi vil legge vekt på her, er å få fram den kulturøkonomiske avhengighet som preger en stoffmisbruker i en illegal narkotika-økonomi.

Kulturøkonomisk avhengighet betyr å bli avhengig av inntekter, ferdigheter og forbruk knyttet til illegale rusmidler. Det innebærer også at språk og forestillinger knyttes til det å skaffe seg og nyte slike rusmidler. Likeledes knyttes makt og anseelse opp til håndteringen av rusmidlene. Deltakelse i en slik kulturøkonomi skaper en opplevelse av identitet som definerer misbrukerens tilhørighet. Denne identiteten blir forsterket ved at man gradvis mister kontakt og fellesskap med personer som ikke tilhører samme miljø som en selv. Når jaget etter stoff blir en heltidsbeskjeftigelse, mister man oftest de fleste posisjoner og roller som verdsettes i det etablerte samfunnet forøvrig. Man dropper ut fra skole, familieliv, yrkesliv, og blir ikke hus- og bileier. Man blir betraktet uegnet som foreldre og er uønsket som kunde i butikker, restauranter og banker osv. Den eneste rollen noen til slutt sitter igjen med, sett fra en utenforståendes synsvinkel, er rollen som kriminell stoffmisbruker og sosialklient. Samtidig kan man ha en viktig posisjon og høy status i stoffmiljøet.

Kulturøkonomisk avhengighet utvikles imidlertid gradvis. Noen misbrukere klarer lenge å holde en "strait" fasade med vanlig jobb og familieliv. Men jo mer ens egenverd, økonomi og identitet knyttes til den illegale ruskulturen, jo mer avhengig blir man.

Denne rapporten vil forsøke å gi et innblikk i hva det vil si å være *kulturøkonomisk avhengig*.

1.1 Hva er en stoffmisbruker?

I utgangspunktet hadde vi bestemt oss for at vi i prosjektet skulle fokusere på stoffmisbrukere på gatenivå, fra tenårene og opp til 30-års alderen. Utvalget av informanter fikk vi gjennom kontakt med hjelpeapparatet og politiet. Langt på vei definerte dermed disse hvem som var "våre" misbrukere.

På forhånd hadde vi en forestilling om at vår målgruppe var uflidde, rusa og mer eller mindre kriminelle personer. Slike med huller i dongeribuksa, ringer i ørene, tatoveringer og slitte joggesko. De som ligger dopa i torgrappa og får mødre til å se med bekymring på sine egne smårollinger. Langt fra alle vi fikk formidlet kontakt med passet imidlertid til en slik beskrivelse. Vi fant fort ut at ytre sett skilte ikke alle våre informanter seg fra andre ungdommer. Noen bar tydelig preg av å ha levd et "hardt liv", men også bak en velstelt, sporty og sunn fasade kunne det skjule seg en person med store problem. Vår umiddelbare oppfatning av hvordan en misbruker så ut stemte altså ikke alltid med de informantene vi fikk formidlet gjennom politiet og hjelpeapparat.

Å definere hva en stoffmisbruker er, byr på en rekke problemer. For det første har oppfatningen av hva som er akseptert bruk av rusmidler og hva som er *misbruk* endret seg opp gjennom historien (Hauge u.å.). Oppfatningen varierer også alt etter hvor en befinner seg på kloden. I vår del av verden blir narkotikamisbruk blant ungdom betraktet som et alvorlig problem som det satses store ressurser på for å bekjempe.

Ut fra en juridisk vinkling vil all bruk av illegale rusmidler være misbruk fordi det er ulovlig. Et høyt forbruk av f.eks. vanedannende piller og alkohol trenger imidlertid ikke å innebære lovbrudd så lenge medikamentene blir forskrevet av lege og spriten kjøpes på Vinmonopolet. Slike personer vil likevel klart kunne komme inn under det vi her mener med en stoffmisbruker. På den annen side vil det være misvisende å betrakte alle ungdommer som prøver hasj en enkelt gang som stoffmisbrukere. Det er ikke disse som er fokus i vår studie. Ut fra rent juridiske betraktninger vil slike likevel måtte betraktes som misbrukere. Det juridiske utgangspunktet gir dermed ikke noen god forståelse av begrepet.

Et annet utgangspunkt er å karakterisere en misbruker som en person med et uvanlig begjær etter kjemiske stoffer. Misbrukeren kan betraktes som en som har mistet kontrollen. Han har blitt psykisk og fysisk *avhengig*¹ av rusgifter. I hvilken utstrekning denne *avhengigheten* er slik at den forsvarer en diagnostisering eller stempling som stoffmisbruker, kan imidlertid diskuteres.

Fekjær m.fl. hevder at de fleste "narkomane" har liten grad av såkalt fysisk avhengighet:

"Forestillingen om sterk fysisk avhengighet av illegale stoffer har sin bakgrunn i de legemiddelnarkomane, som utgjorde "de narkomane" inntil rundt 1970.

¹ I tidligere tider skilte man gjerne mellom alvorlige former for narkomani, såkalt henfallenhet ("Drug addiction") mens man i lettere tilfeller brukte betegnelsen vanebundet ("Drug habituation"). Verdens Helseorganisasjon (WHO) samlet i 1964 tidligere begrep i ett, nemlig "drug dependence" som kan oversettes til "avhengighet av bestemte stoffer".

Legemiddelnarkomane fikk i seg større og mer regelmessige mengder stoff.” (Fekjær 1987).

Illegalt omsatt narkotika på gatenivå varierer i konsentrasjon. Stoffet fortynnes for å øke fortjenesten. Det hevdes derfor fra enkelte hold at med små og uregelmessige konsentrasjoner av stoff kan det vanskelig utvikle seg sterk fysisk avhengighet. Kjentetegnet på narkomane er ikke avvenningsplager, men heller alt strevet de narkomane ofrer på å få tak i stoffet sitt (Fekjær 1987).

Stempling av en bestemt bruk som misbruk ved å henvise til psykiske og fysiske faktorer, kan bli en måte å årsaksforklare misbruket på uten at man er kommet til bunns i problemet. Når noen har fått misbrukerstemplet, kan det rettferdiggjøre en serie tiltak som i seg selv kan være med å produsere den nevnte misbruker gjennom en stigmatisering. Fekjær mener at avhengighet er en kvasiforklaring som kan skade arbeidet med å hjelpe rusmiddelmissbrukeren:

“Hvis man sier at rusmiddelbruken skyldes "avhengighet", har man tilsynelatende alt funnet forklaringen. Derved fjernes drivkraften for å finne de virkelige motivene bak rusen” (Fekjær 1987).

Imidlertid kan vi ikke komme bort fra at misbruk og avhengighet karakteriserer trekk ved rusmiddelkulturen som deltakerne selv opplever som problematiske. Forestillingen om at en stoffmisbruker er en slave av stoff som stadig viljeløst jager rundt etter mer rus, er ikke bare en myte.

En annen innfallsvinkel er å ta utgangspunkt i de konsekvensene rusmiddelbruk fører med seg. En stoffmisbruker kan defineres som en person som har et høyt og regelmessig forbruk som systematisk frambringer uønskede konsekvenser, som vold, “badtrip”, ukontrollerte handlingsmønstre m.m. (Bejerot 1975). En misbruker er en som gjennom sin omgang med rusmidler skader seg selv eller andre. Oppfatningen av hvor grensen for det skadelige og uønskede går varierer imidlertid. Totalavholdsfolk som “Ungdom mot rusgift” definerer all bruk av rusgifter (også alkohol) som misbruk fordi det i prinsippet er skadelig. Men utfra en slik definisjon blir en betydelig del av Norges befolkning rusmiddelmissbrukere. Andre mener at det først er snakk om misbruk når konsumet overstiger et visst nivå der det er fare for langsiktige helseskader.²

Om en person blir betraktet som misbruker er også avhengig av hvor *synlige* konsekvensene av bruken er. Grad av synlighet kan igjen avhenge av hvilke ressurser personen har til å skjule bruken. Utfra en slik betraktning blir begrepet langt på vei klassebestemt. En fremgangsrik forretningsmann som sniffer kokain daglig får ikke stempel på seg som “stoffmisbruker” så lenge han har en rimelig kontrollert bruk og økonomi til å betale for seg. En ungdom som ruser seg daglig og som begår forbrytelser for å skaffe penger til stoff, har langt større sjanse til å få betegnelsen stoffmisbruker klistret på seg. En av våre informanter

² Overstiger konsumet et visst nivå det er fare for langsiktige helseskader. På enkelte arbeidsplasser forsøker man gjennom bedriftshelsetjenesten å gjøre ansatte oppmerksomme på helsegevinster ved å holde seg innenfor aksepterte konsumkvoter. (Sverre Fauske “Caps-modell”).

forteller f eks. at han selger mye hasj til "gamle 68-ere " som har en "strait" fasade, med jobb, hjem og familie. Disse blir ikke regnet som stoffmisbrukere, selv om de har et konsum som er fullt på høyden med mange av de som stresser rundt på gata. Det er derfor trolig de *mest synlige* og *minst ressurssterke* som lettest får misbrukerstempelet på seg.

På den annen side har trolig rusmidler faktisk en mer sentral plass i livet til de mest synlige enn de som ruser seg i det skjulte. En vesentlig forskjell mellom målgruppen for vår studie og den kokainsniffende forretningsmannen er at forretningsmannen beskjeftiger seg med *andre ting* enn det å ruse seg. Hvis ikke blir han avslørt. Våre informanter derimot brukte det meste av sin tid på å ruse seg og på aktiviteter for å få tilgang til rusmidler. De hadde tilhørighet i et *rusmiljø* der nesten alle aktiviteter var knyttet til anskaffelse av stoff og til det å ruse seg. Her var det aktørenes tilgang på stoff som avgjorde makt og posisjoner, stoff var både et nytelsesmiddel, betalingsmiddel og statussymbol. Den ensidige fokuseringen på rus formet også språk, uttrykksformer, normer og regler, ja,- en egen subkultur. En stoffmisbruker kan altså også defineres utfra hvor sentral plass rusmidlene har i en persons liv.

Det vi her mener med en "stoffmisbruker" (på gatenivå) kan utfra det vi har sett på hittil beskrives på følgende måte:

En stoffmisbruker er en person som bruker det meste av døgnet på å ruse seg og på aktiviteter for å få tak i rusmidler. Dette frambringer systematisk uønskede konsekvenser som er til skade for en selv og andre. Når denne livsførselen oppleves som uønsket eller som en tvang som vedkommende ikke uten videre kan slutte med, står vi overfor en avhengig misbruker.

For oss har det ikke vært viktig å ta stilling til betydningen av eventuell psykisk eller fysisk avhengighet. Poenget for oss er å belyse en stoffmisbrukers sosiale, kulturelle og økonomiske avhengighet til en subkultur hvor illegale rusmidler står i sentrum.

1.2 Teoretisk utgangspunkt

Subkulturer kan defineres en som reaksjon på visse trekk ved det omkringliggende samfunn. Brake (1980) definerer subkultur som et forsøk på å løse problemer som oppstår i de mange konfliktfylte krav som stilles til ungdom i dagens samfunn. Ungdomskulturer dannes for å styrke en egen identitet ved siden av den identitet som samfunnet danner, bygget på klassetilhørighet, utdanning og yrke. En egen identitet kan bli et nødvendig svar på krav til utdanning, arbeid og bolig som ikke lar seg oppfylle for alle, fordi det er knapphet på disse viktige ressursene. Samtidig fremhever samfunnet at alle har like muligheter til å oppnå disse målene, og at det er avhengig av den enkeltes ytelser. Hvis det er knapphet og begrensninger på disse mulighetene, er det imidlertid gitt at noen *må* falle utenfor. Ungdom som erfarer det

krysspress som oppstår mellom like muligheter og faktiske begrensninger, kan velge å danne egne mål og verdier på tvers av samfunnets.

Kulturen i det rusmiljøet vi har studert, kan betraktes som en slik "motkultur" til det etablerte samfunn der det er *bedre jo verre man er* i vanlige folks øyner. Tilsynelatende er det de som faller utenfor på skolen som lettest får tilhørighet i dette miljøet. Det å få nedsatt oppførselskarakter, bli plassert i spesialklasse og ha trøbbel med politiet osv. er et utmerket utgangspunkt for å få bli godtatt i rusmiljøet. Her får "utskudd" anerkjennelse nettopp på grunn av det som i andre sammenhenger blir betraktet som noe negativt og uønsket

Subkulturer som vokser fram som følge av reaksjoner på det etablerte fellesskapet, kan også ha sitt grunnlag i at arbeidet har skiftet karakter. I motsetning til den protestantiske etikk hvor mennesket oppnår mening og posisjon gjennom arbeid, - er arbeidet for store deler av befolkningen etterhvert bare blitt et instrument for å oppnå penger som kan anvendes i fritidssystemer. Fritidssystemene er samtidig blitt det området hvor det moderne mennesket utvikler sin identitet og mening med tilværelsen (Young 1971). Murdock (1973) og Brake (1980) ser subkulturer som en måte å sette farge på en ellers meningsløs, dårlig betalt og lite kreativ verden dominert av uoppnåelige krav til arbeid og utdanning (Brake 1980:64-65). Dette kan også være et vesentlig element i oppbygningen av den ruskulturen vi studerer. Flere av våre informanter hevder at de ble rekruttert inn i rusmiljøet fordi de syntes det var spennende. Andre studier viser også at den som trakter etter rus også ofte er en som er på jakt etter spenning, "sensation seeking" (Pedersen 1991).

Chicago-skolens teori (Park 1925) forklarer framveksten av subkulturer med utgangspunkt i den urbanisering som fører til at den sosiale kontrollen svekkes fordi de tradisjonelle kontrollmekanismene som storfamilie, naboskap, etc. svekkes. Dette fører til kriminalitet som igjen svekker f.eks. bomiljøets status og dermed boligprisene. Andelen nyinnflyttere til strøket kan dermed øke fordi flere får råd til boliger i det svekkede boligmiljøet. Dette kan bidra til en ond sirkel med økt kriminalitet og forslumming, samtidig som bomiljøets status ytterligere svekkes.

En slik teori som forklaring på framveksten av subkulturer er også interessant i vår sammenheng. I følge våre informanter er visse bydeler mer belastet med stoffmisbruk enn andre. Dette varierer imidlertid over tid. Tilsynelatende virker det som om problemene snarere følger bestemte årskull og skoleklasser enn bestemte geografiske områder.

I fagdebatten om subkulturer markeres perspektivet altså hovedsaklig på to måter. På den ene siden framheves subkulturen som en sunn protest mot arbeid og skole, hvor det moderne samfunn betraktes som en mennskefiendtlig verden. Subkulturen gir i et slikt perspektiv et meningsfullt liv gjennom alternative livsveier. Den dominerende kulturens kulturtrekk beskrives som en fremmedgjort verden som subkulturer forsøker å menneskeligjøre. På den annen side har vi "klassiske forslummingsteorier" som bytter om på de positive adjektivene, slik at *subkulturene* beskrives som dominert av forslumming og fremmedgjørende sosiale relasjoner.

Det kan også legges vekt på at subkulturer, spesielt der hvor narkotikaproblemer og kriminalitet dominerer, mangler viktige moralske koder. Ungdommene i slike subkulturer beskrives bl.a. som manipulerende, ikke til å stole på, voldelige, etc. Subkulturene blir i et slikt perspektiv en foreløpig løsning av identitetskonflikter som ungdom opplever på det kulturelle plan³, men subkulturer kan også betraktes som en løsning på mer materielle og økonomiske behov. Materielle sider ved rusmiddelkulturen er blitt tema i en del økonomisk og antropologisk inspirerte studier den siste tiden. Kultur blir satt i sammenheng med økonomi. Studiene fremhever rusmiddelkulturen som en økonomisk måte å overleve på (Preble and Casey 1969, Johnson 1985, Williams 1990).

I disse studiene beskrives stoffmisbrukeren svært forskjellig fra de beskrivelser vi er vant til i mer medisinsk og personlighetspsykologiske sammenhenger. Misbrukeren er ikke lenger en som flykter fra hverdagen gjennom rusen. Det er ikke lenger en passiv virkelighetsfjern figur. Misbrukeren er tvert i mot oppvakt, beveger seg hurtig og stressa. Det er en som stadig farter omkring ("hustling"), selger, unngår politi, på jakt etter kunder/leverandører, gjør avtaler om transaksjoner, m.m. De er opptatt av å ta vare på de sentrale økonomiske sider ved tilværelsen i en rusmiddelkultur, "taking care of business" (Johnson 1985). Stoffmisbrukere nyter ofte den spenning og de sensasjoner som er viktige opplevelser i en stoffmisbrukers hverdag (Pedersen 1990). Det blir derfor i beste fall ensidig å se på stoffmisbrukeren som en virkelighetsfjern og passiv drømmer.

Antropologiske og økonomiske tilnærminger til rusmiddelkulturen utfordrer noen sentrale fordommer om stoffmisbrukerens tilværelse. Vektlegging av fysisk avhengighet gir lett det inntrykk at stoffmisbrukeren er et viljeløst offer for rusgiften, ute av stand til å ta vare på seg selv. Dette står i skarp kontrast til den aktive og stressa pusjeren som møter mange feltforskere. Beskrivelsene har derfor bidratt til nye vinklinger av misbrukerkulturen. Disse innfallsvinklene er imidlertid heller ikke uproblematiske.

Den antropologiske feltforskningen som legger vekt på å beskrive økonomiske aspekter ved rusmiddelkulturen, har en tendens til å *alminneliggjøre* rusmiddeløkonomien, slik at den ikke på vesentlige måter skiller seg fra annen økonomi. Kokainpusjere beskrives som en hvilken som helst salgagent:

"Today, teenagers who work at the retail level are expected to sell cocaine for cash in a way that generates repeat business - in other words, to act like sales people in any business" (Williams 1990:8).

Arbeidet som pusjer sammenlignes med en hvilken som helst yrkesutøvelse:

"Their behaviour is anything but an escape from life. They are actively engaged in meaningful activities and relationship seven days a week. A research subject expresses the more mundane gratifications of his life this way: When I'm on the way home with the bag safely in my pocket, and I haven't been caught stealing all

³ Subkulturen blir her på ingen måte noen materiell løsning; "...in no sense a real material solution..." (Brake 1980:VII)

day, and I didn't get beat and the cops didn't get me - I feel like a working man coming home; he's worked hard, but knows he done something, even though I know it's not true" (Preble and Casey 1969:21).

Det legges i disse beskrivelsene vekt på å fremstille rusmiddeløkonomien som en aktiv forretningsvirksomhet preget av rasjonelle valg og transaksjoner *på samme måte* som en hvilken som helst annen forretningsvirksomhet. Denne alminneliggjøringen preger de nevnte beskrivelsene, som legger avgjørende vekt på fremheve *likheten* med "normal" forretningsvirksomhet. Problemet med disse beskrivelsene er at de på samme måte som kulturrelativismen, mister de avgjørende *forskjellene*. Disse tilnærmingene har en tendens til å fremheve en ikke-normativ, empiristisk tilnærming. På samme måte som kulturrelativismen, gir dette skinn av en ikke-stillingstagen som sperrer for videre refleksjon over hva som er ønsket og hva som er uønskede trekk ved de studerte kulturer.

De senere studier av rusmiddeløkonomien mangler en forståelse av hvorledes "normale" økonomier fungerer. Avgjørende trekk ved de økonomier som sammenlignes er ikke tydeliggjort. Det er tvert i mot slik at den manglende økonomiske forståelsen gjør at beskrivelsene får slagsider, sammenligningene blir tilfeldige, og vurderingene av resultatene svake.

I klassisk sosiologi finner vi tradisjoner som nettopp legger vekt på å få fram de avgjørende forskjeller mellom typer av økonomier (bl.a. Weber 1981). Forskjellene er satt opp som idealtypiske. De idealtypiske forskjellene er knyttet til de hovedmål som samfunnet streber etter. Disse hovedmålene kan være mer eller mindre bevisst hos de som deltar. I en stofføkonomi er målet å holde illegale virksomheter skjult. Dette oppnås gjennom å styrke de personlige avhengighetsbåndene mellom deltakerne i den illegale stofføkonomien. Deltakerne må kjenne hverandre personlig og på en måte som gjør at de kan stole på hverandre i *enhver* sammenheng. Det blir umulig å operere med skiller mellom f.eks. privatsfære og offentlig sfære, mellom arbeid og fritid, hjem og yrke, m.m. Disse sosiale kontekstene er vevd inn i hverandre på en uløselig måte i førindustrielle kulturer og samfunnsformer, slik det har vært hovedpoenget for klassikerne å fremheve. Normene og regler for sosial atferd i ruskulturen har også mange fellestrekk med dem vi finner i "Håvamål". Stofføkonomien er med visse modifikasjoner et eksempel på en slik førindustriell kultur.⁴ I den moderne økonomien er målet å skape frie individer som ikke bindes til hverandre gjennom uløselige bånd på alle livets områder. Formelle kontrakter, lovverk, skille mellom arbeid og fritid gir aktørene i den moderne økonomien større grad av *uavhengighet*. Dette innebærer noen avgjørende forskjeller mellom stofføkonomien og den omkringliggende økonomien når det gjelder oppbygging av nettverk, sosial struktur og samfunnsmedlemmenes handlemåter. Denne rapporten vil gjennom beskrivelsen av den illegale rusmiddeløkonomien vise noen av disse forskjellene og de konsekvenser det har for deltakerne.

4 For å illustrere dette har vi enkelte steder i teksten tatt med noen vers fra Håvamål

1.3 Rekrutteringen inn i den illegale subkulturen

Vi har sett at det finnes ulike teorier på hvordan subkulturer oppstår og hvilken funksjon og innhold de har for deltakerne. Før vi går videre skal vi gi noen eksempler på hva våre informanter selv mener var grunnen til at de ble rekruttert inn i det illegale rusmiljøet.

Noe av det første Arne kan huske var at en mann som het Per ble stukket ned og drept hjemme hos dem.

-Det var mye blod. Var 3 år den gangen. Både mor og far hadde rusproblemer.

Foreldrene ble skilt rett før han skulle begynne på skolen. Etter dette hadde moren mange "rare" samboere. 11 år gammel så han på at moren ble voldtatt. Året etter var første gang han ble kastet ut hjemmefra. Da bodde han 2 uker på gata. Han fikk rim på soveposen. Samme vinter ble han arrestert for første gang og satt i varetekt. Han og noen kamerater hadde stjålet en bil. På skolen gikk det også dårlig. Han havnet i "obsen" (observasjonsklasse). Det var på denne tiden han begynte å sniffe.

I likhet med Arne oppgir flere av våre informanter dramatiske hendelser som bakgrunn for sitt misbruk. Lillan er et annet eksempel:

Lillan mener selv at hun kom fra et bra hjem. Ingen av de fire søsknene hennes hadde rusproblemer, men både moren og faren drakk en del. Særlig moren, men Lillan skjønnte ikke at hun var alkoholiker før hun selv som voksen ble fortalt det av "terapeuter".

-Mamma holdt huset reint bestandig. Klærne var alltid fine og nystelte. Maten stod alltid klar på bordet når vi kom hjem. De oppdaget ikke at jeg ruset meg før jeg var 15-16 år. Pappa ble irritert, husker jeg. Mamma sa ikke noe.

Problemene hjemme begynte for alvor da den eldste søsteren ble syk. Hun brøt sammen på en religiøs samling, like før Lillan kom i tenårene. Søsteren var da dobbelt så gammel som Lillan.

-Jeg måtte få henne hjem. Jeg passet på henne. Hun så engler på taket. Hun dummet seg ut. Det gikk innpå meg. Hardt innpå meg. Kjente henne før, hun er ikke den jeg hadde. Synd og vondt å se. Tror ikke hun blir frisk. Talte i tunger uten sammenheng. Hun var syk, sa de. Få henne til lege sa de. De skulle jo få henne frisk. Jeg fikk henne til lege. Hun ble sendt videre på psykiatrisk sykehus. Der satt hun og gynet i en gyngestol.

Etter at søsteren ble innlagt begynte Lillan å ruse seg. Hun kjøpte kontaktklim i byen. Lærte på et diskotek hvordan man sniffer. Til og begynne med satt hun for seg selv på kaien, i skogen, eller i buskene. Senere skiftet hun miljø og begynte å vanke med eldre folk. Hun fikk en kjæreste som var eldre enn henne. I gjengen hun nå tilhørte gikk det mest på hasj. Etterhvert ble det sterkere stoff. Da også kjæresten havnet på psykiatrisk sykehus etter en mislykket LSD-tripp, måtte hun prostituere seg for å skaffe seg nok stoff.

Lillan refererer en tragisk hendelse med et familiemedlem, søsteren, som hun var spesielt knyttet til. I tillegg hadde foreldrene rusproblemer knyttet til alkohol. Begge disse momentene, en tragisk og opprivende skjebne til en som sto henne nær og rusens nærvær,

satte spor i oppveksten som ble årsak til hennes eget rusmisbruk. Stoff ble et botemiddel for den ensomme sorg hun opplevde.

Det er ikke alle som refererer til tragiske hendelser som årsak til eget misbruk. Noen fremhever i stedet søken etter utfordrende opplevelser. Disse hevder gjerne at de kommer fra et godt hjem med trygge oppvekstvilkår. Den som trakter etter rus er også ofte en som er på jakt etter spenning, "sensation seeking" (Pedersen 1991). Rus kan være en opplevelse knyttet til intens spenning eller en mer diffus følelse av fysisk og psykisk velbehag, av harmoni mellom kropp, sinn og omgivelser (Reinås 1994). I det neste eksempelet beskrives Rune. Han kommer fra et hjem med mer stabile familieforhold. Det er spenningen og dårlige kamerater som driver han inn i misbruket.

Rune kommer fra gård. Hjemme var de totalavholdne og kristne. Rune var eldst, så det var forventet at han skulle overta gården. I barndommen var han alltid med faren når faren var ute og arbeidet. Rune fulgte med på alt faren gjorde, og forteller at han ofte gledet seg til han ble voksen og like flink som faren.

Da Rune kom i tenårene, drakk han seg full for første gang. Han var alene hjemme. Foreldrene hadde reist bort i helga. Han skulle stelle i fjøset. Kjøpte inn 8 pils som han drakk i full fart sammen med noen kamerater.

Et år senere røykte han sin første pipe hasj. Det var helg og han hadde kjøpt inn en kasse pils. Han var sammen med kamerater som hadde røykt en stund. Rune bestemte seg for at han også ville prøve. Han syntes det var "voldsomt løye". Så var det spennende fordi det var hemmelig. Etter dette ble det stadig flere hasjruser, - og etterhvert amfetamin.

I flere år skjulte han stoffbruken både for familien og arbeidsgiveren. Han jobbet om dagen og stresset rundt etter stoff om natten.

Først da han nærmet seg slutten av tenårene innså han selv at han hadde et problem.

-Jeg trodde ikke det var noe farlig. Det jeg hadde hørt på skolen stemte ikke. Jeg så ingen skitne ungdommer som lå i svima på skitne toalett i virkeligheten. Alle snakket bare om hvor godt de klarte seg. Det var f.eks. mange som hevdet at man blir bedre til å kjøre bil etter at en har røkt hasj. Når en er ung ser en ikke at det de tøffe gutta sier ikke stemmer.

Rune er en som skulle ha alle forutsetninger for å lykkes i livet. Når han likevel havner på kjøret, skyldes det etter hans egen vurdering jakt på spenning, ung dumskap og dårlige kamerater. Hvem som ender opp som stoffmisbruker kan virke nokså tilfeldig. En av våre andre informanter sa det slik:

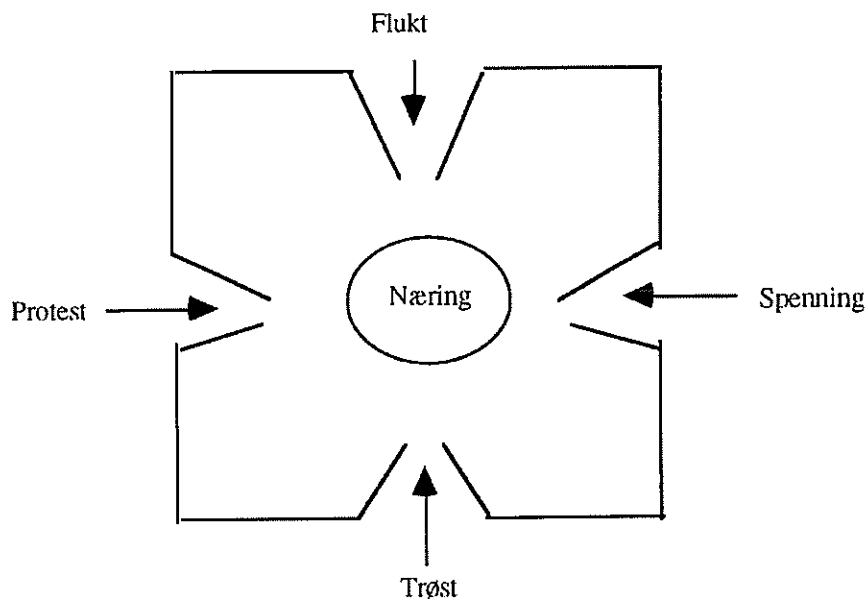
-Fornuften er ikke alltid det du henvender deg til som ungdom. Det er ofte det ufornuftige som er det interessante, spenningen, at det skjer noe. Det kan ta noen år før en slår seg til ro. Dermed sklir mye ut for mange mennesker. Veien derfra til å vippe over på den andre siden av lovverket er ikke lang. Den kan ha så mange forklaringer. Det er ofte tilfeldigheter som gjør at jeg sitter her og du sitter der⁵.

En forutsetning for å ende opp som stoffmisbruker er at man kommer i kontakt med personer som har tilknytning til miljøet. Jenter rekrutteres ofte gjennom en eldre kjæreste, mens gutter får kontakt gjennom kamerater, eldre forbilder, slektninger, etc. Rekrutteringen til ungdomsgjenger begynner ofte i 7-9 klasse. De fleste stopper med eksperimenteringen, men for noen er dette begynnelsen på en misbrukerkarriere.

Vi skal være forsiktige med å peke på årsakskjeder som fører til stoffmisbruk. Felles for de stoffmisbrukerne vi har vært i kontakt med, er at de på et eller annet tidspunkt i barndom eller tidlig ungdom kommer ut på "skråplanet". Enten det skjer på søking etter spenning, trøst, tilhørighet eller som en protest, havner de raskt inn i et nett der alt blir snudd på hodet etter det etablerte samfunnets vurdering. De havner inn i et nettverk som innebærer at "Jo verre en er, desto bedre". På veien inn i dette nettverket taper de strakte roller og relasjoner, og utvikler i stedet roller og relasjoner typiske for det illegale rusmiddel miljøet. En ting har alle som havner her felles, har man først havnet her, er det vanskelig å komme ut av det igjen.

Veien inn i rusmiljøet kan sammenlignes med en krabbeteine. En fristende boks som nysgjerrige eller sultne forviller seg inn i. Å komme seg inn kan være forholdsvis enkelt, men har man først kommet seg innenfor og begynt å livnære seg av det som finnes der inne, kommer man sjelden ut på egenhånd.

Figur 1: Rusmiljøet som en "krabbeteine"

Resten av denne rapporten handler om hva som skjer med de som forviller seg inn hit, om det de livnærer seg av, om de ytre stengslene som gjør veien ut så vanskelig og om de indre båndene som "limer" folk i miljøet sammen.

1.4 Disposisjon

- I kapittel 2 beskrives noen av de metodiske utfordringer vi møter i studiet av den illegale stoffkulturen .
- I kapittel 3 skal vi først og fremst se nærmere på hvordan Kalle, Ronny og Hedda framstilte sin rekruttering til miljøet, og på noen de problemene de utfra sine ulike ståsteder har å stri med.
- I kapittel 4 følger vi Ronny gjennom et par år. I denne tiden lever han et omflakkende liv, til tider fra hånd til munn og uten fast bolig. Vi får et inntrykk av ulike måter han bruker for å skaffe seg inntekter og ivareta "forretninger". Vi følger han inn i fengsel og ser hva som skjer når han kommer ut igjen.
- I kapittel 5 skal vi mer systematisk beskrive typiske trekk ved kulturen i rusmiljøet.
- I kapittel 6 ser vi nærmere på det sorte markedet, og gir noen eksempler på hvordan omsetningen av illegale rusmidler kan foregår.
- I kapittel 7 ser vi nærmere på noen "sorte" yrkesroller og leveveier.
- I kapittel 8 utdypes den kulturøkonomiske avhengigheten.
- I kapittel 9 drøftes de mulighetene en stoffmisbruker har for å komme seg ut av denne avhengigheten.

KAPITTEL 2: UTFORDRINGER VED STUDIE AV ILLEGALE STOFFMILJØ

I dette kapittelet gis en oversikt over våre informanter. Deretter drøftes noen utfordringer, problemer og etiske spørsmål som var aktuelle ved innhenting av data. Data er samlet inn gjennom ulike kvalitative metoder. Som mer eller mindre strukturerte intervju, samtaler og observasjon.

Innledningsvis ble til sammen ble 35 personer intervjuet. 14 av disse ble fulgt opp gjennom flere intervju, samtaler og/eller observasjon.

Tabell 1: Møtested for første intervju, og antall informanter som ble fulgt opp gjennom flere møter.

	<i>Første intervju</i>	<i>Flere møter*</i>
<i>Fengsel</i>	13	3
<i>Kafé</i>	16	7
<i>Kontor</i>	10	1
<i>Eget hjem</i>	6	3
<i>Sum</i>	45	14

*Informanter som vi har møtt flere ganger på ulike steder

Vi ser at de informantene vi første gang traff på en "nøytral arena", det vil si en kafé eller et annet tilfeldig sted i byen, i størst grad ønsket videre kontakt med forskerne. Kanskje oppnådde vi raskere tillit hos disse enn de vi intervjuet i fengsel eller på kontor der de vanligvis var "klienter". De sistnevnte var kanskje mer usikre på om forskerne samarbeidet med politi og hjelpeapparat (på tross av våre forsikringer om det motsatte). Den første utfordringen vi sto overfor var altså hvordan vi skulle komme i kontakt med informanter og få innpass i miljøet.

2.1 Kontakt med informanter

Det spesielle ved den kulturen vi skulle studere, er at deltakerne her vanligvis forsøker å skjule sin virksomhet for offentlighetens lys. At deltakerne skulle åpne seg for å lære utenforstående, var ikke opplagt. Tvert i mot kunne vi regne med at mange hadde barrierer

mot å la seg utforske, spesielt hvis det kunne innebære mistanke om at utforskningen ville bidra til innsyn for kontrollører (politi, rettsvesen o.l). Det å få kontakter i miljøet viste seg imidlertid å ikke være så vanskelig som vi på forhånd hadde forestilt oss.

Innledningsvis ble det tatt kontakt med en rekke offentlige og frivillige i hjelpe- og kontrollapparatet som ble invitert til å følge prosjektet gjennom en referansegruppe⁶. I denne gruppen satt folk fra politiet, fengselsvesenet, behandlingsinstitusjoner, frivillige organisasjoner, uteseksjonen, helse- og sosialtjenesten, m.fl. Dette var altså personer som hadde kontakt med målgruppen for vårt prosjekt. Disse formidlet den første kontakten mellom forskerne og deltakerne i misbrukerkulturen.

De som ble kontaktet fikk klar beskjed om at deltakelse i prosjektet var en frivillig sak. De første som sa seg villige til å delta i prosjektet avtalte vi å møte på en kafé på et hotell i byen. Omtrent halvparten av de vi hadde avtaler med dukket opp. Årsaken til dette kan være at denne kafeen absolutt ikke var en arena vår målgruppe følte seg hjemme på. En av informantene gjorde oss oppmerksom på at kaféen vi hadde valgt var et av de "straiteste" stedene i byen.

Etter dette gjorde vi avtaler på andre kaféer og utesteder som informantene selv foreslo. Noen ble også intervjuet på kontorer som vi fikk disponere av hjelpeapparatet, politi eller i bokollektiv, andre ble intervjuet i eget hjem, og 14 mens de satt i fengsel (Tab.2).

Etterhvert oppsøkte også noen selv forskerne. Dette førte til en slags snøballeffekt. Forskerne fikk kontakt med venner av de første kontaktene, osv. Etterhvert ble visse miljøer "sirklet inn". Flere ble intervjuet eller kontaktet på mer uformell basis. Noen få av disse ble fulgt mer systematisk i hele prosjektperioden(3 år). I løpet av denne perioden vekslet de samme personene mellom "gata", hjelpeapparatet og fengslet. Alle disse stedene representerer tilsammen stoffkulturens omgivelser. Ved å følge enkeltpersoner gjennom disse skiftende omgivelsene ble det mulig å få et fylldig bilde, såkalte "thick description" (Sørhaug 1985) av hele misbrukstilværelsen. Til sammen var vi i kontakt med mellom 70-100 personer i løpet av prosjektperioden.

Tillit; nøkkelen til kontakt.

For informantene presenterte vi oss som forskere. I innledningen av hver samtale holdt vi først en kort orientering om prosjektet og forsikret vedkommende om at det de fortalte til oss ikke skulle kunne tilbakeføres til dem personlig. Som en formell bekreftelse på dette benyttet vi i noen tilfeller en taushetserklæring som forskerne undertegnet (vedlegg). Utfyllingen av skjemaet og den formelle erklæringen om vår taushet var neppe det som fikk informantene i tale. Noen uttrykte også at de ikke helt skjønnte hensikten med dette:

-Dere er straite forskere, vi er kriminelle. Ingen tror på oss samme hva dere skriver under på.

⁶ Referansegruppen har tilført prosjektet både faglige og praktiske innspill av stor verdi. Se forøvrig Tungland og Claussen 1992.

Det som betydde noe var at vi ga dem vårt løfte om taushet, om dette ble skrevet noe sted var av underordnet betydning. Når vi først ble godtatt av noen få med tilhørighet i miljøet, kunne vi sammen med disse bevege oss relativt fritt omkring. Et nytt ansikt krever en presentasjon. I miljøet er det vanlig å håndhilde på nye bekjenskaper. Ute i felten lot vi våre ledsagere få avgjøre hva de ville presentere oss som for sine kamerater. I de fleste tilfeller ble vi presentert som forskere. Andre ganger bare ved fornavn. Så lenge vi hadde noen som gikk god for oss, noen som kunne fortelle til de andre at vi var til å stole på, ble vår tilstedeværelse stort sett akseptert.

Det var ikke alltid det behøvdes en introduksjon. Kom en jente (kvinnelig forsker) sammen med en gutt (mannlig informant), var det nok at mannen regnes som ok. Da regnes jenta som dama til typen, - og det er da opp til typen om han vil redegjøre for hvor han plukket opp henne.

Hvorfor snakket informantene med oss?

På forhånd hadde vi trodd at det skulle være vanskelig å få informantene til å snakke, men det var det ikke. Vi ble ganske forundret over hvor åpent mange fortalte oss om ulovlige forhold. En dansk forsker (Winsløw 1991) opplevde noe lignende i et prosjekt der han intervjuet 42 metadonbrukere. Han ble først rystet over alle de tragiske historiene, så forundret over informantenes åpenhjertighet. De fortalte om forhold som de ikke hadde innviet andre fremmede i. De fortalte også om forhold som kunne brukes mot dem overfor hjelpeapparatet. Årsaken til dette mener han bare kunne være at hans oppriktige og uttrykte forsikring om at de kunne fortelle hva som helst til han, ble tolket som en invitasjon til *vennskap*, altså et tilbud om hjelp til å oppheve ensomheten:

"Ved å love dem at de kunne stole på meg som "forsker" (en for dem tom kategori), kom jeg reelt til å love dem at de kunne stole på meg som "hele meg", jeg kom til å love dem mye mer enn jeg hadde hatt til hensikt å love dem."

Problemet kjerner består i at en *for å oppnå egne forskningsmål* utviser sympati for mennesker som har vent seg av med å forvente det. Dette er et generelt forskningsetisk problem fordi en kan møte på slike mennesker i alle deler av befolkningen, og ikke bare i prosjekt som omhandler stoffmisbrukere.

Lovet vi informantene mer enn det de forventet? Snakket de til forskerne fordi de oppfattet det som en invitasjon til *vennskap*?

En kamerat i et stoffmiljø er først og fremst en som ikke sladrer på deg, en du kan *stole* på. Informantene ble lovet at forskerne var noen de kunne stole på. Dette var det heller ikke problematisk å holde. Dette innebærer nødvendigvis ikke at det ble oppfattet som om vi inviterte til vennskap mer som en invitasjon til kameratskap.

Enkelte informanter la kanskje mer i kontakten og var interesserte i å bli bedre kjent med forskeren som noe mer enn forsker:

-Glem nå forskningen og de greiene der og si hva du egentlig mener! Hvordan var du på skolen?

Slike utsagn kan kanskje tolkes som en invitasjon til vennskap, eller som et ønske om et mer personlig bekjentskap?

Slike spørsmål kom etterhvert fra personer vi hadde mye kontakt med, og som selv hadde brettet ut livshistorien sin for oss. Det er grense for hvor lenge kommunikasjonen bare forblir enveis. For å få kontakt med informantene var det en forutsetning man blir mer personlig enn et spørreskjema. Dette er noe av styrken ved en kvalitativ undersøkelse. Forskeren må bli godtatt og langt på vei følge miljøets egne spilleregler for sosial atferd. Det er viktig å sette seg inn i informantens situasjon og kunne vise innlevelse og medmenneskelig kontakt når situasjonen krever det. Samtidig må en sette grenser. Dette må forskeren også sørge for at informanten er klar over, slik at vedkommende ikke føler seg utnyttet og skuffet over forventninger som ikke ble innfridd.

Omgang mellom mennesker innebærer at det etterhvert utvikler seg forventninger. Slik er det også i forholdet mellom informant og forsker. Informanten utleverer seg selv og sin livssituasjon. I denne prosessen kan forholdet mellom informant og forsker utvikle seg til et slags jevnbyrdig vennsforhold. For forskeren er omgangen med informanten avgrenset til en situasjon hvor informanten gir forskeren informasjon. Forskeren på sin side bruker denne informasjonen i mer *upersonlige* forskningssammenhenger. Informanten har imidlertid gitt forskeren informasjon med et mer personlig preg i et vennskapslignende forhold. Dette kan gjøre at informanten i ettertid opplever samværet med forskeren som en slags utnyttning, fordi vennforholdet til forskeren ikke gir noe tilsvarende personlig tilbake. Det kan lett oppstå et slags *ensidig* "bytteforhold".

I kvalitativ forskning kan sammenhengen mellom et personlig vennsforhold og rollen som mer distansert observatør, bli diffus. For forskeren er det en viktig oppgave å reflektere over dette og gjøre seg opp meninger om det å være både "deltaker og tilskodar" (Skjervheim 1959). Informanten på sin side kan oppleve dette som en uklar og dunkel sammenheng, som

aldri blir reflektert eller diskutert. Dette kan forsterke inntrykket av manglende jevnbyrdighet i vennsforholdet med forskeren.

Et uttrykk for ønske om et mer jevnbyrdig forhold møter vi i samtale med en annen informant. Informanten var inne i en periode hvor han prøvde og straitte seg opp, - og kom med følgende konklusjon:

-Det er sikkert like vanskelig for en stoffmisbruker å forstå og komme seg inn i de nykteres verden, som det er for en forsker å komme seg inn i rusmiljøet. Da kan vi jo hjelpe hverandre", foreslår han, "Fortell meg hvordan dere gjør ting i din verden, så forteller jeg om min verden. Du kjenner folk som er langt oppe i hierarkiet på den rette siden av loven, jeg kjenner den svarte siden.

Hensikten med å intervju folk i vårt prosjekt var ikke bare at forskerne skulle nå egne mål, men å gjøre noe positivt overfor den gruppen vi intervjuet. Hvor stor glede den enkelte informant vil få av forskningsresultatene er riktignok høyst usikkert, men selve intervjusituasjonen og kontakten med forskerne var trolig i seg selv positivt for informantene.

En del av informantene sa seg trolig villige til å snakke med oss fordi de var nysgjerrige. For noen framsto forskeren som spennende avvikere i forhold til deres kjente miljø, noe som kan ha vært en medvirkende årsak til at de lot seg intervju.

For andre framsto trolig en samtale med forskerne som et ålreit avbrekk fra et ellers lukket miljø. Dette gjaldt ikke minst de som vi intervjuet under soning. Vi la vekt på å gjøre samtalsituasjonen litt hyggelig. Inviterte gjerne folk med på en kafé hvor de fikk litt å spise. Spanderte ei pakke røyk⁷ og kaffe på de som var i fengsel. Flere av informantene ga uttrykk for at de syntes det var hyggelig snakke med oss. En pusjer på middelhøyt nivå syntes til og med at det var så kjekt å bli intervjuet at han glemte tiden og kom for seint til en avtale om å hente en stoffleveranse.

De fleste i et stoffmiljø er vant til å snakke om seg selv til psykologer, sosionomer, politi, m.fl. I slike samtaler er de som regel klienter, hjelpetrengende eller kriminelle. Når de møter forskeren er de ingen av delene. I samtalene med forskerne er det stoffmisbrukerne selv som er ekspertene og vet best. Vi snakket med dem om det svarte markedet, illegale stoff og omsetning, om hvordan de blander ut stoff og om priser på varene ol., kort og godt om *deres fagfelt*. Når de møter behandlingsapparatet og fengsel er det ofte forbudt å snakke om stoff, utfra tanken om at dette kan vekke en stofftrang. I samtalene med forskerne var det stoffmisbrukerne som var "ekspertene". For noen var nok dette i seg selv en positiv opplevelse.

Noen hevdet at de lot seg intervju fordi de ønsket å hjelpe andre. Det å kunne bidra til at andre ikke havner opp i samme uføret, gir trolig en slags mening i tilværelsen for noen. Hvis de negative erfaringene kan brukes til noe positivt, er eget liv ikke helt mislykket likevel. Følgende informantutsagn illustrere dette:

7

Som regel en Prince av det sterkeste slaget.

- Hvis det bare kan hjelpe noen forteller jeg gjerne.
- Det (intervjuingen) går jo til et godt formål.
- Håper foreldre og andre kan skjønne hva de gjør med barna sine.

Til å begynne med var det noen som lurte på om vi jobbet på sosialkontoret, i PUT, eller var ansatt i indremisjonen. Vår vanlige forklaring var da at vi overhodet ikke var der for hjelpe noen med konkrete problemer, men at forskningen kanskje kunne bidra til å endre ting på lengre sikt. Selv om vi etterhvert i liten grad ble identifisert direkte med hjelpeapparatet, hadde trolig enkelte forventninger om at kontakten med forskerne kunne bidra til noe positivt for egen del.

I ett tilfelle ble forskeren presentert på følgende måte:

- Hun er forsker og en som vil fortelle vår versjon slik at folk ikke bare får høre politiet sin.

I denne situasjonen antydes det en forventning om et slags bytteforhold mellom forsker og informant. Forskeren får informasjon i bytte mot videre formidling av informantenes syn. Forskeren blir her sett på som informantenes ambassadør, en som vil tale deres sak. Samtidig er dette en anerkjennelse av at informantenes verden/kunnskap er noe verd.

På forhånd hadde vi blitt advart om at dette var en gruppe mennesker som ofte forsøker å lure mest mulig ut av sine kontakter. Vi opplevde imidlertid at overfor informanter vi snakket med flere ganger ble det etterhvert vanskelig å få betale kaffen. De ville spandere på oss. I ettertid har vi skjønt at vi på dette tidspunktet var i ferd med å bli godtatt som *kamerater*. Forskerne ble ikke identifisert med hjelpeapparatet som det gjelder om å presse mest mulig ressurser ut av. De møtte oss som *eksperter* på sitt felt og med de forpliktelser deres posisjon i den svarte økonomien innebar. De møtte oss som pusjere, langere, kurerer eller som "ærlige" innbruddstyver, i posisjoner der de selv var vant til å være sjef og spandere på andre. Det å la en kamerat spandere hele tiden uten å gjøre noe igjen for å opprettholde balansen er "bad", det er for "ego". Dette godtas vanligvis ikke i miljøet.

2.2 Noen etiske spørsmål

I et forskningsprosjekt av denne karakter har en også risikere andre problematiske forhold knyttet til det å være deltaker og det å ha distanse. Det kan f.eks. oppstå etiske dilemmaer forbundet med tolereringen av ulovligheter og straffbare handlinger.

Før oppstart av feltarbeidet hadde vi et møte med politiets spanere i aktuelle distrikt for feltarbeidet. De ble informert om prosjektet og om det forestående feltarbeidet. Det ble også informert om at forskerne hadde taushetsplikt. Et spørsmål som ble drøftet var om denne taushetsplikten skulle være total eller om forskerne i gitte situasjoner burde gå videre med informasjon. Skulle informasjonsplikten f.eks begrense seg til vitneutsagn dersom vi fikk innsikt i spesielt alvorlige hendelser som mord ol.? Her ble det valgt en pragmatisk linje. Konkrete situasjoner skulle vurderes underveis, samtidig med at informantene ble garantert absolutt taushetsplikt.

I løpet av prosjektperioden oppsto det aldri kriminelle situasjoner som var så alvorlige at taushetsplikten ble drøftet på dette området.

De som involverer seg i andres elendighet forblir ikke følelsesmessig uberørt. Dette er også en forutsetning for å kunne forstå den kulturen vi skulle beskrive. For oss som arbeidet i felten var det dette som etterhvert ble det vanskeligste å takle. Det å være vitne til så mye elendighet uten å kunne bidra med noe særlig selv. Det er vanskelig å forlate mennesker med "noia" en kald vinterkveld, som ikke har noe sted å sove og ikke vite om de vil overleve natten. Vår rolle var imidlertid ikke å være "barmhjertig samaritan". Vi kunne ikke begynne å ta med folk hjem og bade dem, selv om det kunne være fristende mange ganger. På den annen side har en forsker også et ansvar som medmenneske. Det aller vanskeligste er når det er barn er inne i bildet. Hvordan skal en takle en situasjon der et 3 års gammelt barn nekter å gå tilbake til sin mor og ber deg om å få bli med hjem? Hva som er riktig å gjøre i ulike situasjoner er en vanskelig grenseoppgang. Dette måtte vi vurdere og diskutere underveis. En forutsetning for å kunne drive denne typen feltarbeid er at man er flere som jobber med de samme problemene, slik at man kan diskutere og bearbeide problemer sammen underveis.

2.3 Egen sikkerhet

Et annen utfordring i prosjektet var forholdet til egen sikkerhet. Det er forbundet med en viss risiko å drive feltarbeid i en kultur som er preget av sterke avstraffelser overfor de som ikke følger reglene, og der paranoide tilstander ikke er uvanlig. I feltarbeidet jobbet fortrinnsvis forskerne sammen to og to, men det var ikke alltid dette lot seg gjøre.

Det viktigste sikkerhetsregelen var imidlertid å aldri oppsøke miljøer der vi var ukjente uten å være sammen med noen som kunne gå god for oss. En ledsager kunne også fortelle oss fortløpende hva som var tabu å snakke om, og hvilke personer som hadde en dårlig dag og som man burde holde seg borte fra. I flere tilfeller ble vi også hjulpet i problematiske situasjoner som kunne oppstå:

Vi er i en leilighet som en informant vi har hatt kontakt med over lenger tid disponerer. Plutselig dukker det opp en fyr som vi tidligere har hørt omtalt som en av de store gutta. Han har med seg livvakt sin, som etter det vi har blitt fortalt alltid er bevæpnet. En tredje person, en ung gutt som også er på besøk, blir bedt om å forsvinne. Det kan ikke være så mange tilstede når forretninger skal diskuteres. Vår kamerat ber oss om å bli sittende. De besøkende ser ikke ut til å bry seg om at to jenter overhører samtalen.

Etter en stund fyrer gjesten opp en hasjpipe som sendes rundt bordet. Når den kommer til oss er vi i tvil om hva vi skal gjøre. Er det uhøflig å ikke ta i mot det som bys fram? Hvordan vil de besøkende i så fall reagere? Skal vi ta sjansen på å fortelle en bevæpnet fyr at vi egentlig ikke er en av dem, men forskere på feltarbeid? Kanskje er det best å bare ta et trekk? Men hvordan vil vår kamerat reagere om vi som "straite" forskere begynner å røyke hasj? Han som sier at han har kontakt med oss fordi han selv ønsker å slutte å ruse seg?

Vi behøver heldigvis ikke å spekulere over dette så lenge. Vår kamerat kommer oss til unnsetning og sier bestemt at "de røker ikke". Gjestene godtar dette uten videre.

2.4 Hvor pålitelige er dataene?

Et annet aktuelt problem er hvor pålitelige de opplysningene vi fikk fra våre informanter egentlig er. Forsøk der den samme informanten er blitt intervjuet to ganger av ulike forskere, har vist at i nesten halvparten av tilfellene har informantene kommet med motstridende informasjon (Winsløw, omtalt i Stoffmisbruk 1-2 1992). Årsaken til dette er neppe at informantene lyver bevisst, men at de vektlegger ulike ting alt etter hvem som spør. Gjennom kvalitative intervju vil de svarene man får alltid være mer eller mindre preget av *relasjonen* mellom den som stiller spørsmålene og den som svarer. Det er derfor viktig at forskeren alltid forsøker å gjøre seg opp en mening om hvordan egen rolle blir oppfattet av informanten og tar hensyn til dette ved tolkningen av svarene.

Dette er imidlertid et problem som er aktuelt i all type forskning. Informanter som blir bedt om å svare på et spørreskjema vil også svare utfra hvem han eller hun oppfatter som spørsmålsstiller. Både i kvantitative undersøkelser og kvalitative undersøkelser må man regne med en viss usikkerhet mht faktaopplysninger.

I noen tilfeller kan intervjusituasjonen utvikle seg til en "forhandling om virkeligheten" (Winsløw 1991), der informanten svarer det han tror forskeren forventer. For å unngå dette forsøkte vi å stille *minst mulig ledende* spørsmål til informanter. Det viktigste var å være en god lytter. Erfaringen er at hvis informanten får styre samtalen mest mulig, og snakker seg varm, kommer det fram hva vedkommende mener er viktigst i forhold til det temaet man møtes for å diskutere. Det er viktig at informanten opplever seg som eksperten på området. De forteller og lærer bort.

For å sikre relevansen av faktaopplysninger, vurderte vi på forhånd følgende framgangsmåter, som i større og mindre grad ble benyttet i prosjektet:

1. En måte å sikre seg at den informasjonen man får er mest mulig pålitelig, er at man snakker med de *samme personene flere ganger*. Førsteintrykket stemmer ikke alltid.
2. Opplysninger kan sjekkes ved at *ulike forskere* snakker med *samme person* om samme temaet flere ganger.
3. I feltarbeid er det mulig å observere hvordan informanter framstiller seg selv overfor f.eks. kamerater. Ved å følge informanten i *ulike situasjoner*, blir det mulig å sammenligne og analysere informasjon i de forskjellige situasjonene.

4. Informasjon kan sjekkes ved at en samler flere informanter samtidig og stiller spørsmål som besvares med alle til stede. Informantene kan da få anledning til å *korrigere hverandre*.
5. Når samme historie eller informasjon framstilles av forskjellige informanter i ulike situasjoner, får man også en mulighet til å *sammenligne* og *analysere* informasjonen.

Det viktigste poenget er imidlertid at vi ser på all informasjon som *data* i prosjektet. Historiene som serveres er nettopp "historier". De uttrykker den måten informantene ønsker å framstille seg selv overfor oss. Det viktige er ikke om de er sanne eller oppdiktete. Historiene er selv en del av virkeligheten til en stoffmisbruker. Skrytehistorier, halvsannheter og løgner er også *fakta* eller *data* om den kulturen personene vi intervjuer representerer. De er endel av den språklige forestillingsverden og selvoppfattelsen som formes og reforhandles i rusmiddelkulturen.

Når forskeren får informasjon om hva som foregår i et stoffmiljø, blir miljøet ofte presentert gjennom *historier*. Historier er viktige data i kvalitativ forskning. Det er imidlertid viktig å ha en forskningsmessig åpenhet og nøkternhet i forhold til historiene. Informasjonen fra stoffmiljøet er ofte sterkt farget av hvem som sa hva om hvilke hendelser eller episoder. Egen farging av historier, f.eks. ved å smøre litt ekstra på, er svært alminnelig i stoffmiljø. Historier og beretninger er viktig redskap til å bygge opp rykte i miljøet. *Rykte* i miljøet er en måte å markedsføre egen kompetanse og posisjon. I tillegg er ryktet viktig for å skape troverdighet om at man er en *"stole på"*, - en som ikke *tyster*.

Måten historier bygges opp og formidles er informasjon som sier mye om en stoffmisbrukers hverdag. For forskeren er dette en viktig kilde for å kunne beskrive stoffkulturen. Samtidig må forskeren forholde seg til historiene som *historier*. De har noe av samme status som *myter* i mer eksotiske kulturer.

Historiene ble i prosjektet behandlet som informasjon på lik linje med andre observasjoner fra stoffkulturen. Betingelsene for at historier skal forbli historier, er på den annen side avhengig av at det er en *utenforstående* forsker som samler inn, systematiserer og analyserer dem. Den systematiske behandlingen av dem er nødvendig for å håndtere dem i forhold til andre observasjoner fra stoffkulturen.

Her må det imidlertid bemerkes at en del informasjon vi i første omgang betraktet som "røverhistorier", historiene om smuglertyper og innførsel enorme kvanta stoff, delvis har blitt bekreftet gjennom seinere politibeslag og arrestasjoner.

Gjennom arbeidet med dette prosjektet har vi fått innblikk i en ny "verden". En verden som har vært der rett ved siden av oss hele tiden, men som vi ikke har sett fordi vi ikke visste hva vi skulle se etter. Til tider har dette gitt oss innsikt i forhold og menneskeskjebner som det er vanskelig å begripe. Kanskje er sannheten til tider den vanskeligste å tro, når den bryter til de grader med vår vante oppfatning av verden rundt oss?

KAPITTEL 3: NOEN MISBRUKERE OG DERES PROBLEM

3.1 "Kalle eks-narkoman".

Kalle er en av dem som har hatt en hard oppvekst. Nå har han nettopp fylt tredivet og regnes som en av veteranene i miljøet. Første gang vi møttes avtalte vi å spise lunch sammen på "De fine fruers kafé" - et sted der han aldri hadde vært tidligere. Ved en senere anledning fortalte han at dette er et av de straiteste stedene i byen, og at han hele tiden hadde vært redd for at personalet skulle komme bort for å hive han ut, mens vi pratet sammen. Dette forklarer at han ikke ville bli med bort til disken for å velge ut mat, og at han stirret vantro da vi ble servert påfyll av kaffe ved bordet. På dette tidspunktet hadde han vært rusfri i flere måneder og kom direkte fra skolen med sekk på ryggen.

Kalle forteller at han var yngst av flere søsken. Da faren døde fant moren en ny type. Stefaren var alkoholiker og voldelig:

-Han banket oss og brente oss og det som verre var. Fikk problemer på skolen. Klarte ikke å følge med. Bråkte i timene og slåss i friminuttene. Skulket ofte. 9 år gammel ble jeg sendt på spesialskole.

Ruskarriere

Første gang Kalle prøvde hasj var mens han var på "spesialskolen". Alkohol hadde han allerede erfaring med hjemmefra. Han forteller at noen store gutter brukte å ruse seg i et skogholt i nærheten av skolen. De ertet ham fordi han var på spesialskole. Han ble rasende og slåss med en av dem. Etter dette begynte de å si hei til han. 2-3 uker seinere fikk han øl og hasj av dem. De godtok han. Eller som han selv sier:

-Jeg ble godtatt av andre tapere i rusmiljøet.

Etter ett år ble han sendt hjem igjen. Da ble det enda vanskeligere på skolen. De mobbet han fordi han hadde vært på spesialskole. Han fikk bare kontakt med et par andre som hadde lignende hjemmesituasjoner som han selv. De skulket ofte, nasket i butikker og fikk penger som igjen ga penger til å ruse seg for. En gang ble han hentet av politiet i en skoletime:

-Hele klassen sto i vinduene da de kjørte meg bort. Følte meg som dagens helt. Det var ikke så mange som våget å erte meg etter dette.

Etterhvert søkte han også kontakt utenfor skolen med eldre kamerater med samme problem. Siden hele familien hans var tilknyttet rusmiljø hadde han allerede kontakter. De respekterte han på tross av han unge alder. Han viste at han kunne "holde kjeft og ikke tyste", selv om politiet var etter han. Etterhvert fikk han prøve seg som hasjpusjer. Seinere ble det

amfetamin. Han holdt orden på pengene, betalte alltid i tide og møtte opp til viktige avtaler. Han viste seg som en man kunne stole på.

Etter 8 klasse var han ikke ofte på skolen. Han gjorde gode penger som pusjer og kunne få tak i nesten alt han ønsket seg. Det meste gikk imidlertid med til egen rus.

Da han var 16 år døde moren av infarkt. Han følte seg medskyldig i dødsfallet. Han hadde nettopp kommet hjem fra "kjøret" i utlandet og så elendig ut:

-Med en høyde på noe over 1.70 og vekt på under 50, kan du tenkte deg hvordan jeg så ut. Det ble for sterkt for henne. Det var min skyld, men kanskje litt hennes egen også. Hun levde jo et hardt liv . Hun drakk ganske mye.

I ukene som fulgte oppholdt han seg i leiligheten hennes hvor han fortsatte å ruse seg. Innboet havnet gradvis hos den lokale heleren i bytte mot stoff. I ettertid skjønner han ikke hvordan fyren kunne ta i mot alt sammen uten å protestere. Det var jo en han hadde kjent lenge og som burde ha hjulpet han. Til slutt var det ikke mer å selge. Han satt på gulvet i en fullstendig tom leilighet med heldekningsteppet rullet opp i det ene hjørnet. Dette klarte han ikke å fjerne. Så ble han innlagt på "psyk".

Etter at han ble utskrevet, kom han i kontakt med et kristent ungdomsmiljø, og forelsket seg i ei jente. De reiste på hyttetur og hun ble gravid. Svigerfaren mente at de måtte gifte seg. Kalle forteller at han syntes dette hørtes gøy ut. De giftet seg i kirken, men ekteskapet gikk dårlig fra første stund:

-Var så dopa at jeg svarte feil i kjerka. Ingen av brudebildene ble brukbare. Jeg var helt rød i øynene. Fikk "piecer" i brullupspresang av kameratene mine, da de tok meg i hånda for å gratulere. Måtte forte meg å gjemme dem for de straite slektingene til kona. Da jeg skulle takke de fremmøtte for bruden tabbet jeg meg helt ut. Sa at dette var det morsomste julebordet jeg noen gang hadde vært på.

Kalle forteller at kona ikke tolererte stoff. Selv var hun helt strait. Hun kritiserte vennene og klærne hans. Han prøvde å ta seg sammen seg, men det gikk ikke så bra. Han solgte stereoanlegget og brukte husholdningspengene for å kjøpe stoff for. En stund bodde kona og han i hver sin etasje:

-Jeg bodde sammen med kamerater i kjelleren. Folk rekte ut og inn hele døgnet. Fikset og solgte stoff. Kona bodde i etasjen over sammen med ungen og noen venninner . Jeg spiste middag sammen med dem. Middagen var det eneste vi hadde sammen.

Hun flyttet til slutt ut og Kalle ble satt på gata. Dermed var han igjen "Kalle med bagen".

Religiøs periode

En stund etter dette gikk Kalle inn i en ny religiøs periode. Han ble kristen og bodde på et senter for kristen omsorg. Her traff han sin andre kone. Hun kom også fra et rusmiljø. Kalle fikk det "godt inni seg" etter at han blei kristen. Han ville hjelpe andre. Ønsket å gjøre slutt på alt ondt slik at ingen skulle behøve å ruse seg og begå selvmord mer. Det var mange som kom med problemene sine. Etter en stund ble han "utbrent" av å hjelpe andre. Han hadde

også sine egne problemer å stri med. Dessuten fikk han og kona aldri noe privatliv. Det var alltid fullt av folk rundt dem.

Etter en tid flyttet de inn i en kommunal leilighet. Det gikk fint en stund, men de hadde ingen penger, ingen ordentlig jobb og ingen mulighet til "et normalt liv" på grunn av gjeld. Livet han hadde ført tidligere medførte stadige trusselbrev om inkasso.

En dag fikk de besøk av en gammel bekjent som hadde med seg hasj og speed. Både han og kona sprakk. Kona sluttet etter kort tid. Selv fortsatte han noen dager til alene. Da han kom til seg selv, hadde kona reist sin vei. Hans andre ekteskap hadde da vart i et par år.

Kalle bestemte seg for å begå selvmord. Han skrev brev og gjorde løkka klar. Akkurat da han skulle henge seg, fikk han besøk av en yngre kamerat som han kjente fra det kristne senteret. Gutten fortalte at Kalle var den eneste som noen gang hadde brydd seg om han. Hvis Kalle hengte seg ville han gjøre det samme etterpå. Kalle forteller at han ikke kunne la dette skje. I stedet gikk han derfor ut og helte bensin på en skolebygning og tente på:

-Jeg sto og ventet til politiet kom og tilsto alt. Det hele var et rop om hjelp.

Deretter ble han innlagt på psykiatrisk institusjon, med et formidabelt erstatningskrav. Etter dette fikk Kalle hjelp til å skaffe seg bolig og tilbud om yrkesskole.

Framtiden som nykter

Kalle ser ganske lyst på livet i øyeblikket, men mener at han før eller senere vil søke tilbake til den "kjærligheten" han opplevde i forhold til folk i rusmiljøet hvis han ikke får fotfeste verden utenfor.

I rusmiljø føler han fortsatt at han blir "elsket". Når han ikke er der står plassen hans tom. Når han går inn på en pub kan 20 hender rekkes i været og folk roper: "hei Kalle". I rusmiljø har han fortsatt respekt. Han er en man kan stole på. Han får fortsatt forespørsler om å selge/oppbevare stoff for folk. Han forteller at i rusmiljø går navnet hans igjen som en legende. Folk forteller historier og spøker med episoder han har vært involvert i, og hvordan han har svart politiet.

Men litt anerkjennelse har han fått i sitt "nye liv" også. Folk kommer stadig bort til han og spør hvordan han har "klart det"(å bli rusfri). Følgende episode kan illustrere dette:

-En dag jeg satt på en benk sammen med to av mine tidligere kamerater, kom det to politimenn bort til oss. Jeg satt der med skolesekken på fanget. De kjenner meg og vet at jeg går på skole nå. "Du blir med oss og du blir med oss! sa den ene av politimennene og pekte på kameratene mine. "Hei Kalle", sa den andre. Så gikk de og jeg ble sittende igjen. Jeg tror jeg lo en halvtime etterpå, forteller Kalle. "Det kunne de ikke ha gjort hvis jeg hadde vært i miljøet fortsatt, da hadde de andre trodd at jeg tystet på dem."

Kalle synes det er frustrerende å tenke på at selv om han klarer utdanningen, vil han aldri ha mulighet til å starte sitt eget firma på grunn av gjeld. Han vil aldri kunne få seg noe vanlig arbeid.

-Hvem vil ansette en som meg , spør han?

Kalle synes det er rart at de (det offentlige) vil betale så mye for han.

-Det må da være en dårlig investering å gi meg attføringspenger, gratis skole, leilighet og opphold på rehabiliteringssenter for 45.000 kroner i måneden, så lenge jeg aldri kan bli noe annet enn en sosialklient. Jeg får jo aldri sjanse til å gjøre opp for meg allikevel.

Han tviler på at han noen gang vil ha mulighet til å bli godtatt som vanlig samfunnsborger. Han kan aldri skaffe seg bolig, arbeid, bra økonomi. Han får litt penger til livets opphold, skole og bolig fordi noen er "snille " mot ham.

-En er ikke verd noe som menneske når en har så mye gjeld.

Han mener at om gjelda hadde blitt sanert så mye at han hadde mulighet til å betale tilbake det han skyldte, hadde alt vært mye lysere. Kalles høyeste ønske er "å gjøre opp for seg".

Han mener at mye av rotet er selvforskyldt:

-Jeg kan ikke fraskrive seg alt ansvar.

Samtidig sliter han med å finne ut hvor mye det er rimelig at han tar på sin egen kappe og hva som kan tilskrives en uheldig start i livet. Slik situasjonen er nå "lever han for lotto".(Ser på en storgevinst i lotto som den eneste muligheten til å få orden på livet.)

Han mener at den økonomiske situasjonen han har kommet opp i, medfører en stadig trussel om tilbakefall til sin tidligere virksomhet, og forteller følgende episode som et eksempel:

-En politimann sa til meg : "Nå har du skikket deg bra lenge Kalle, men hva med de 2,5 millionene du skylder"? Da ble jeg sint og sa som sant er at jeg kunne solgt et parti heroin og skaffet pengene på noen dager.

3.2 Hedda og noen andre "pillemisbrukere".

Hedda er i begynnelsen av 20-årene. Hun karakteriserer seg selv som "pillemisbruker". Vi møter henne første gang på sosialsenteret. Hun henvender seg av ren nysgjerrighet til en litt malplassert forsker og spør hva vi gjør her. Vi ser liksom ikke helt ut som de andre miljøarbeiderne i lokalet. Dessuten har hun overhørt at vi preiker om stoff, noe hun gjør oppmerksom på at man egentlig ikke har lov til her.

Hun fatter umiddelbart interesse for prosjektet og har veldig lyst til å prate. Jim, kjæresten er imidlertid tilstede. Hun har nettopp oppdaget at hun er gravid med ham, - og stresser litt for å få til en avtale med ham om når hun kan vente ham hjem. Da de traff hverandre, var det Hedda som var på kjøret. Jim var *strait* og forsøkte å hjelpe henne. Nå opplever Hedda at situasjonen er snudd på hodet. Hun synes nå at hun har en slags forpliktelse til å hjelpe ham.

Jim er lite interessert i noen avtale om når han skal komme hjem. Han er opptatt med å gjøre seg "klar" til han skal i fengsel. For mange betyr det at man skal i fengsel at man må ordne

opp i stoffforpliktelser, sørge for startkapital når man slipper ut, sørge for leveranser inn i fengslet, etc. Tiden rett før man skal inn er derfor ofte usedvanlig travel. Hedda er redd Jim skal rote seg bort i mer trøbbel. Hun forsøker å få han med på en ordning så han kan sone på kontrakt. Skal man sone på kontrakt, må man inngå en avtale om jevnlige kontroller for å avdekke eventuelt bruk av rusmidler. Til gjengjeld for en slik avtale får man en rekke goder i løpet av soningen. Skal man få til en slik kontraktssoning kreves det ofte samarbeide med det offentlige hjelpeapparatet. Det er kontakten og oppfølgingen med bl.a. kriminalomsorgen og det psykiatriske ungdomsteamet som kjæresten må følge opp, som bekymrer Hedda.

Inntil nylig har Jim vært ganske *strait*. For noen uker siden begynte det å gli ut igjen. Det forestående fengselsoppholdet stresset ham. Nå klarer han ikke lenger å holde seg borte fra rus. Både hun og Jim foretrekker å ruse seg på piller. Det er det sikreste. Da vet man hva man får i seg. Det står varedeklarasjon på pakken. Det gjør det ikke på den "dritten" man kan få kjøpt på gata. Hedda forteller at i forrige måned ble det solgt heroin med rottegift. Noen ble veldig syke av det, dessuten liker hun tabletrusen best.

De bor i en underetasje hos moren og hennes samboer. Da Jim begynte å skeie ut, ble det etterhvert mye trafikk ut og inn av leiligheten deres. Dette stresset moren og spesielt samboeren. Nå risikerer de å bli kastet ut hvis det ikke roer seg.

Ruskarrieren

Det begynte med hasj i 13-14 års alderen:

-Det ble lagt i ei pipe som ble sendt rundt. Jeg brydde meg ikke om hvem som hadde fikset stoffet. Vi delte på det som var. Var i sammen med fire klassevenninner og noen eldre gutter.

Senere prøvde hun andre rusmidler, men likte best piller. Dette ble etterhvert *hennes rus*. Til å begynne med fikk hun dem av folk i miljøet. Det var i den perioden foreldrene ble skilt. Hjemme var det bare bråk. Så tok hun medisiner fra moren, og forsynte seg fra medisinskapet til bestemora og slektninger når hun var på besøk. Hun skaffet seg også kontanter gjennom forfalskning av sjekker ved å føye en ekstra null. Pengene brukte hun til å kjøpe flere piller for. Hun har aldri blitt tatt for alvorlige vinningsforbrytelser. Har alltid holdt det i det små, eller sørget for å bare være med på *sikre opplegg*. Andre jenter hun kjenner har vært med på større brekk og innbrudd.

I hele stoffkarrieren har Hedda hatt kjæresten. Disse har hun "vegetert" på for å dekke sitt eget rusbehov. I forholdene har begge også vært sammen om finansiering og opplegg for å dekke hverandres rusbehov.

I to år var hun gift med Ståle. Han finansierte oppleggene sine gjennom studielån. Hedda forteller at han hadde et glatt utseende og pene manérer. Dette gjorde han ekstra sleip. Til å begynne med var han sjarmerende. Første gang hun traff han var i en privat leilighet. Dette var tilholdssted for en gjeng studenter og andre ungdommer med sans for fest, moro og en

joint. Hedda ble med hit sammen med en venninne som hadde en kjæreste som var med i gjengen. Hun snakket ikke med Ståle første gang de var her, men de hadde øyekontakt. Han smilte og blunket til henne flere ganger. Dagen etter fikk hun blomster sendt hjem på døra med et kort. Han ville treffe henne. Han hadde fått adressen av venninnen hennes. De ble kjærester . Noen uker seinere giftet de seg. Hun var 19 år og så fram til å få et ordentlig hjem igjen. (Hadde ikke hatt det siden foreldrene ble skilt). De hadde det fint sammen til å begynne med, men etterhvert viste det seg at han var sykkelig sjalu. Han tålte ikke at hun så på noen andre. Fikk han det for seg at hun var interessert i noen andre, banket han eller voldtok henne. Flere ganger prøvde hun å komme ut av forholdet, men det var ikke så lett for han holdt henne med penger.

-Han ville ha meg hele tiden på de utroligste steder. Det ble et mareritt. Ble mishandlet, slått og sånt. Vekte meg om nettene. Mistet sansen for alkohol. Jeg røykte hasj, brukte *piller* Valium, Sobril, Stesolid, Rohypnol og Paralagin forte. Likte ikke forte, byttet dem med annet.

Fikk piller hos ulike leger. Det var lett. Klaget på dårlige nerver, lite søvn og en mann som mishandlet meg. Var ikke nok med de jeg fikk hos leger . Måtte kjøpe i tillegg. Fikk dem av faste kontakter. For det meste pensjonister. Traff dem på kjøpesenteret. Fikk også kjøpe billig hos noen alkiser.

Det var først da hun traff Jim at hun kom seg ut av ekteskapet. De ble stormforelsket med det samme. Han var nylig utskrevet fra et behandlingsskolektiv for stoffbrukere på dette tidspunktet, og hadde vært rusfri i flere måneder. Ektemannen ville ikke godta separasjon. Han oppsøkte stadig Hedda for å få henne tilbake. Først etter at Jim banket ham ordentlig opp skjønte han at det var alvor.

Fremtiden som mor

Nå er Hedda bekymret for hva graviditeten vil innebære.

-Det å bli gravid er for mange kvinner noe av det største de opplever her i livet.

Selv har hun også drømt om å starte familie, men hun hadde ikke forestilt seg at barnefaren skulle være en stoffmisbruker på vei inn i fengsel, mens hun var gravid. I tillegg sliter hun hardt med økonomien og sletting av gjeldsforpliktelser, som hun samarbeider med sosialkontoret om. Hvis hun ikke kan forsette å leie hos moren, vil hun heller ikke ha noen bolig når barnet blir født.

Graviditeten og ønsket om en vanlig familiesituasjon er noe av grunnen til at hun bekymrer seg for barnefaren. Hun ønsker sterkt at han skal bli en "virkelig" far for barnet. Hun klarer å holde seg nesten helt strait nå, men alt blir så mye tyngre uten pillene:

-Den minste ting blir liksom et uoverkommelig fjell. Etter noen piller er liksom alt mulig. Det er vanskelig å slutte. Hadde det bare vært pillene som var problemet, men nå er det så mye annet også som må ordnes samtidig.

Hedda vet ikke om hun klarer alt på en gang. Hun har lyst til å ta mer skole. Hun kunne godt tenke seg å jobbe med mennesker, men det er ikke lett å få en jobb uten "papirer". Det er

vanskelig å forklare hva man har gjort i de årene hvor en "ikke har gjort noe unntagen å være borti stoff". Alt det en har inni seg og som ikke står på papiret, er vanskelig å få vist. Hun mener selv hun har mye livserfaring som er viktig hvis man skal jobbe med mennesker.

Mislighold og illegal omsetning av piller

Vi vet at en start på en karrieren som misbruker kan være at ungdom får piller av mor (Leer, Øksnes, Carstens, 1990, Waal & Middelthon, 1992), eller at de nasker eller får piller av familiemedlemmer⁸ og venner (Jensen, 1991). En undersøkelse av 9.- klassinger i Steinkjer, Haugesund og Tromsø utført i 1990, viste at hver tiende 9. klassing brukte tabletter som rus, ofte kombinert med alkohol. Pillene tok de hjemme eller de fikk de av venner (Leer, Øksnes, Carstens, 1990).

I vårt materiale finner vi også eksempler på at vanedannende legemidler raskt kan utvikle seg til et uhåndterlig problem for brukeren.⁹ Vi vil her gjengi noen tilfeller, slik pillemisbrukerne i pasientrollen har opplevd å møte helsevesenet:

Nils hadde i flere år brukt hasj og noen ganger prøvd LSD og fleinsopp. Imidlertid hadde han fått seg samboer som aldri hadde brukt verken alkohol, piller eller illegale rusmidler. Hun hadde et barn fra før. Nils bestemte seg for å kutte ut hasjen. Han slet med abstinens, som angst, smerte og søvnløshet, men han var fast bestemt på å leve et normalt familieliv og ta ansvar for kone og barn.

-Det begynte med at hun (samboeren) dro meg med til Dr. Venus. Jeg fortalte om fortida mi. Vi skrev kontrakt at bare han kunne skrive ut piller, og at vi bare kunne bruke et apotek i byen. Jeg ble satt på Rohypnol og Valium. Det var helt skjønt. Hadde aldri tatt piller før. Her gjorde jeg en tabbe. Skulle aldri begynt. Lettere å kutte ut hasj. Jeg trengte fort mer piller, mer og mer. Fikk kodein, sa jeg hadde vondt. Sa jeg hadde hoste, fikk hostesaft. Men trengte mer og mer. Gikk til andre leger. Ble stoppet på grunn av kontrakts-tullet.

Begynte da å kjøpe tabletter og hostesaft av eldre alkiser og pensjonister. Piller var da et stort problem. Jeg fungerte ikke uten piller. Samtidig som jeg måtte ha stadig mer og mer. Var desperat. Gikk og surret rundt i byen, gjorde apotekbrekk og brekk på sykehjemmet. Forholdet til samboeren min og ungen røyk. Kanskje like godt?"¹⁰

Roar var en kjent person i misbrukermiljøet. Han hadde brukt hasj og piller i en årrekke. Hadde også vært med på diverse legekontorbrekk, og var i følge ham selv hekta på morfin. Han var da passert 27 år, han var sliten og ønsket å roe seg ned. Han hadde fått en kjekk

8 Henry, Ole

9 Kjell, Håkon, Nils, Eva

10 Nils

kjæreste og en grei jobb. Nå ønsket Roar å bryte med sitt gamle miljø og starte på nytt. Han forteller dette:

-Fikk kontakt med Dr. Mars. Han sa: "Kom til meg, så skal du få det du trenger!" Jeg fikk, dette er helt sant. Du tror meg ikke, men det er helt sant ! Du kan sjekke det med Fylkeslegen. Jeg var helt ærlig mot legen. Fikk det jeg trengte og mer til. Alternativet hadde vært heroin i Oslo. Det skjønnte han og. Jeg fikk 15 Ketogan, 10 Rohypnol og 10 Valium i døgnet.

Det var mye, så mye at jeg kunne selge eller gi bort 20 %. Men Dr. Mars hadde en teori. At dersom jeg fikk det jeg trengte ville jeg fungere som familiefar og i jobb. Jeg ville unnsnippe kriminalitet som legebrekk, apotekbrekk og ikke begynne med illegale narkotiske midler."¹¹

For Roar var dette en bra tid. Han fikset jobben, fungerte bra, sov om natten og slapp angsten. Men både Fylkeslegen og Statens helsetilsyn reagerte på de mengdene Dr. Mars skrev ut. Dr. Mars mistet forskrivningsretten. For Roar ble dette et mareritt :

-Jeg trodde jeg skulle stryke med i abstinenser, de første ukene. Jeg fant meg en lege på bygda. Vil ikke si navnet hans, for han har gjort så mye godt for meg. Han skjønnte mitt problem, at jeg var avhengig av piller. Han satte meg på nedtrapping. Av og til ga han meg morfin rett fra legekofferten.

Trond hadde også en fortid som misbruker. Han hadde sniffet, røykt hasj og brukt opiater. I tillegg har han også hatt diverse opphold på ulike behandlingskollektiv. Han hadde klart å kutte ut heroinen, men røykte fortsatt litt hasj og brukte daglig angstdempende medikamenter sammen med smertestillende. Suget etter heroin var til en viss grad blitt kompensert med piller. Som regel tok han seg "en joint" når han var på jobb. Trond jobbet på et dykkerfartøy som opererte i internasjonalt farvann. Der ble det røykt hasj og brukt hasjolie. Trond forteller:

-Det begynte en ny sjømannslege. Han fant ut at jeg brukte medisin. Så det i blod- og urinprøver. Sjømannslegen tok kontakt med rederiet. Rederiet på sin side svarte at de aldri hadde sett meg ruset og sa at jeg kunne fortsette. Sjømannslegen ga seg ikke. Han tok videre kontakt med Sjøfartsdirektoratet, som så udyktiggjorde meg som sjømann.

Trond synes dette var urettferdig. Han var under legebehandling og mener at sjømannslegen kunne ha samarbeidet med hans primærlege. Trond forteller at han hadde kommet ned på et lavere nivå i den tiden han hadde gått hos primærlegen. Han argumenterte videre med at han aldri var vekke fra jobben. Han likte jobben, og mente at han gjorde en jobb som både han og rederiet hadde grunn til å være fornøgd med. Men Trond mistet både jobben og pillene. Plutselig ville ikke primærlegen heller skrive ut mer piller. Trond fikk aldri noen skikkelig begrunnelse på det. Han tror at det var sjømannslegen som stod bak dette også. Etter denne historien ble Trond sykemeldt i et år, for så å gå over på attføring. I dag bruker Trond nesten all sosialstønad på å kjøpe seg piller. Han forteller at han er svartelistet i byen. Ingen leger vil skrive ut piller og heller ingen apotek vil levere ut piller til han. Redningen for Trond er den

11 Roar

kontakten han har fått med to eldre damer og en tante som jevnlig selger pillene sine til Trond.

Fra medikamenter til kriminalitet

På samme måte som Hedda, forteller flere av informantene at for å skaffe seg mer begynte de å naske, bytte og kjøpe piller av slekt, venner og bekjente,¹² eller naske fra arbeidsplasser¹³. Noen har stjålet klær og kosmetikk i butikker, som igjen har fungert som byttemiddel mot piller.¹⁴ Atter andre har prostituert seg. Blant våre informanter finnes det både jenter og gutter som har utført seksuelle tjenester i bytte med piller.¹⁵ Vi har også eksempel på at de som ikke klarte å skaffe seg tilstrekkelig med piller fra leger eller andre kilder i ren desperasjon har begått innbrudd på institusjoner og apotek¹⁶ eller drevet med reseptforfalskning.¹⁷ Vi har også eksempler¹⁸ på at noen klarer å opprettholde et stort misbruk over lengre tid ved å forholde seg til et utall leger i en region. Dette bekreftes også gjennom Torleiv Robberstads undersøkelse fra 1983. En slik strategi, "å shoppe" i systemet, tror vi faller lettest for kjekk frisk idrettsungdom med ryggsmertter, unge kvinner med menstruasjonsmerter, hjemmевærende med nervøse lidelser, pressede karrieremennesker med søvn og angstproblemer og eldre mennesker med ymse smerter og søvnevansker. Utfreaket, arbeidsledig ungdom som tilsynelatende har et rusproblem, har etter sigende langt større vanskeligheter med å få forskrevet legemidler i gruppe B. I neste omgang kan det vise seg at nettopp de pasientgruppene som har lett for å shoppe i systemet, kanskje er de viktigste aktørene i omsetningssystemet av piller.

Når de tunge misbrukerne ikke får dekket sitt pillebehov gjennom leger, nasking eller tilfeldige kjøp, virker det som de fleste forsøker å opprette stabile kontakter med pilleselgere / oppkjøpere for å sikre jevn tilgang på dop. Dette gjør hverdagen mer forutsigbar og mindre stressende. Dette kan dreie seg om betydelige summer og etterhvert bli en stor økonomisk belastning. Vi vet at noen av våre informanter brukte nesten hele sin lønn, stønad, tid, kreativitet og arbeidskapasitet på å skaffe seg piller. For noen vil all gevinst hentet ut av kjøp og salg av andre rusmidler gå til å dekke pillebehovet.¹⁹ Vi vet også om dem som har prostituert seg eller begått kriminelle handlinger som utpressing, innbrudd og

12 Eva, Nils, Kjell, Rita, Truls, Lillian

13 AKAN rapporterte om sykehusansatte som nasker piller. Konferanse, Sola 20.- 21.04.94. Rusmisbruk blant helsepersonell - hva gjør vi med det?

14 Eva, Lillian, Leon

15 Lillian, Nils, Henry

16 Nils, Roar

17 Kjell

18 Eva

19 Håkon, Eva, Nils, Roar, Trond, Kjell

helerivirksomhet for å skaffe seg kontanter til piller.²⁰ På den måten ser vi at pillemarkedet veves sammen med narkotikamarkedet og annen kriminell virksomhet.

3.3 Ronny “blandingsmisbruker.”

Ronny er i midten av 20-årene og er blandingsmisbruker. Han foretrekker å ruse seg på amfetamin og roer seg ned på alkohol innimellom. Vi treffer ham første gang på et kjøpesenter hvor han ofte bruker å oppholde seg. Etter utseende å dømme er det ingenting som forteller at han har ruset seg daglig de siste 10-15 åra. Han ser ut som en vanlig ungdom i jeans og joggesko. Jeg tør nesten ikke å spørre om det er han som venter på å bli intervjuet av forskere. De siste ukene har han bodd på et hospits i sentrum. Leia betaler han med rekvisisjoner fra sosialkontoret. Han livnærer seg på sosialtrygd, brekk og småpusjer amfetamin. Ronny mener at alle som blir stoffmisbrukere har noe galt oppi hodet. Ett eller annet er det som gjør at de har blitt misbrukere. Dette kan være ting som man helst vil glemme, eller som man faktisk ikke husker lenger.

Ronny mener selv at han kommer fra et bra hjem, og at han ikke kan skylde misbruket sitt på noen andre. Mora var hjemmевærende. Faren var selger og ofte på lengre reiser. Foreldrene ble skilt da han var 16 år, men han har fortsatt kontakt med dem begge. Han er eldst av fire søsken. To brødre og en søster. Ingen av de andre søskena har rusproblem. Han betegner seg selv som familiens svarte får.

Ronny gikk til skolepsykolog allerede i 2. klasse. Han vet ikke hvorfor.

-Jeg var urolig og frekk i kjeften, men ikke dum.

I 5.klasse ble han flyttet til observasjonsklasse. De som gikk her ble sett ned på av de andre. I seinere samtaler forteller han at dette ikke var noe kjekt:

-Jeg gråt mye da mamma sa at jeg skulle gå her, men det ble ikke så ille likevel. Vi var bare 6 stykker i hele klassen og hadde mye gøy sammen.

Ruskarriere

Han og en klassekamerat i “Obsen” begynte å eksperimentere litt med sniffing. Da faren oppdaget hva han holdt på med, ble det slutt. Da Ronny gikk i 8.klasse fikk faren ny jobb, noe som medførte at hele familien flyttet til en annen by i ett år. Her var det god tilgang på hjemmebrent selv for en 15-åring. I ettertid har han skjønt at det var i løpet av dette året at han ble alkoholiker.

Kort tid etter at de flyttet tilbake igjen, skilte foreldrene seg. Han begynte på 1-årig yrkesskole, men det gikk ikke så bra. Han var ofte beruset, også på skolen. Om mandagene

20 Nils, Håkon, Leon, Lillian, Roar, Trond, Eva, Adam, Kjell

pleide han å ha med seg en kasse øl som han plasserte i et skap ved siden av pulten. Han drakk øl i timene. Læreren var klar over dette, men sa ikke noe:

-Læreren var like dårlig selv om mandagene. Hadde ikke noe han skulle sagt. Brukte å reparerte" selv. Hadde flaska nedlåst i kateteret. Jeg skjønnte det med en gang. Hadde taket på han da, ser du.

På eksamen var han full og strøk med glans. Etter dette begynte han å sniffe for alvor. Mora prøvde mange ganger å få han til å slutte. Hun kunne se på når han holdt på, men hun våget ikke å gjøre han noe. Ronny forklarer at i snifferus blir muskelstyrken opptil dobbel så stor som vanlig. En gang banket han opp to bodybuildere fordi han trodde han var en berømt bokser:

-I 4 år brukte jeg det meste av dagen til å sniffe. Var sjelden sammen med andre. Gikk gjerne rundt i timevis for å finne et bra sted å ruse meg. Satt gjerne i parken alene etter at alle andre hadde gått hjem. Jo mer utsikt og ting som skjedde rundt , jo bedre ble rusen.

Ronny forteller at selve rusopplevelsen kan være både spennende og behagelig:

-Når rusen begynner, hører man først en summelyd. Det er nesten som å stå under en høyspentmast. Etter en stund begynner de underligste ting å skje. Sniffet jeg lim, så jeg farger. Ofte kom det Donaldfilmer. Sniffet jeg bensin ble alt sort hvitt. Da så jeg gjerne Chaplin eller Helan og Halvan filmer. Alt var noe som bare skjedde inni hodet mitt.

Ronny forklarer at når han ruser seg, går han liksom inn i den delen av hjernen som man ikke bruker vanligvis:

-Langt der inne er der en tunnel. Går man langt inn i den kommer man aldri ut igjen. Man blir gal.

Innimellom prøvde han å straitte seg opp. Han begynte i militæret, men ble dimittert etter en uke på grunn av fyll. Så havnet han i fengsel på grunn av fyllekjøring. Etter dette gikk han ikke så mye for seg selv lenger. En periode bodde han sammen med en kamerat som hadde tatt opp studielån. Her var det festing og rusing døgnet rundt så lenge studielånet varte. Etter dette begynte han sin kriminelle karriere for alvor. Sammen med bekjensker han hadde fått i fengselet fikk han bli med å stjele biler og begå innbrudd. Etterhvert ble han en dyktig biltyv og spesialiserte seg på bestemte bilmerker. På dette tidspunktet prøvde han speed(amfetamin) for første gang, men fortsatt ruset han seg oftest på alkohol og sniffing.

Så bestemte han seg for å straitte seg. Han flyttet til en mindre by hvor han fikk jobb som lagergutt på en fabrikk. De første ukene gikk det bra. Han ble samboer med ei jente på samme arbeidssted og fikk skryt av sjefen for bra jobb. Så begynte han å produsere litt hjemmebrent, først til eget forbruk. Etterhvert opparbeidet han seg en stor kundekrets. På en lokal pub kom han i kontakt med noen bekjente av tidligere fengselskamerater som kunne skaffe leveranser av speed. Dette ble starten på Ronnys karriere som amfetaminpusjer. Etter noen måneder sluttet han på fabrikken og livnærte seg på salg av hjemmebrent og amfetamin.

Ronny forklarer at hvis man har en høy posisjon i miljøet kan man ta en telefon til utlandet og bestille amfetamin. Hvis det partiet man ønsker er av en viss størrelse(mer enn 1hg) kan man

få stoffet levert på døra i byen via kurer. Han mener at det er mye lureri, og folk som ikke har greie på hva de kjøper. Folk lurer hverandre for å få inn penger selv. Noen blander ut stoffet alt for mye. På spørsmålet om man ikke mister troverdigheten hvis man lurer og ikke har bra stoff, svarer Ronny at speed er som ei dame :

-Har du hatt henne en gang og hun kommer til deg igjen klarer du ikke si nei selv om du vet at hun ikke er bra.

Selv om Ronny gjorde det bra som pusjer, brukte han stadig mer stoff selv. Samboeren gjorde det slutt og flyttet sammen med en annen type. Han begynte å ta stoffet i sprøyter, noe han tidligere hadde unngått. Egentlig synes han det er rart at han klarte det, han som alltid har holdt på å besvime når han så en sprøyte tidligere. Ronny forklarer at sprøyter foretrekkes av de fleste fordi det gir størst effekt og fordi det blir regnet som det minst farlige. For å unngå paranoide perioder veksler mange mellom amfetaminperioder og perioder med andre stoff som hasj og - eller som Ronny, alkohol.

Etter noen måneder på kjøret, havnet Ronny i fengsel for fyllekjøring igjen. Her fikk han trenet seg opp og lagt på seg noen kilo. Etter fengselsoppholdet bestemte han seg for å begynne et nytt og bedre liv. Han ønsket å komme seg lengst mulig bort fra byen. Han flyttet til en liten bygd hvor han fikk sove de første nettene hos en kamerat. Tre dager etter flyttet han inn hos ei dame han ble kjent med. Da han ikke fikk seg noen strait jobb, tok han opp igjen sitt "gamle yrke" og begynte å produsere hjemmebrent igjen. Selv mener han at det var pengene som lokket mest, eller som han selv sier:

-Noe må man jo leve av!

Fortjenesten ble det imidlertid så som så med. Det meste gikk til eget forbruk. Etter diverse episoder med fyllekjøring, noen innbrudd og en slåsskamp på lokalet flyttet han til byen igjen. Her har han nå bodd ca. et halvt år og venter fortsatt på at rettssaken mot han skal komme opp.

En usikker fremtid

I likhet med Kalle og Hedda går Ronny en usikker fremtid i møte. Han ønsker å strait seg men ønsker å bli ferdig med fengselsoppholdet først. Det har liten hensikt å skaffe seg jobb og leilighet nå. Han mener at det neppe finnes så mange arbeidsgivere og huseiere som vil ha en som snart skal i fengsel. Å begynne på noen behandling vil også være bortkastet. Han kjenner flere som har måttet avbryte opphold i behandlingskollektiv fordi de måtte inn og sone. Ronny regner med at han blir sittende inne en stund denne gangen. Han vet hva han går til, har vært der før. Det er ikke så ille, særlig om vinteren. Det som tar på er å gå slik å vente.

KAPITTEL 4: ET OMFLAKKENDE LIV.

I dette kapitlet skal vi beskrive hva som skjer videre med Ronny. Hensikten er å gi et inntrykk av hvordan livet som misbruker kan arte seg. Gjennom prosjektet kom vi i kontakt med mange "Ronnyer". Den Ronny som beskrives her er ikke noe unikt tilfelle. Vi tror at denne historien gir et nokså typisk bilde av en til tider hardt kjørt stoffmisbrukers hverdag.

Perioden som omtales her strekker seg over de neste par årene. I denne tiden lever Ronny et omflakkende liv, til tider fra hånd til munn, uten fast bolig. Vi får et inntrykk av ulike måter han bruker for å skaffe seg inntekter, vi følger han inn i fengsel og ser hva som hender når han kommer ut igjen.

På kjøret

Etter det første møtet går det nesten tre måneder før Ronny kontakter oss igjen. På dette tidspunktet har han for lengst flyttet ut av det hospiset han bodde på og inn i et nytt. Det går rykter om at han er strøket med av en overdose. Over en kopp kaffe på et konditori i byen forteller han at det bare er rykter alt sammen, og at han synes det er litt ekkelt at folk tror han er død. Han og en kamerat har vært en stund i en annen by.

-Trenge et avbrekk. Måtte komme oss bort litt. Var drittlei av denne byen. Dessuten er det bedre stoff der, men vi hadde ikke de rette kontaktene viste det seg. Var ganske dyrt.

Ronny forteller at de ikke hadde noen penger da de reiste. De stjal en bil. En Ford Scorpio. Ronny kjørte. Kameraten sovna. De gikk på speed i tre uker. Ronny mener at han ikke brukt så mye stoff siden han jobbet på lageret, og at han var ganske tynn og utkjørt da han kom tilbake. Han har gått på fylla fram til søndag for å roe seg ned:

-Var hos moren min da(på Søndag). Fikk mye mat. Har begynt å feite meg opp litt igjen. Skal på Kinarestaurant i dag .

Ronny forteller også at moren har funnet seg en ny type. Han fikk ny dress og tre nye slips . De ville at han skulle være der i jula, men Ronny har allerede sagt jatakk til å være hos onkelen.

-Han har satt juleøl. Kona hans liker det ikke, er redd han skal bli alkoholiker slik som broren og faren.

Etter et par kopper kaffe forteller han også at han slapp ut fra varetekta tidligere på dagen . Han ble arrestert forrige natt etter at han hadde stjålet noen kartonger sigaretter i en Narvesenkiosk. Han var edru da det skjedde. Det var planlagt, men hvorfor han egentlig gjorde det, vet han ikke.

-Må ha blitt tystet på av noen. Politiet kom hjem til meg. Da var det bare å levere tilbake alt sammen. Når jeg skjønnte at noen hadde tystet var det best å innrømme alt med det samme. Ble satt ned i kjelleren (varetekt).

Sa at jeg helst ville slippe fengsel nå. Skal inn etter nyttår uansett. Forklarte at jeg ville være ute i jula. Sa at jeg snart skal til behandling i kollektiv. Etter noen timer i varetekt kom det en politi ned og åpnet døra. "Nå er det rett til Finnestad", tenkte jeg. Men politimannen sa bare "takk for nå." Jeg kunne gå. Skjønnte ingenting.

"Strait" periode

Julen og mesteparten av tiden fram til påske tilbringer Ronny nå hos onkelen på landet. Han forsøker å holde seg borte fra kriminalitet og stoff fram til rettssaken. Han er med og arbeider på gården og ruser seg ikke på annet en alkohol. Et par ganger i måneden tar han seg en bytur hvor han går på sosialkontoret for å hente trygden. Vi treffer han på en av byturene. På dette tidspunktet har han nettopp fått vite at saken hans skal opp for retten om to uker, rett etter påske. Advokaten har sagt at det er en fordel hvis han finner noen som kan vitne til fordel for han i rettssaken. Hans forrige kurator på sosialkontoret snakket mye om hvordan de skulle legge opp rettssaken, men denne kuratoren har sluttet. Nå håper Ronny at den nye kuratoren vil stille opp i stedet.

På sosialkontoret henvender Ronny seg i luka til dama i "glassburet". Hun spør om han har time. Ronny forteller at han ringte på tirsdag og fikk beskjed om å komme i dag. Han blir bedt om å sitte ned å vente litt.

Etter en liten stund kommer en litt fyldig dame i 40-50 års alderen med briller til syne bak en glassdør.

-Å nei ikke den feite hurpa, sier Ronny og ser bort.

Hun ber han komme inn og tar han i hånda og presenterer seg.

-Hun er bare en jeg pleier å snakke med av og til, sier Ronny når kuratoren ser litt spørrende på meg.

Der ser ikke ut til at hun har noe i mot at jeg blir med inn så lenge Ronny synes det er greit.

Ronny forklarer saken. Forteller om den forrige kuratoren, og at han hadde lovet å være tilstede i rettssaken og tale hans sak. Den nye kuratoren kjenner ikke til dette. Hun sier at den forrige kuratoren har sluttet, og at han dermed ikke har noen forpliktelser overfor dem lenger. Ronny spør om hun kan møte i stedet. Det kan hun ikke. Hun sier at dette har hun fått vite på alt for kort varsel. Han burde ha kontaktet dem tidligere, dessuten kjenner hun ikke saken. Ronny sier at hun har jo sakspapirene. Kuratoren lover at hun skal ta det opp på et møte her, så kan de vurdere om en annen kan møte i stedet. Hun kan i hvert fall ikke på tirsdag. Så var det ikke mer å si om den saken.

Ronny spør om han kan få utbetalt trygden for en måned i stedet for 14 dager denne gangen. Kuratoren gransker papirene og sier at det står her at han skal få den utbetalt hver 14. dag. Ronny forklarer at dette var noe de ble enige om fordi han trodde han snart skulle i varetekt, men det ble ikke slik. Nå er han hos onkelen og synes det er litt langt å reise to ganger i måneden. Etter litt om og men sier kuratoren at det nok kan la seg gjøre. Så var møtet slutt.

Til dama i glassburet følger så en ny runde der han må forklare at han gjerne vil ha utbetalt trygden for hele måneden, og at kuratoren hans sa at det var greit. Til slutt får han sjekken.

Kort tid etter dette flytter han inn på hospits i byen igjen for å bo her fram til han skal inn å sone. Han synes ikke det er vits i å finne seg hverken arbeid eller leilighet før det med soningen er avklart. Rettssaken blir imidlertid utsatt til juni. Så blir saken utsatt igjen, til september.

"Svalen"

Ronny synes at folk lager alt for mye oppstyr om folk som går på stoff:

-Vi er ikke noe spesielt, vi er som alle andre - forskjellige. Politikere og politifolk snakker om narkomane som om det skulle være en gruppe med folk der alle er like, men vi er like ulike som alle andre.

Det er dette han vil vise meg når han en dag foreslår at jeg skal bli med opp på "Svalen" hvor han skal treffe en kamerat. For mange er fremmøte på bestemte treffsteder en viktig del av hverdagen hvor nettverket etableres og vedlikeholdes. "Svalen" er en slags kafé som ligger litt i utkanten av sentrum. I følge Ronny er det her omsetningen av hasj foregår (Amfetamin og heroin blir helst solgt hjemme hos folk).

Lokalene består av to rom som ble tidligere brukt til butikk. Nå er det en utlending som driver stedet. Her er det ikke investert noe for å gjøre det koselig. Det ytterste rommet virker mørkt selv om et stort vindu vender ut mot gata. På gulvet er det et mørkt skittent, gulvbelegg som er litt sprukket noen steder. På den ene kortveggen er det plassert en enkel barlignende disk. Her kan man få kjøpt kaffe, te og andre softdrinks. I rommet innenfor opptar et stort biljardbord og et par bord med noen stoler det meste av plassen. Døra til rommet som vender ut mot gata kan lukkes, slik at det innerste rommet er skjermet for innsyn.

Det er ca 10 personer i lokalet når vi kommer inn. Ronny kjenner alle sammen, og vi må håndhilse på de fleste. Ei jente som presenterer seg som Gina vil vite hvor gammel jeg er. Selv er hun 31. Hun peker på en fyr som står og flirer ved biljardbordet og sier at han der mener at hun er i overgangsalderen. Hun vil vite om det er noen andre som mener at hun er i overgangsalderen nå. Ronny skifter samtaleemne og spør hvordan det går med Kurten.

-Han er dårlig, var helt kjørt sist jeg så han, sier hun.

-Han er helt sprø nå, fullstendig noia, ligger hjemme hele dagen.

Ronny forteller at han ikke har sett han siden de satt inne sammen.

-Da fikk han det helt for seg at han var så liten. Vi målte. Min var 22 cm og hans bare 12. Spurte stadig om jeg trodde jentene ville ha han når han var så liten.

-Han er da ikke spesielt liten han, sier Gina og rister på hodet.

Vi setter oss ved et av de to bordene. Det er plass ved siden av "Stuten". En fyr med tatoverte muskler under en litt for liten t-shirt. Seinere får jeg vite at han nettopp har sluppet ut fra fengsel hvor han har hatt lang tid til å bygge opp kroppen. En av hans inntektskilder for å finansiere eget stoffbruk er nå å banke

opp folk mot betaling. Ronny spør en annen fyr ved bordet hvordan han har det. Han er hvit og har svetteperler i pannen.

-Jeg er ikke noe bra i dag, sier han. -Jeg er elendig .

En av gutta viser Gina et smykke som han drar opp av lomma.

-Er det ekte, vil han vite?

Hun gransker det kyndig.

-Det var veldig tynt, - er det gull, spør hun.?

-Vet ikke. Skylder Adam for noe, men vil ikke levere fra meg noe skrap.

-Nei dette er ikke ekte, bare juggel , konstaterer hun til slutt. Den du har fått dette av har lurt deg grundig hvis du trodde det var ekte.

En som blir kalt Baronene kommer inn. Ifølge Ronny en av de mest kapitalsterke personene i byen. Han har jobb, men ikke på den rette siden av loven. Han er i 40 årsalderen, kortklippet og ser ganske sporty ut i grønn friluftsjakke.

-Han har nok gått på kjøret noen dager nå, hvisker Ronny, men til vanlig hvis du treffer ham ute kan du ikke se noe på han. Ser helt strait ut.

Baronen tar i mot noen sedler fra et par gutter (-Oppgjør fra gårdsdagen , opplyser Ronny). Så setter han seg sammen med de andre. De avtaler noe angående dagens forsendelse (Amfetamin). Baronen gir en klump hasj til Ronny som bommer tobakk av noen ved bordet. Så går han i gang med å "mekke seg" en blås. Når ingen har filtersigaretter som han kan ta filteret av, ruller han sammen noen papirbiter som han setter ytterst. Snart brer en søtlig graslukt seg i lokalet. Den tente sigaretten blir sendt rundt bordet.

-Hun er strait, opplyser Ronny når jeg sender jointen videre.

De andre ser ut til å akseptere dette.

Ei jente i 20-årene klager over at hun ikke føler seg bra.

-Valiumen virker ikke lenger.

Hun har tatt 20 stk. i dag, men dette er knapt nok til å roe nervene. En av guttene legger merke til at hun har bandasje på begge håndledd.

-Å fy faen har du prøvd å snitte deg ", sier han.

Hun svarer ikke, bare reiser seg og går.

En av innehaverne kommer inn og spør om Ronny sitter her og "mekker".

-Nei ikke nå , svarer Ronny.

En liten stund etter at mannen har gått ut og lukket døren etter seg, får Ronny en ny hasjklump av Baronene. Han går straks i gang med å "mekke " en ny blås.

Baronen peker plutselig på en fyr ved bordet og sier høyt så alle kan høre det :

-Han der er ikke noe å stole på. Han får alltid rever av meg , men betaler han noen gang?

Vedkommende blir alvorlig og stammer at det ikke er sant, han betaler alltid. Baronen reiser seg og gir det skjelvende "offeret" en klem.

-Jeg bare spøkte forstår du vel, sier han og ler.

Klokka kvart på tre må Ronny og Baronene gå. De venter besøk. På veien ut går vi forbi en dame med asiatisk utseende som sitter ved inngangsdøra. På fanget holder hun et barn på ca. 1 år som ligger med ansiktet ned i fanget hennes og sover. Kvinnen glør surt på oss når vi går forbi.

For en utenforstående kan det kanskje være lett å betrakte stoffmisbrukere som en bestemt type individer. Vi kaller dem "de narkomane" på samme måte som vi i dagligtalen kan omtale andre grupper mennesker som "de eldre" eller "de handikappede". Dette er kategorier som de det gjelder ofte har problem med å identifisere seg med, eller føler seg stigmatisert av. Ronny og flere av våre andre informanter antydte at dette var et problem. De understreket stadig at stoffmisbrukere er som andre mennesker, forskjellige.

De besøkende på Svalen denne dagen er forskjellige. Noen ser helt straite ut mens andre bærer tydelig preg av et langvarig misbruk. Personene har også ulik ekspertise og posisjoner. Baronene er en person med høy status som vet å sette seg i respekt ved å drive litt "psykisk terror". Andre forsøker å sette seg i respekt gjennom sine fysiske attributter. Gina er ekspert på smykker og brukes til å taksere tyvegods. Andre skaffer penger til stoff gjennom tyveri og andre opplegg. Overlevingsstrategiene er ulike og personene er forskjellige. Det de har felles er interessen for og maset etter stoff og den gjensidige avhengigheten av hverandre for å få tak i dette.

Utenfor kjøpesenteret

Utpå sommeren treffer vi Ronny på byen en ettermiddag. Det er fullt av folk ute i det fine været. Han sitter i en park utenfor et større kjøpesenter med noen pils og en kamerat han nettopp har truffet som han ikke husker navnet på. Knokene på hendene er såre, og han har bandasje på den ene skulderen. Han har blitt kastet ut av hospiset.

-Kom i slåsskamp med en fyr som nettopp hadde sluppet ut av fengsel. Trodde han var noe, den dritten bare fordi han hadde sittet inne i ett og et halvt år. Jeg sa at det er mange som har sittet inne mye lenger. Det tålte han ikke. Måtte på legevakta begge to etterpå. Fyren hadde kniv. Blei ganske godt rispa han også .

Nå bor han ikke noe bestemt sted. Forteller at han bor litt rundt forbi, men at han har vært heldig og bare måttet gå ute et par netter i hele sommer. De siste dagene har han jobbet for en fyr som han skylder penger. Jobben består i å oppsøke kunder og ordne avtaler i stedet for at kundene oppsøker selgeren. Det er sikrere for han.

-Pusjet stoff for ham tidligere, men det gikk ikke så bra. Feilen er at jeg er alt for snill. Jeg gir bort for mye. Synes synd på de som ikke har. Har ikke gidde å banke opp noen ennå for å få inn betalingen.

Ronny forteller at han ikke har brukt så veldig mye speed de siste dagene. Har bare tatt ett skudd i dag. "De" andre vekket ham klokka 6.00 fordi han skulle få bli med å teste en ny leveranse.

-Det var ikke noe bra. Virket nesten ikke. Bare bøff. Jeg kan ikke gå rundt å levere noe slikt. Det går ut over meg også når det er så dårlig. Han som leverte det stoffet ligger dårlig an. Det er mange som vil ta den fyren nå.

En gutt i 18-20 års alderen kommer joggende. Han er middels høy og har langt lyst hår som er bundet opp i en hale i nakken. På hodet har han en caps bak fram. Han er i bevegelse hele tiden, klarer liksom ikke å stå stille.

-Hvor mye skal du ha for mobiltelefonen Ronny ?

-To tusen.

-Det får du aldri, sier den andre.

-Femten hundre da, foreslår Ronny.

-Hva kostet den som ny ?

-Vet ikke.

Han med capsen bak fram sier at det må han da for søren finne ut hvis han vil selge noe.

-Tusen da, sier Ronny.

Den andre aksepterer dette og snur seg raskt å begynner og småløpe igjen.

-En skal jo begynne høyt, roper Ronny, før capsen forsvinner i folkemengden.

-Det var han som sendte speed i posten og tystet, forklarer Ronny. Jeg håper han klarer seg. Skal selge en mobiltelefon for meg. Prøver å ta meg litt av han, skjønner du. Han er så ung, fortjener en sjangse til.

En mørkhudet fyr med en hund kommer bort til oss.

-Bare vent litt, sier Ronny, og går bort for å snakke med han.

-Det var en som ville bli kvitt en klump gall, forteller han når han kommer tilbake. Ville jeg skulle finne noen som kan kjøpe.

Ronny forteller at mobiltelefonen kommer fra et brekk på et kontor sist natt. Han og en kamerat gjorde det sammen. Kameraten fikk noia. Satt bare i bilen hele tiden. Ronny måtte gjøre hele jobben alene. Fikse bil, gå inn, knuse alarmen og røske med seg. Håpet å få tak i et sjekkhefte, men det lå selvsagt i safen. Det sto ikke noe om det i avisene verken i går eller i dag. Ronny synes det er dårlig. Det var ikke mer enn en måned siden noen andre gjorde brekk der, og da kom det i avisa.

En ung gutt med sort stritt hår kommer syklende på en ny DBS og stopper foran Ronny. De kjenner hverandre fra før. Ronny spør om sykkel er ny, eller hvor han har stjålet den. Den andre sier at han har kjøpt den.

-Hva betalte du da, spør Ronny ?

-Femhundre, sier gutten.

Ronny bare flirer. Så vil han gå en runde. Han venter egentlig på en kamerat, men han kommer ikke riktig ennå. Sier fra til han med hunden at han kommer igjen snart. Nedi gata bli Ronny stoppet av to tilsynelatende straitte fyrer med kort lyst hår. De spør om han vil kjøpe gall, men han er ikke interessert. Forklarer at han har sluttet med den slags, fordi han får ondt i øynene av det stoffet der.

-Orker ikke å gå rundt med igjenklistra øyner.

Ronny sier at han skulle hatt tak i en telefaks. Han og en kamerat, den samme som var med å rane kontoret, skal prøve å få tak i noen penger som en skylder dem. Det er bare svindel som står i hodet på kameraten. Han er ganske flink også, fikk

ut 50.000 for en stund siden. Fyren som skylder penger har jobb og kontonummer som de kjenner. De vil forsøke å etterligne håndskrifta hans og faxe til banken og be dem overføre penger til en konto de selv disponerer.

Bjarne heter den neste vi støter på. Det er en gammel alkis rundt 60 år som i spøk prøver å ta fra Ronny ølflasken han bærer på.

-Det er forbudt å drikke på gata. Vet du ikke det, spør han?

Bjarne ler litt før han sjangler videre. Tilbake ved kjøpesenteret treffer Ronny en ny kjenning. Han må være omtrent på samme alder som han selv. Han spør om Ronny vet hvor Jonny holder seg. Jonny skylder 5.000. Ronny vet at Jonny holder til på en pub i nærheten, men nykommeren må være klar over at vedkommende er omgitt av mange kompiser der nede.

-Samme det, sier den andre. Skylder han meg penger, så skylder han meg penger.

Han med capsen bak fram kommer joggende forbi igjen. Mobiltelefonen er solgt, men han kan ikke få pengene før i morgen. Kjøperen vil teste den først. De avtaler å møtes samme sted i morgen 12.30.

-Husk det da klokka halv ett, sier han med capsen ennå en gang og begynner å jogge igjen.

-Jada, roper Ronny etter han. Forstår ikke hva han maser for. Det er verre hvis ikke han er her da.

De lysluggete "straitingene" som ville selge hasj kommer tilbake. Ronny spør om de er interessert i noe datagreier som han har liggende. De vil vite om det er en PC, men det vet ikke Ronny.

-Hva står det på den da? Det er kanskje bare noe gammelt dritt ?

Nei Ronny husker ikke hva som står på, men han skal huske å skrive det ned. De går igjen sammen med fyren som Jonny skylder penger. Kameraten Ronny venter på skulle vært her nå. I stedet kommer det en annen han må snakke med. Det er en tynn, tynn fyr med stålbriller og dongeriklær. Han er sammen med ei lys dame og en gutt på 7-8 år.

-Vi skal på kino og se barnefilm. Har fått barnevakt til den minste, sier hun.

-Vi morer oss i dag og gråter i morgen når vi ikke har penger til smør på sjevå, sier faren.

Ronny går bort og snakker litt med mannen alene. Han vil vite hva den andre synes om effekten av den nye speeden. Fyren tilbyr Ronny å kjøpe speed på krita av han, men det er ikke Ronny interessert i. Han vil ikke ha mer gjeld nå.

Endelig kommer kameraten som Ronny venter på. En litt pjuskete gutt med tatoveringer og ny DBS-sykkel. Dette er Petter, han jeg jobber sammen med for tida", sier Ronny. Petter vil snakke litt privat med Ronny, og ber forskeren se etter sykkelen hans så lenge. De setter seg på en trapp lenger borte. Det tar ikke så lang tid. Petter må hjem. Har lovet mora å være hjemme til klokka 17.00. Han ber Ronny om å ringe før klokka 19.00.

Ei ung jente med langt, lyst hår kommer løpende. Hun vil kjøpe hasj. Ronny sier at han ikke har noe, men at det nettopp var en her som ville selge. Han lover å si fra hvis han finner noen.

Ronny lever et hektisk liv for tiden. I løpet a to timer har han snakket med tilsammen 9 personer utenom forskeren. Han har:

- fått to tilbud om å kjøpe hasj - fått ett tilbud om å kjøpe amfetamin.
- fått en forespørsel fra en som vil *kjøpe* hasj
- fått en forespørsel om hvor en person som skylder penger oppholder seg.
- planlagt ett brekk
- solgt en mobiltelefon
- forsøkt å selge datautstyr.

I tillegg til dette har han drukket 5 pils. Han har ikke sovet stort de siste ukene. Natta i forveien var han på tokt, den påfølgende natta begår han og kameraten et nytt innbrudd.

Ronny veksler mellom ulike måter å skaffe seg stoff til eget forbruk . En tid livnærte han seg som pusjer. Da dette ikke gikk så bra og han satte seg i gjeld, fikk han i oppgave å skaffe kunder til personen han sto i gjeld til og formidle kontakt mellom kjøper og selger. Dermed fikk han selv ikke noen direkte kontakt med stoffet og heller ikke ansvar for å kreve inn betalingen. Det siste er ikke noe for Ronny. Han liker ikke å banke opp folk. Han har derimot en fantastisk evne til å komme i kontakt med folk, prate og skaffe seg kontakter. Når gjelden var betalt var han igjen "sin egen herre". Nå skaffer han seg penger til rusmidler gjennom tyveri og andre småjobber.

I parken

Noen uker seinere treffer vi Ronny igjen. Han begynner nå å bli ganske kjørt, har fortsatt ikke noe fast sted å bo og har tatt av flere kilo.

Han sitter på en benk i parken med en pose pils. Har to stygge brannsår på venstre hånd. Forklarer at han veddet to pils med en fyr i forrige uke om hvem som kunne holde en glødende sigarettglo lengst mot huden.

-Jeg vant, sier han og tar en slurk av pilsen.

Tidligere på dagen våknet han på parkeringsplassen utenfor en bilforretning. Husker ikke helt hvorfor han var der med det samme. Hadde ligget på asfalten med jakken som hodepute. Skrujernet lå fortsatt i innerlomma. Prøvde visst å få tak i noen bilradioer, men ble sittende fast i flere timer. Vakta kom mens han arbeidet i en bil. De gikk rundt utenfor og lyste med lommelykter og greier. Våget ikke å lee seg, blei nesten edru der han lå. Da var han ikke så modig lenger. Til slutt må han ha kommet seg ut og sovnet. Det har ikke blitt så mye søvn i det siste. Har hatt flere brekk, men det er ikke så lett å få solgt noe nå for tiden. Folk har lite penger etter mange helligdager med festing.

Gikk opp til snackbaren. Det er det eneste stedet det er mulig å komme inn før klokka 8 om morgenen. Han kjenner hun som eier stedet. Vasket gulvet og benkene. Fikk noen pils som betaling. Hun har alltid en kasse stående bak i bilen. I dag hadde hun til og med brennevin , men ville ikke gi det fra seg. Fikk seg en hamburger også, men gadd ikke å være der så lenge for det kom inn noen

taxisjåfører som han kjente litt fra før. De satt og snakket dritt om en han kjenner. Fikk lyst til å smelle trynet inn på dem.

Tok med seg pilsen og gikk opp til en kamerat. Fikk seg en dusj og reine klær. De drakk og røykte noen rever sammen. Gikk ned på å postkontoret for å hente noen penger han hadde fått tilsendt som honorar for å ha vitnet i en rettssak. Utenfor apoteket fikk han tilbud om å kjøpe noen piller billig. De vil han bytte mot speed seinere på dagen.

Har forresten vært innom varmestua også en tur. Fant en fyr i parken som trengte en dusj. Han var på vei hjem etter flere år i fengsel i utlandet. Fyren var litt sprø og pratet for mye. Tok fyren med seg så han også kunne få en dusj. Han kunne ikke reise videre slik han så ut.

Ronny drikker ut den siste pilsen og legger flasken under parkbenken ved siden av det andre tomgodset. Nå må han gå, har en avtale klokka fire om "fort" (speed). Tomflaskene lar han ligge igjen til de som panter flasker.

-Det er nok av dem.

Ronny lever fra hånd til munn og gjennomfører halsbrekkende opplegg for tida. Noen dager seinere blir han pågrepet av politiet under et nytt brekk. Denne gangen slipper han ikke ut igjen, men blir holdt i fengsel fram til rettssaken.

Rettssaken

I rettssalen har han på seg slitt dongeribukse, brun skinnjakke og sort t-shirt. Han har trosset advokatens råd om å kle seg pent. Dommere liker det. Han er tiltalt for en rekke biltyveri, promillekjøring og brekk. Advokaten argumenterer for at han bør få mest mulig betinget fordi han har vist at han kan ta seg sammen i lange perioder. Onkelen er vitne og forteller at Ronny har hjulpet ham på gården.

Dommeren spør bl.a Ronny hva han vil med livet sitt, og om han har tenkt på hva han kan gjøre for å komme ut av sin kriminelle løpebane. Dommeren hevder at mye av det han har holdt på med bare er tøv, og et resultat av det samme som han ble dimittert fra militæret for (alkoholmisbruk). Ronny sier at det ikke er så lett når alle kameratene hans er i dette miljøet. Dommeren sier at det er mange andre kjekke ting han kan holde på med i byen, men han må få kontroll på alkoholproblemet sitt.

Ronny sier at han ikke får noen hjelp. Han hadde kontakter både på PUT og sosialkontoret. De hadde lovet å søke om plass på institusjon, men han vet ikke hvordan det gikk med saken. Det kommer stadig nye folk der. Så er det til å begynne på nytt. Det er grenser for hvor mange ganger han orket å vrenge sjela si for nye personer. Dessuten kan han ikke tenke seg å bli en slik fanatisk avholdsmann. Det er det verste han vet. Dommeren sier at han ikke ber han om å bli noen avholdsprofet, men en som har kontroll over alkoholforbruket sitt. Ronny sier at alle som slutter å drikke blir fanatiske.

Dommeren konkluderer med at så lenge tiltalte ikke har innsett sitt alkoholproblem eller har planer om å endre livsstilen ser han ingen annen utvei enn å sende ham i fengsel. Han får 10 måneders ubetinget fengsel. Påstanden er på 1 års ubetinget fengsel.

Advokaten mener at Ronny bør anke. Selv er han fornøgd og godtar dommen på stedet.

Man kan gjerne undres over hvorfor Ronny møter i rettssalen i de samme klærne som han har på seg når han "nykker" biler, og at han i det minste ikke later som om han har tenkt å legge om livsstilen. Det kan nesten virke som om han ønsker at dommen skal bli lengst mulig. Er han mindre intelligent, orker han ikke å vente lenger på flere rettssaker eller er han bare lojal mot sin egen livsstil?

I ettertid har vi skjønt at Ronny trolig hadde sine grunner for ikke å anke saken. For det første er det ikke bra å få for liten straff når alle i miljøet vet at man har en del på samvittigheten. Bli dommen for kort eller det går for lang tid uten at man kommer i fengsel, kan man mistenkes for å tyste eller inngå avtaler med politiet for å redusere straffen. Får man derimot en lang straff og gjerne tar på seg litt mer enn det man egentlig har gjort (soner for andre), får man ære og respekt i miljøet. Dessuten var Ronny ganske kjørt på dette tidspunktet. Fengsel er et sted der man kan hvile ut og komme til hektene igjen. En annen informant sa det slik:

-Hadde det ikke vært for alle fengselsoppholdene hadde jeg ligget under torva for lenge siden, slik som kameratene mine.

I fengsel

Under fengselsoppholdet har vi flere samtaler med Ronny. Etter et par måneder i fengselet har han lagt på seg 10 kilo. Han forteller bl a følgende om livet innenfor murene.

-Får mye mat her. Fire egg om dagen. Det er bra, for jeg trenger mye proteiner. Trener to timer hver dag. Klarte å trekke ned en vekt på 60 kg med en finger sist. En svær type som alle ser opp til prøvde å gjøre det samme men fikk det ikke til.

-Tror de begynner å legge merke til meg nå når jeg kommer ned trappa. Det er ingen som vokser så fort som meg. Selv om jeg ikke bruker sånn derre boledritt. De andre pusler med sitt. Jeg prøver å få dem med meg å trene hele tiden, men de orker ikke så mye.

Han forteller at han som mål å legge på seg 5 kilo til. Så skal han bare få bort litt overflødig fett rundt magen. Har slutta med smør og bestilt fiskemel:

-Det skal være mye proteiner i det.

Etter enda et par måneder har han lagt på seg 20 kilo. Trener fortsatt to timer hver dag. Snakker mye om kroppen sin og de ulike musklene. Hvordan de skal trenes. Er stolt av sitt "nye jeg".

-Det er ingen som tør å stå i veien for meg nå. Jeg psyker meg opp og trekker vekten helt ned, klarer mer for hver uke.

Han kjenner ikke noen som har hatt så stor framgang i treningen som han selv har hatt. Har blitt tilbudt boler, men har sagt neitakk. Han klarer det jo like bra uten. Nå har det stoppet litt opp men slik er det. Målet er å bli enda litt større. 100 kilo, er 96 kilo nå. En som driver med kroppsbygging har lært han hvordan han skal posere foran speilet. Litt ut med baken og fram med brystkassa.

-Teit hva?

Ronny forteller at her handles og byttes det mye. Noen har stoff, men det er ikke så mye som ute. Amfetamin er ikke noe fengselsstoff .

-Blir så rastløs da. Her er det ikke annet å gjøre enn å skure cella. Det er helst hasj det går på og av til piller og heroin.

Ronny forklarer at han alltid får noe(hasj) av noen, men han røyker ikke så mye selv. Bytter til seg ting i stedet for. Har byttet til seg en klokke, en zipolighter og et kjempekult belte mot hasjklumper.

Treningsbuksa han har på seg har han arvet etter en som slapp ut nylig.

-Den har nok gått på rundgang her. Ingen skal ta med seg ting ut herfra. En skal legge det igjen til kameratene som sitter inne. Ute er det lett å få tak i noe nytt. Kassetter, treningstøy og t-shirt skal man la bli igjen. De som tar med seg ting ut vet ikke hvordan det er å sitte inne. Men belte tar jeg med meg, det vil jeg ha selv, sier han.

Ronny trives etterhvert bra i fengselet. Ved juletider får han noen dagers permisjon som han tilbringer sammen med familien. Etter dette syntes han nesten det var godt å komme tilbake til fengselet igjen. Han har det bra her. Det var nesten som å komme hjem igjen:

-Det var ikke så mange som kom tilbake etter julepermen. Noen av dem kan få alvorlig trøbbel. En skulle ha med seg 3 gram heroin inn igjen for en annen. Han fikk heroinen tilsendt i posten nordfra av dama til vedkommende. Han skal ha fått heroinen, men siden har ingen sett han. "Han har sikkert brukt det selv, så tør han ikke komme tilbake" ,mener Ronny. 3 gram heroin er verd mye, så han ligger tynt an.

Når det nærmer seg tiden for løslatelse, er det mye som må planlegges:

Han har hatt veldig mye å tenke på i det siste. Tenker på hva han skal gjøre, og alt mulig. Kan ikke ha det slik resten av livet. Vil finne seg en leilighet for sikkerhets skyld. Det hadde vært greit med ett sted å bo. Han har tingene sine liggende rundt alle steder. Kan bo hos familien, men han synes ikke det er så kjekt i lengden. Det blir som regel bare et par dager hvert sted. Er redd de skal synes at han trenger seg på. "De" sier det er i orden , men han skjønner at de helst vil ha han ut. Å bo hos onkelen var greit så lenge han jobbet , men å bare være der er ikke så OK.

Han har mange planer for hva han skal gjøre når han slipper ut. En ferie skal han nå ha først. Nei først skal han finne seg et kvinnfolk. Så en øl. Mener han har mye å ta igjen etter å ha sittet inne i fem måneder. Han og en kamerat har bestemt seg for å ta en ferie på høyfjellshotell . Først må han skaffe seg penger. Denne gangen skal det bli store penger. Har flere jobber som venter.

En murer fra Bergen har tilbudt han jobb i firmaet sitt . Han mener at Ronny kan ta svennebrev hos han. Først skal de en tur rundt. Det er mange som skylder fyren penger. Han driver det ganske stort i hasj. Han har egne torpedoer og greier. Ronny vil ikke jobbe som selger for han. Har fått tilbud om det også. Ble spurt om hvor mange kilo han ville ha. Han gidder ikke å holde på med hasj. Har avtale om at bergenseren skal komme å hente han når han slipper ut, men man vet jo aldri. "Det er ikke alltid folk holder det de lover når de sitter inne."

Det eneste helt sikre han har er tilbud om jobb for en pengeinnkrever. Ronny presiserer at det ikke er torpedo han skal være.

-Jeg kan ikke banke opp folk.

Han skal bare reise rundt å be folk om å betale de pengene de skylder.

Han har også fått to kontakter i fengselet som han kan hente amfetamin hos, og det er det Ronny er mer interessert i.

Han har bestemt seg for å ikke havne utpå noen ny fyllekule når han slipper ut, men han skal slanke seg litt. Viser at han har litt for mye fett på magen. En liten speed tripp vil bare gjøre bra. Når dette er borte har han fått den perfekte kroppen han alltid har ønsket seg.

-Da kan jeg sprade rundt i badebukse.

På frifot igjen

Ingenting går slik han håpet. Alle planene han hadde i fengselet går i vasken. Tre måneder etter har han fortsatt ikke fått seg noe sted å bo. Bodde noen dager hos onkelen og har vært hos damer og kamerater rundt omkring.

-Havna på fylla igjen. Tenkte å legge opp litt startkapital og begynne for meg selv, men så fikk jeg bare bøff. Fikk dårlig speed av Baronen. Baronen har solgt bøff til andre også. Blander stoffet ut med tabletter og dritt. Så skylder han penger alle veier. En med høy status fikk dårlig stoff fra samme kilde. Han blei lam i halve ansiktet. Det er mange som vil ta Baronen nå.

En uke seinere får vi vite at Baronen er død. Overdose på heroin. For Ronny ser alt plutselig ut til å gå bedre. Han ser fortsatt veltrenet og ganske strait ut etter fengselsoppholdet. Han får seg en strait jobb som hjelpemann på lastebil. Det følger hybel med jobben. Men bare noen uker etter dør onkelen plutselig i en trafikkulykke. Ronny havner på kjøret igjen. Når vi treffer han et halvt år seinere er han "ansatt" som brekkspesialist og biltyv hos en anerkjent heler som organiserer bestillingstyveri. Han har nok penger og får så mye stoff han ønsker. Har gått på speed lenge nå og blitt svært tynn igjen. Men han må slite for godene. Ronny mener at det nesten ikke lønner seg å være kriminell lenger:

-De setter opp alarmer og dritt alle veier. Når han ber om å få med seg folk på brekk får han bare med meg slike idioter som ikke kan noe. Må gjøre alt selv.

Ronny forteller at han ble testet nøye før han fikk jobben. Ble bedt om å ta en japansk bil som han aldri hadde prøvd seg på tidligere. De holdt øye med han fra en annen bil mens han jobbet. Hadde litt problem med rattlåsen, men han klarte det da til slutt.

-Har bodd noen uker hos et kvinnfolk nå, men vil ikke binde meg til noen. De blir alltid så skuffa da, klarer aldri å leve opp til forventningene. Er mye ute om nettene. De vil jeg skal jobbe mye mer enn det jeg gjør, men kan ikke gå ute hver eneste natt. Gjør lett tabber da. Vil ikke bli tatt nå.

Ronny forteller at det er mye som har forandret seg den siste tiden. Det er helt andre folk som kontrollerer omsetningen:

-Mer organisert og mye mer stoff. Miljøet har blitt råere. De banker opp folk bare for noen dumme hundrelapper, bare for å holde på prinsippene.

Ronny mener at ingen fortjener å bli banket opp.

-Alle kan gjøre tabber

Han synes likevel det er godt å ha noe å gjøre.

-Det er fælt å sitte hjemme å bare glo i veggen.

Egentlig har han mest lyst å trekke seg ut av hele greia, straitte seg, men det er for seint.

-Det vil de ikke tillate. Da er jeg død.

KAPITTEL 5: TYPISKE TREKK VED RUSKULTUREN

I dette kapitelet skal vi gi en nærmere beskrivelse av noen typiske trekk ved "ruskulturen" og stoffmiljøet.

Omsetningen av stoff og kriminell virksomhet for å skaffe penger til stoff må foregå i det skjulte. Nesten alle relasjoner i stoffmiljøet er derfor basert på personlige relasjoner og *tillit*.

Både for å holde seg orientert om hvem som er til å stole på og hvem som har stoff, er en omfattende informasjonsutveksling nødvendig. Denne stadige *informasjonsutveksling* er også et slående trekk ved ruskulturen. Videre har kulturen sine egne normer og regler. Brudd på disse kan medføre strenge sanksjoner. Kulturen har også sitt eget "fagspråk".

Det å være aktør i den illegale ruskulturen innebærer videre at man stadig utsettes for ulike former for stress. I det følgende vil dette bli utdypet nærmere.

5.1 Tillit og personlige relasjoner.

*For vennen sin
skal en være venn,
for ham og hans venn,
men for uvenns venn
skal ingen mann
noen gang være venn. (Håvamål)*

Omsetningen av illegale rusmidler er forbundet med risiko for bøter og fengselsstraff og må derfor foregå i det skjulte. Man kan ikke fritt stå fram å reklamere for sine produkter. Nesten all omsetning foregår derfor gjennom personlig bekjentskap som er basert på *tillit*. Jo bedre man kjenner de man omgås jo sikrer kan man være på hvem som er til å stole på.²¹ I rusmiljø blir en kjent med de rette folkene gjennom venner og venners venner. Det er ikke hvem som helst som får tilgang til sterkere stoff, eller blir pusjere. Noen oppnår nok status til å bli tatt opp i gjenger med eldre. Dette er gjerne de som ikke klarer å tilpasse seg på skolen. En informant uttrykte det slik:

- Jo verre du er, jo mer akseptert blir du.²²

Det å ha gått på spesialskole, OBS-klasse eller å ha vært i kontakt med politiet danner et godt grunnlag for en videre karriere i den illegale økonomien. Fengslene er kalt høyskole i

²¹ Som vi skal se i kap. 7 kan også deltakerne i et omsetningsnettverk være bundet sammen gjennom familie og slektskap.

²² Kalle

forbrytelser. Betegnelsen er ikke uberettiget. Å ha et fengselsopphold bak seg, er en god "kvalitetssikring". Her kan man både skaffe seg de rette kontaktene og den nødvendige respekten for en videre karriere i den svarte økonomien. Man viser også gjennom sin livsførsel at man er til å stole på.

Det er mange sammenhenger i samfunnet der det er viktig å være til å stole på. Hvis man f.eks. kommer presis på jobben og utfører det man er pålagt, er man til "å stole på" i en strait jobb. I den svarte økonomien betyr det at man er til å stole på først og fremst at man kan "holde tett". Jan, en heroinpusjer, som vi intervjuet under et fengselsopphold forteller følgende:

-60-70 prosent av dem man selger til, er ikke til å stole å. Enten tyster de til politiet, eller så lurer de deg så du ikke får 5 øre. Det er vanskelig å selge dop uten å bli lurt. Salget må organiseres. Man må aldri gi fra seg mer dop enn at Man er sikker på at selgerne kommer tilbake og gjør opp for seg. De må bli *avhengige* av deg. Det er du som er den med dopen, de er selgere. I det øyeblikket Man gir dem for mye, forsvinner de. I det øyeblikket de blir tatt, skravler de på deg. Det er viktig at du klarer å skille ut den ene eller de to som holder kjeften sin igjen, som er patriotiske overfor det livet dere lever.²³

Jan havnet i fengsel fordi han ble tystet på. For å unngå at det samme skjer igjen forteller han at han nå har gått til det skritt at han ber alle potensielle nye "arbeidskamerater" som han har kontakt med i fengselet, om å få se domspapirene deres før de diskuterer "forretninger". De som er dømt for forbrytelser de har vært sammen med andre om, holder han seg langt unna. Det er en viss mulighet for at disse har tystet på de andre som er dømt for samme forbrytelse. De som derimot er dømt for forbrytelser de alene har fått ansvaret for, betrakter Jan som mer pålitelige. Slike kan han vurdere å samarbeide med. I dette tilfellet fungerer altså domspapirer omtrent som en vandelsattest eller et "eksamenspapir" som gir "arbeidsgiveren" (Jan) et grunnlag å vurdere aktuelle arbeidstakere ut fra. I Rusmiljøet har imidlertid vanligvis alle typer skrevne dokumenter liten betydning. Det som betyr noe er hva de andre *sier* om deg, altså hvilket rykte man har.

5.2 Informasjon

*Den som gjerne vil gjelde for klok,
skal utveksle mytt med andre;
en skal vite,
men ikke to,
det tre, vet all verden. (Håvamål)*

For å holde seg orientert om hvem som er til å stole på og hvem som har stoff, er en omfattende informasjonsutveksling nødvendig. Kontakt med andre er essensielt for å bli

med på opplegg, få støtte og beskyttelse, m.m. Slike kontakter pleies og vedlikeholdes på ulike treffsteder, som Svalen utenfor kjøpesenteret .

En fredags ettermiddag besøker vi puben der Jonny bruker å oppholde seg.

Det er fem personer rundt bordet og en stor svart hund. Hunden sitter på setet på benken ved siden av forskeren. På den andre siden av hunden sitter eieren, en tjukk mann i 30-40 årsalderen med knekt nese og caps. De andre er Jonny, Karsten og Lise. Forskeren kom hit sammen med Jonny. Da han har forsikret de andre om at det er OK, spanderer de andre umiddelbart et glass øl. Røyken ligger tett over bordet i det vesle lokalet. En gammel slager blander seg med lyden fra ølglass som smeller i bordet. På et av de andre bordene sitter en fyr med langt sort gråprengt hår og halvsover.

Lise er i midten av 20-åra. Hun har lyst hår og veldig blå, blanke øyne. De andre er akkurat i ferd med å studere det hun drar opp av en bærepose og setter på bordet. Det er ting som helt sikkert ikke er kjøpt over disk. Hun trekker opp to små håndlagde gjenstander fra en kunstbutikk, noen silkesjal og en skulptur som forestiller en kaktus. Fyren med capsen mener at skulpturen kunne ha vært utmerket som dildo hvis det ikke hadde vært for den ene kaktusarmen som stikker ut på feil sted.

To jenter i tenårene kommer inn og spør om Karsten har sett Baron. Det har han ikke, - ikke i dag. Jentene sier at de kommer tilbake seinere før de forsvinner ut av døra igjen.

Etter en stund kommer Baron. Han går rett bort til den halvsovende fyren med gråsprengte krøller og tar han forsiktig i skjortekraven. Baron sier ikke noe, men viser med fingrene at han vil ha penger. Fyren mumler ett eller annet. Baron slipper han og sier at i morgen er siste sjanse.

Roger spanderer en kopp kaffe, selv om han synes forskeren burde drikke mer øl. Han sier at han skulle ha klippet seg og lur på om det finnes et sted der han kan "droppe innom."

Baron setter seg ved siden av Jonny og spør om han har sett Anne og typen. De har solgt noe bøff og skylder masse penger. Baron sier at de er som forduftet begge to. Jonny mener at han nok aldri får se dem mer:

- Så mange svin den fyren hadde på skogen i denne byen her, er det ikke rart at de forduftet". Jonny vet imidlertid hvor kåken deres ligger og mener at tingene deres fortsatt er der.
- De må vel hente sakene sine , mener Baron.
- Det er ikke vårt problem, svarer Jonny.

Baron lur på om det er noe av verdi der.

- Et anlegg hadde de i hvert fall, sier Jonny. "Altandøra i 2. etasje bruker å stå ulåst. Vi må handle raskt hvis vi skal få noe".

Baron sier at han kan få noen til å fikse en bil og spør om Jonny kan bli med. Jonny, som er en anerkjent innbruddstyv, sier at det er greit. Han skulle imidlertid ha klippet seg først. Jonny liker ikke folk som driver på den måten som Anne og typen. De bør settes på plass, boikottes! Jonny synes at Baron kunne fått Stuten til å knuse dem, men det går jo ikke så lenge ingen har funnet ut hvor de oppholder seg.

Jonny sier at de trenger en stige. Baronen tror det er lettest å bare rappe en stige i nabolaget, men Jonny som er eksperten, er ikke enig. Han mener at det beste ville være å få tak i en kranbil:

-Vi må være raske. Hele turen skal ikke ta så mye mer enn en time hvis vi gjør det riktig."

Baronen mener at de kanskje bør vente til kvelden, men Jonny mener at de vekker minst oppsikt midt på dagen. Før Baronen går, sier han at han skal ringe Jonny snart.²⁴

Denne ettermiddagen avtales det ALTSÅ et bestemt opplegg. Dette opplegget er en avstraffelse overfor noen som ikke har holdt forpliktelsene sine. En slik avstraffelse gjennomføres ved hjelp av kamerater, - i dette tilfellet en som har spesialisert seg på innbrudd. Det var ikke mulig å foreta en kroppslig avstraffelse siden de aktuelle personene, Anne og typen, var forsvunnet. Selv om dette opplegget ble diskutert, ble ikke konkrete detaljer avtalt. Mange foretrekke å avtale konkrete detaljer når man er alene med de som er implisert. Baronen avtaler derfor med Jonny at han skal ringe ham senere. En slik forholdsregel forhindrer at andre som ikke er direkte involvert, lekker ut om opplegget. Det er også en kontroll som gjør at man vet nøyaktig hvem som vet om opplegget. I tilfelle noe går galt blir det lettere å lokalisere hvem som eventuelt har tystet.

Ettermiddagen på puben (eller andre treffsteder) dreier seg først og fremst om *informasjonsutveksling* - Det er viktig å få informasjon om:

- hvor stoff befinner seg
- hvilken kvalitet det har
- hvilken pris det har
- hvem som har det
- hvem som er til å stole på
- hvem som har tystet
- planlagte rassiaer og aksjoner mot det illegale miljøet
- hvilke rykter som settes ut og hvem de stammer fra
- hvem man kan holde seg inne med og hvem man ikke skal omgås
- om noen har noe på en og hva det innebærer
- hvem som skal tas osv.

Slike som Anne og typen som har ødelagt sitt "gode navn og rykte", bør man ta avstand fra. De skal "tas". De har solgt dårlig stoff og lurt folk slik at andre har fått problem. Slikt aksepteres ikke i det gode selskap. Er man kamerat med slike, kan man selv bli "tatt" eller bli boikottet (ikke få kjøpe stoff).

Man får videre informasjon om hvor ulike personer befinner seg, hvem de er sammen med, hvordan de er i form for tiden. Opplegg planlegges og tyvegods omsettes. Folk stikker innom for å treffe noen eller gjøre avtaler. Hvis ikke de man ønsker å treffe, er tilstede, setter man seg ned litt og venter, - eller tar en runde og kommer tilbake senere. De som sitter igjen, kan da opplyse om hvem som har vært innom og om de kommer igjen senere. Et konglomerat av beskjeder om hvem som var hvor og når, flyter rundt i nettverket. Denne uformelle informasjonsutvekslingen gjør det mulig å holde oversikt over nettverket, og er en viktig livsnerve i et omsetningssystem.

5.3 Normer og regler

*Hør, har du en venn
og du tror vel om ham,
og vil du ha gagn av vennen,
bland smøret ditt med ham
og send ham gaver
søk ham ofte opp (Håvamål).*

Kulturen i rusmiljø kan betraktes som en motkultur til det etablerte samfunn:

Jo verre man er i vanlige folks øyne jo bedre er det i rusmiljø

Det virker tilsynelatende som om det er de som faller utenfor på skolen som får størst anerkjennelse tidligst i rusmiljøet. I rusmiljøet kan de som ikke finner seg til rette i det etablerte systemet få makt og anerkjennelse nettopp på grunn av sine feil og mangler. Det negative og uønskede blir snudd til noe positivt.

En vanlig oppfatning er at i de ungdomsmiljøer, spesielt hvor narkotikaproblemer og kriminalitet dominerer, mangler viktige moralske koder. Narkomane framstilles gjerne som helt uten grenser og normer, men også på den andre siden av loven finnes det regler for hvordan en skal oppføre seg. Overtredelser kan innebære sanksjoner.

Man skal aldri tyste

Første bud er at man aldri må tyste. Ingen liker tystere. Politiet liker dem ikke heller, hevder en av våre informanter:

-Selv om politiet gjør alt for å få folk til å snakke, er en som sladrer på kameraten sin ikke likt av politiet heller. Jeg kjenner folk som har blitt banket opp rett utfor politistasjonen etter at de har vært inne og tystet. Politiet har sett dette, men ikke løftet en finger for å hjelpe vedkommende.²⁵

Tystere kan vente seg strenge straffer. I miljøet verserer det historier om fysiske avstraffelser som knuste kneskåler, ufrivillige overdoser ol. Dette er eksempel på reaksjoner overfor

tystere. I noen tilfeller kan rykte om at vedkommende er tyster, være nok til at det tas affære. Skal man tas, nytter det ikke å flykte. En av informantene beskriver det slik:

-Flytter man til en annen by, eller til utlandet er det alltid noen som kjenner noen, som kjenner en som vet hva du har gjort. En nykomling sjekker man alltid rykte til. Å bli satt i fengsel nytter heller ikke. Også i fengselet er det alltid noen som kan ta en. Her er "jungeltelegrafene" særdeles effektiv. Får man ikke umiddelbart tak i vedkommende kan det gå utover jordisk gods. Det å knuse leiligheten til tystere er også en avstraffelse som benyttes. Slike hærverk blir sjelden kjent for offentligheten. Hvis vedkommende melder fra til politiet, tas det som nok et bevis på at vedkommende er tyster.²⁶

Typen avstraffelse varierer imidlertid alt etter hvor grov "forbrytelsen" er. Det hender rett som det er at personer som har begått en kriminell handling, som f.eks. et brekk, forsøker å legge skylden på andre. Hvis den som forsøkes å gjøres til syndebukk, tyster og sier hvem som egentlig er synderen, betraktes dette ikke som noen særlig alvorlig handling. Moralene er:

- Hvis et opplegg sprekker, tar du din straff og jeg min.²⁷

Det å være standhaftig å la være å tyste selv om man blir gjort til syndebukk, eller å ta på seg hele skylden for forbrytelser man har gjort sammen med andre, blir imidlertid sett på som en særdeles edel handling. Det å "sitte for andre" er det ytterste bevis på at man kan holde tett. Det "å sitte for andre" kan også gi fordeler:

Jakob hadde begått et våpentyveri sammen med en kamerat. Da kameraten ble hekta av politiet forsøkte han å legge all skyld på Jakob. Kameraten ble frikjent. Når dette ble kjent, ble kameraten truet av andre i miljøet til å betale Jakob 30.000 som ble satt inn på kontoen hans. Jakob som både var uten jobb og bolig da han hadde sonet ferdig, fikk disponere leiligheten til en medfange til han selv ble løslatt.²⁸

Jo høyere opp man kommer, jo hardere er sanksjonene. Men også på toppnivå kan en tyster på samme måte som i tilfellet overfor, få en mulighet til å mildne straffen noe ved å kjøpe seg ut av uføret, hvis vi skal tro følgende historie:

En fyr som fikk stoff via kurer fra Amsterdam, ble tatt. Han tystet på folka i Amsterdam. Som straff skrev de ut "kontrakt" på han på 300.000. Det vil si at hvis han ikke betalte dette beløpet selv, ville den som kunne ta livet av han få utbetalt denne summen. Etter at noen hadde forsøkt å skyte han gjennom et vindu, reiste faren til tysteren, som er en velstående forretningsmann til Amsterdam og betalte ut sønnen.²⁹

26 Kalle
27 Jan
28 Fortalt av Ronny
29 Adam

Man skal ikke bøffe

En annen viktig regel er at man ikke skal bøffe. En bøffer er en som selger dårlig stoff uten virkning, lar være å betale for stoff eller ikke leverer stoff han har fått betaling for. Alvorlige tilfeller av bøffing blir behandlet omtrent som tysting. Både tysting og bøffing kan sette andre i ubehagelige eller farlige situasjoner.

De som ikke kan betale for seg, er ille ute. På gatenivå er det mest trusler og hardt snakk, "litt bank eller en hagle i trynet".³⁰ En annen informant sier videre at man også kan gå hjem til folk og ta stereoanlegget og andre lett omsettelige varer i pant. Betaler man ikke, får de som er over også et problem. De kan bli beskyldt for bøffing siden de ikke holder egne forpliktelser, og dette tolereres ikke. Han ordlegger seg omtrent slik:

En mottaker leverer stoffet fra seg til en han kan stole på, og denne personen leverer det videre til folk han kan stole på. Hvis en person i kjeden blir tatt, er det den som har levert til personen som skeiet ut som må betale for kalaset. Hvis han ikke greier å få pengene ut av den han ga stoffet til, blir han selv truet. Det er da det gjelder om å ha folk rundt seg som støtter en. Da kan jeg f.eks. gi en 3000 kroner og ordre om å knuse vedkommende. Når han er knust får han beskjed om at han har så og så lang tid på å betale. Da må denne personen gjøre innbrudd, begå ran og gjøre alt han kan for å skaffe penger. Hvis han ryker inn så nytter ikke det, for du har jo kontakter som banker vedkommende inne også.³¹

Bak de fleste gjeldsforpliktelser ligger trusler om svært alvorlige sanksjoner hvis forpliktelsene ikke overholdes. Et eksempel på en sanksjon for en som ikke kunne betale for seg er gitt under:

-Først ble han dyttet inn i bagasjerommet på en bil og tatt med på en lengre biltur på svingete og humpete veier til et øde sted langt fra folk. Etter denne behandlingen fikk han komme ut av bagasjerommet. Det ble hellet bensin over skoene som ble tent på. Så ble han overlatt til seg selv med en ny betalingsfrist et par dager seinere.³²

I stoffmiljøet finnes også en rekke hindringer som vanskeliggjør oppfyllelsen av forpliktelsene. Man kan miste stoffet f.eks. ved at det blir stjålet eller man kan være litt for raus med å dele ut til gode kamerater. Mange som selv bruker samme stoff som de omsetter, kan få problemer med å dekke eget forbruk. De kan da feilregne seg og bruke for mye til eget forbruk slik at de får problemer med å omsette tilstrekkelig til å dekke kreditten. Mange kompenserer da ved å "bøffe" ut stoffet. Problemet er at det er grenser for hvor mye man kan "bøffe" ut stoff uten at kvaliteten blir så dårlig at man ikke får omsatt stoffet i det hele tatt. Man risikerer da å måtte selge stoffet billigere, få rykte som en som pusjer dårlig kvalitet, noe som i neste omgang svekker muligheten til å få omsatt stoff. Dette kan bli en ond sirkel.

30 Ola

31 Kalle

32 Ronny

Blir man tatt av politiet, skaper dette også som regel problemer med narkogjelden. I følge en annen informant finnes det bare et unntak for straff for å "miste stoff", og det er hvis man må kaste det for å unngå å bli tatt av politiet. Dette nytter imidlertid ikke om man har oppført seg dumt eller uforsiktig:

- Er du eks så dum at du tar med deg et hekto gall og går inn på Svalen for å selge det og politiet kommer er det ingen unnskyldning. Da må du erstatte det hvis du blir tatt.³³

Noen hevder at ufrivillige overdoser eller regelrette henrettelser er av de alvorligste konsekvensene en bøffer kan bli utsatt for. Kanskje var det noe slikt som hendte med Baronen (omtalt kap 3 s) som døde av en overdose etter at han hadde solgt dårlig stoff og skyldte masse penger. Om han satte sprøyta frivillig eller ikke, er kanskje ikke så vesentlig. Poenget her er at hans rykte og økonomiske situasjon gjorde det umulig å komme seg ut av miljøet og umulig være en del av det.

Man skal ikke være kjiip

For å overleve på gata, er man avhengig av et godt rykte. Hvis man ikke deler med andre, kan man få rykte på seg for å være kjiip. Da kan man i verste fall risikere å bli sosialt utfrosset. Den som kan gi bort noe, har også mulighet til å få noe igjen.

Det som kan forundre en utenforstående er den uvettige forbruksmønsteret folk i rusmiljøet legger for dagen. Det kan synes som om det gjelder å få brukt opp de pengene man har til rådighet så fort som mulig. Dette gjelder både penger man på legalt vis har klart å tyne ut av sosialkontoret og penger man har skaffet seg gjennom mer lyssky virksomhet. Men det som i første omgang fortøner seg som "sløsning" fungerer i realiteten som en slags investering i et sosialt sikkerhetsnett. Pengene som ødsles ut på kamerater og tilfeldige bekjentskaper betraktes ikke som tapt, snarere som investert. Følgende eksempel kan illustrere dette:

Ronny sitter på en benk utenfor et hus hvor det selges hjemmebrent. Han har nettopp kjøpt 2 liter sprit. Han har rullet å helle i seg nesten halvparten av den ene flasken. Begynner å føle seg passe rusa. En kamerat og dama hans kommer bort og slår av en prat. De har ikke fått tak i noen ting i dag. Penger har de heller ikke. Ronny gir dem resten av spriten han har kjøpt for sine siste kroner. Han får den jo igjen en annen gang.³⁴

Det er ikke bare penger og stoff en hjelper hverandre med. Utveksling av ulike former for vennetjenester er også utbredt. En god kameratens leilighet og lommebok blir langt på vei betraktet som felleseie. Dette kommer også til uttrykk i forbindelse med fengselsopphold. Som tidligere nevnt skal en som sitter inne legge igjen verdisaker som kassetspillere, joggedresser, skotøy ol. til medfanger (jfr. Ronny, kap. 4).

33 Kalle

34 Observasjon, sommer 1995

Den som kan spandere mest, er gjerne den mest vellykkede og mest respekterte. Om man aldri bidrar med noe, kan man risikere å bli oppfattet som kjiip. Det å være kjiip er et stempel mange på også grunn av egen stolthet forsøker å unngå. Dette er trolig grunnen til at flere av våre informanter ikke uten videre godtok å bli spandert på, om ikke annet enn en kopp kaffe, uten noen form for gjenytelse. En av våre informanter sa det slik:³⁵

- Synes det er heavy at det er du som betaler kaffen, kan jo skylde på at det er forskningen som betaler. Skal heller spandere deg til syden hvis jeg ryker utpå igjen.³⁶

Vi er ikke verre enn folk flest

Mange av våre informanter synes ikke at det en selv driver på med er galt. De virkelig kriminelle er incest- og voldtektsforbrytere. Disse sørger man, til samfunnets beste, å straffe når man selv sitter i fengsel. Ellers framhever man gjerne at en ikke er verre en folk flest og at det tross alt finnes visse grenser:

- Jeg selger aldri dop til mindreårige!³⁷
- Jeg er ikke en slik som overfaller gamle damer!³⁸
- Det er liksom akseptert at de stjal før i tiden for å få mat. Vi stjeler også for å få det vi trenger for å klare oss.³⁹

Slik enkelte argumenterer, høres det nesten ut som om de synes at de gjør folk en tjeneste når de stjeler fra dem:

- Stjeler jeg en bil, kan de som eier den få fikset opp hele bilen etterpå. Alle gamle skader og mangler kan de bare si at kom etter at den ble stjålet.⁴⁰

Det hevdes ofte at nyktre folk ikke heller følger lovene. De som gjør innbrudd i boliger får innsikt i folks mest personlige revir og kan avsløre deres mest intime hemmeligheter. De finner sprit i kjelleren hos kristelig folkeparti politikeren, - pornoblader i nattbordskuffen til presten og morfin til eget bruk i medisinskapet til legen på hytta. De selger helerverar og sprit til vanlige arbeidstakere på arbeidsplasser. De har eksempler på prektige borgere som kjøper seksuelle tjenester, og på prektige borgere som svindler på forsikringen ved å oppgi mer tyvegods som stjålet, enn det som virkelig ble tatt.

35 Kalle

36 Tidligere pusjer

37 Ronny, Kalle, Adam, Leon, Jonny

38 Albin, Ronny. Ellers har vi lagt merke til at innsatte i fengsel snakker foraktelig om medfanger som har slått ned eldre mennesker.

39 Dette er sagt av flere informanter.

40 Dette er et typisk utsagn. Noe lignende er sagt av flere informanter.

En vanlig oppfatning er at de straiter er så "falske". De snakker dritt om vennene sine når de ikke er der og sier ikke hva de egentlig mener. Ola er en som har dårlig erfaring med straitinger:

Ola ble frelst og kom inn i et kristent miljø hvor han fikk nye venner. En dag de nye vennene var på besøk, tok han de på fersk gjerning da de romsterte rundt i stua for å se om han hadde gjemt stoff der. Ola følte seg lurt og ille til mote over denne oppførselen.

-Jeg trodde de var vennene mine og at de stolte på meg. Hvis de lurte på om jeg hadde stoff, kunne de vel spurt ! Synes de andre kameratene mine er mye mer ok, da vet jeg i hvert fall hva jeg har å forholde meg til.⁴¹

Flere av våre informanter synes det er vanskelig å vite om en straiting egentlig liker en, eller om det bare er påtatt høflighet. I rusmiljøet sier man det rett ut hvis man ikke liker tryne på noen. En vanlig oppfatning er at det er de straiter som ikke er til å stole på. Det kan uttrykkes omtrent slik:

Egentlig er det vi, (folka i rusmiljøet) som er de ærlige. Visst bryter vi loven, - men vi tar også vår straff når vi blir tatt. Straiter prøver å gjøre seg til noe annet enn det de er.⁴²

5.4 Språk og symboler

Ruskulturen har sitt eget fagspråk. Dette fagspråket er flettet inn i samtalen og språket gjennom hele døgnet. Deltakerne i rusmiddeløkonomien benytter fagspråket sitt nesten 24 timer i døgnet. Etterhvert kan det være vanskelig å skjønne for vanlige folk, - og det kan bli vanskelig å kommunisere med folk utenfor.

Det snakkes mye i rusmiljøet. Mange er svært verbale. Det knyttes kontakter og da må man bli kjent med hverandre. Dette kan skje på kafeer, utesteder, hos kamerater, i fengsel, behandlingsinstitusjon, spesialskole, etc. Etter at man har utvekslet noen innledningsreplikker er det viktig å finne felles referansepunkter. Det kan være felles skole, folk man kjenner eller er vokst opp sammen med, etc. Samtalen og det sosiale samværet vil ofte forflytte seg over til mer intim omgang med stoff, f.eks. ved at man fyrer en rev på hverandre. Spesielt det å fyre opp en rev sammen fungerer nesten som å røyke en slags fredspipe.

Når Ola forteller om helgens begivenheter, får vi et visst inntrykk av den spesielle uttrykksmåten og språkbruken i rusmiljøet:

- Bøffet meg den helvetes junkisen. Solgte meg dårlig speed enda vi har hatt flere opplegg sammen. Bæda flatt hadde tenkt å være passe høy. Nykka en bil, fikk tak i gall og drops. Ble helt stein. Får holde meg nykter noen dager. Redd for å bli

41 Fortalt av Ola

42 Flere informanter

skikkelig hekta. Gjør lett dumme brekk da. Lett å bli monsa på da. Best å holde seg ute nå.

Hvordan en snakker er en ting og hva en snakker om, er vesentlig. Ei jente sa at et av hennes største problem var å vite hva hun skal snakke med gamle venninner om. I stoffmiljøet dreier alt seg om stoff. Når man tilfeldigvis treffes ute på byen, overtar stoffpreiket tidlig:

Roy treffer Nille og Eva i torgtrappene. De snakker ikke om været eller prisen på jordbær eller hvor de var på ferie slik som småbarnsmødrene lenger nede i trappa gjør. Eva er også mor, men hennes barn er vel bevart hos fosterforeldre. Roy spør Eva hvordan den speeden hun fikk sist virket. Hun syntes den fungerte bra. Godt stoff det der. Roy sier at han ikke fikk noe særlig utav det, og spør hvordan hennes så ut.

-Litt klumpete gult. Jo det må være det samme.

Hun tror ikke de kan få tak i mer fra samme kilde.

-Det er tomt.

Nille sier at hun skal kjøpe sprit i dag:

-Får trygda om to timer. En blir jo rusa av det også. Det er så mye stress med de andre greiene. Hadde det ennå gått an å få kjøpt seg et gram, men alt går i bager for tida.

Roy har hørt at det flyter over av speed i nabobyen. Jentene kjenner ikke så mange der. Roy lover å sjekke opp og komme tilbake seinere.⁴³

Stoffpreiket dreier seg både om konsum og omsetning av stoff. På samme måte som det er det sentrale i de fleste aktiviteter, er stoff også sentralt i det meste av språket, og er det tankene svirrer rundt. Samtidig er mye av språket også tilpasset behovet for at aktivitetene skal omfattes med diskresjon. Dette er med å utvikle og forsterke den særegne språkkulturen og det språkfellesskapet som preger den illegale rusmiddelkulturen.

I tillegg til selve språket finnes det også en rekke nonverbale uttrykksmåter i ruskulturen. Følgende episode er et eksempel på dette:

Når Ola er ute på byen en formiddag, treffer han en kamerat som går på den andre siden av gata. De roper hei til hverandre. Kameraten folder hendene og holder de opp foran munnen. Roy rister på hodet. De fortsetter så i hver sin retning.⁴⁴

Det vi har vært vitne til er at kameraten til Ola spør om han har hasj, noe som blir besvart negativt.

En del nonverbal kommunikasjon foregår også mindre direkte enn i eksempelet over. Signaler gjennom kroppsspråk, ansiktsuttrykk ol. er aktørene i rusmiljøet trent til å tolke hos hverandre. Man lærer seg å sense stemninger. Man vet hvor man er uønsket, hvem som er kamerat og hvem som har noe på en uten at dette trenger å sies direkte.

43 Observasjon: Bytur med Roy, sommer 1995.

44 Observasjon: Bytur med Ronny, høst 1995.

Aktørene i rusmiljøet lærer seg også på en finurlig måte å kjenne igjen sine egne. Personer som har holdt seg straite i lengre tid kan oppleve å få tilbud om å kjøpe stoff av personer de aldri har sett tidligere. Jonny kan brukes som eksempel:

-Jeg hadde vært strait i over to år. Jobbet på en fabrikk. Hadde skaffet meg samboer og barn. Levde et normalt familieliv. En dag fikk vi en ny arbeidskollega. En ukes tid etter at han hadde begynt, kom han bort til meg etter arbeidstid og spurte om jeg ville bli med å røyke en rev, noe jeg ikke klarte å si nei til. Han spurte ikke noen av de andre, men blinket ut meg med en gang selv om vi aldri hadde sett hverandre tidligere. Han så det på meg og jeg så det på han, skjønner ikke hvordan. ⁴⁵

Andre informanter forteller liknende historier som Jonnys, men de færreste klarer å sette ord på hvilke kjennetegn som gjør det mulig å koble visse personer til rusmiljøet. En forsøker seg imidlertid på følgende forklaring:

-Når man har vært i miljøet lenge lærer man seg etterhvert å se på folk hva de går på. Man blir som en gammel snekker som kan fortelle et hus historie og tilstand utfra merker som vær og råte har satt i treet og hvordan vinden har formet dets vinkler⁴⁶.

For de som kjenner kodene, er også klesdrakt, type skotøy og smykker nonverbale signaler på hvilket miljø man tilhører. I det miljøet vi har studert, er joggesko og boots det vanligste formen for fottøy. Av mer direkte signaler er f. eks. øredobber og jakkemerker formet som hasjblader. Tatoveringer som symboliserer bestemte stoff, er et annet eksempel.

For noen har trolig tatoveringer også en annen betydning. De kan kanskje betraktes som en erstatning for annet "nips". En form for utsmykning som markerer egen smak, de kan være minner om bestemte hendelser, kanskje det eneste man beholder over tid fordi de ikke kan selges eller byttes i stoff. Tatoveringene utgjør på denne måten noe stabilt i en ellers flyktig tilværelse for personer som ikke har noe hus hvor de kan oppbevare fotoalbumer, malerier og andre gjenstander som "straite" folk innreder og markerer sitt personlige revir med.

45 Jonny

46 Kalle

KAPITTEL. 6: ET "SORT MARKED".

Narkoomsetning regnes som en av verdens største industrier. Alle som misbruker illegale rusmidler er mer eller mindre direkte involvert i denne geskjeften. I dette kapitlet skal vi se nærmere på dette "sorte markedet" og ulike omsetningssystem. Gjennom noen konkrete eksempler vil så omsetningen av ulike typer illegale stoff bli beskrevet.

6.1. Markedsstruktur og omsetningssystem

Markedsstruktur

Marked og priser varierer mellom ulike geografiske områder, og over tid. Omsetningen kan være mer eller mindre kontrollert av bestemte grupperinger innen et geografisk område. Grad av markeds kontroll varierer over tid og sted. Ideelt sett kan vi skille mellom tre ulike typer markeds kontroll monopol, kartell og frikonkurransse.

1. Et kriterium ved *monopol* er at finansiering og tilførsel av bestemte varer/tjenester til markedet er regulert og kontrollert av *ett* miljø. Et selskap, en gruppe eller en sammenslutning har oppnådd fullstendig markeds kontroll og møter liten konkurranse. Monopolet fastsetter priser og mengden av varer/tjenester som tilbys på markedet. Råvarebasert industri med høy grunnrente har historisk sett ofte vært preget av monopoltendenser. Spesielt har dette vært tydelig innenfor oljeindustrien. Et særtrekk ved oljeindustrien er at den alltid har vært konsentrert på få hender. Frem til antitrustlovgivningen i USA som resulterte i at Standard Oil måtte oppløses i 33 selskap var oljeindustrien kontrollert av ett miljø, John D. Rockefellers oljemonopol. Fortolkninger av hvorfor oljeindustrien alltid har vært preget av monopoltendenser har vært et betydelig forskningstema. Problemstillingen har opptatt historikere, samfunnsvitere og økonomer gjennom hele etterkrigstiden (Frankel 1946, Chevalier 1974, Noreng 1986). Monopoltendenser har preget oljeindustrien, men det er ikke unikt for den. Dette er trekk som også kan overføres til andre bransjer.

I denne kartleggingsstudien har vi sett eksempler på at narkotikamarkedet har vært organisert som tilnærmede monopol i visse distrikt. For eksempel finner vi et tilnærmet amfetaminmonopol i en norsk by på 80-tallet. Dette miljøet var velorganisert. Amfetaminmonopolet hadde opparbeidet seg en sterk finansiell stilling. Tette relasjoner til utenlandske narkotikamiljøer og en velorganisert leveransekjede sikret dette distriktet en jevn strøm av amfetamin med god kvalitet og opprettholdt samtidig et stabilt prisnivå.

2. Kjennetegnet ved *kartellvirksomhet* er at det hersker flere aktører på markedet. For å hindre ødeleggende konkurranse kan flere miljøer ha valgt å samarbeide om priser,

fordeling av marked og mengden av varer som tilbys markedet. Gjennom vår studie finner vi også eksempler på kartellvirksomhet innenfor narkotikaomsetningen. I et konkret tilfelle har vi sett hvordan tre miljøer styrer og kontrollerer priser, fordeler kundegrunnlaget seg imellom og fastsetter mengden hasj, amfetamin og heroin som slippes ut i distriktet.⁴⁷ Samtidig kjenner vi også til at hasjomsetningen i et annet distrikt var dominert og styrt av fem miljø.⁴⁸ En konsekvens i markedet når omsetningen er regulert gjennom kartellvirksomhet er stabile priser, jevn varestrøm og en felles akseptert kvalitetsnorm på varene som tilbys markedet. Videre har vi sett at det også eksisterer et felles normgrunnlag for renter/salærer/honorar for de ulike aktivitetene i virksomheten, eksempelvis for pengeutlåning, smugling og pusjevirkomheten på de ulike nivå.⁴⁹ Vi har også sett tilløp til en viss organisering mellom ulike miljøer i omsetning av piller.⁵⁰

3. Med *fri konkurranse* menes her at flere miljøer konkurrerer seg i mellom og posisjonerer seg i forhold til hverandre i markedet. Det eksisterer ikke noe samarbeid mellom miljøene. Dette manifesterer seg ofte i ustabile priser, siden tilbud og etterspørsel ikke er synkronisert. Vi finner perioder med fri konkurranse i narkotikamarkedet etter at politiet har gjort opprenskningsaksjoner og brutt etablerte nettverk.⁵¹ Under slike tilstander opplever vi et ustabil prisenivå, ujevn kvalitet på varene som omsettes, koblet med aggressiv markedsføring. Det er alles kamp mot alle, narkotikamiljøet preges av normløshet og interne stridigheter.

Omsetningssystem

Omsetningssystemene varierer i grad av organisering og profesjonalitet. Vi finner også omsetningssystemer tilpasset ulike produkter (heroin, amfetamin, cannabis, legemidler). Ideelt sett kan organisering av omsetningssystemer for narkotika beskrives ved hjelp av to ytterpunkter, *hierarkisk* organisering på den ene siden og mer *tilfeldig* eller *løs* organisering på den andre siden.

1. **Et hierarkisk** omsetningssystem består av et stabilt nettverk av aktører hvor stoff omsettes regelmessig. Her har hver aktør bestemte oppgaver. Systemet virker profesjonelt drevet. De som befinner seg nederst i systemet har liten oversikt over hvem som kontrollerer og styrer omsetningen. Aktørene kjenner bare den eller de nærmeste de samarbeider med.

En slik omsetningssystem kan beskrives slik:

47 Truls (Se figur..)

48 Håkon (Se figur: 5.7.2, 5.7.3)

49 Truls, Adam, Håkon

50 Håkon, Eva, Rita, Kjell

51 Etter at et amfetaminmiljø i et distrikt var sprengt (Adam).

- Det dyrkes fram et fast nettverk blant aktørene hvor de beskytter og støtter hverandre i gjenger, gjennom kameratskapsbånd, kjæresteforhold, familierelasjoner, m.m. Et slik nettverket hjelper til å beskytte markedsnisjer, støtter deltakerne mot å bli lurt, utvikler en grad av arbeidsdeling og spesialisering mellom aktørene.
- Økt kontroll med omsetning og distribusjon. Dette vil kunne bidra til stabile priser, regelmessige leveranser og jevn kvalitet på produktene som tilbys markedet.
- Fordeling og avgrensing av markeder mellom ulike miljøer. Dette vil kunne redusere rivalisering, konflikt og uro mellom konkurrerende miljø som igjen kan dempe forekomsten av tilfeldig tysting og ryktespredning etc.⁵²

2. Det *løst og tilfeldig* organiserte omsetningssystemet har et mer tilfeldig og amatørmessig preg. Her kjenner aktørene hverandre. Hvem som skal gjøre hva bestemmes underveis. De løst organiserte omsetningssystemet preges av:

- En tilpasning som gir stor risikospredning.
- Den enkelte aktør og/eller det enkelte nettverk preges av egenrådighet hvor deltakerne ofte er "sin egen herre" eller "sin egen lykkens smed"

På tross av de forskjellene som er fremhevet over, er det helt vesentlige fellestrekk både med det mer hierarkiske og det mer løst organiserte omsetningssystemet. Disse fellestrekkene dreier seg først og fremst om de personlige bånd og forpliktelser som deltakerne er vevd inn i og som omfatter hele livssituasjonene deres. Viktige kontrollmekanismer overfor deltakerne er grad av tillit, anerkjennelse respekt i miljøet(jfr. kap. 7-8)

Variasjoner i tid og rom

Det finnes også mellomformer på skalaen. Omsetningssystemer av illegale rusmidler står alltid under et konstant ytre og indre press. Det ytre presset er først og fremst belastningen med å drive ulovlig virksomhet, med risiko for avsløringer og arrestasjoner. Avsløringer og arrestasjoner kan være kritisk for et illegalt omsetningssystem siden nøkkelpersoner kan bli satt ut av funksjon, finansieringskilder tørke ut og ved at leverandørkjeder brytes.⁵³

For det andre, som ellers i forretningslivet, utsettes omsetningssystemer for konkurranse utenfra. Dette vil fra tid til annen føre til endringer av markedet og bidra til forskyvninger av markeds kontroll og markedsandeler mellom miljøer.

⁵² Jfr. et av eksemplene som ble nevnt under beskrivelsen av en "Torpedo", hvor vedkommende som ble banket opp var uskyldig, se s. 72.

⁵³ Eks. Amfetaminmiljøet i et distrikt på 80-tallet, (Adam)

Det indre presset merkes ved at det foregår stridigheter innad i nettverket som kan resultere i avskallinger enten i form av eksklusjoner eller ved at enkelte nøkkelpersoner bryter ut og tar med seg deler av kundegrunnlaget. Vi har eksempler på at det kan bygges opp parallelle omsetningssystemer som tar opp konkurransen med det "gamle".⁵⁴

Gjennom vår studie av omsetningssystemer i narkotikamarkedet har vi sett at grad av markeds kontroll går i bølger. Vi har eksempler på nettverk som brutt sammen. I perioder kan det oppstå kaos eller "fri konkurranse". Dette kan gi større handlingsrom, ved at det åpnes opp for nykomlinger og at det skjer en viss nyetablering. Etterhvert har vi igjen sett at det foregår en viss konsolidering ved at det finner sted samarbeid eller sammenslåing/fusjoner mellom to eller flere miljøer. Utviklingen har igjen gått mot noen få sterke enheter som bidrar til større grad av markeds kontroll og forutsigbarhet i markedet.⁵⁵

TABELL 2: EKSEMPLER PÅ MARKEDSSTRUKTUR OG ORGANISERING AV VIRKSOMHETER PÅ BESTEMTE TIDSPUNKT

MARKEDSSTRUKTUR ORGANISERING	MONOPOL/ KARTELL	FRI- KONKURRANSE
HIERARKISK OG PROFESJONELT ORGANISERT	<ul style="list-style-type: none"> • Amfetaminmiljø i en småby/storby på 80-tallet. • Hasjmiljø i en småby 80/90 tallet . • Et pillemiljø i en småby på slutten av 80-tallet. 	<ul style="list-style-type: none"> • Heroinmiljø i et større sentra 1993.
LØST OG TILFELDIG ORGANISERT		<ul style="list-style-type: none"> • Heroinmiljø på 70-tallet i en storby. • Hasjmiljø i en småby 70- tallet • Pillemiljø i en småby på 90-tallet.

Disse nettverkene vil vi beskrive nærmere i det følgende. Vi har valgt å relatere miljøene til stofftyper, og beskrive hvordan heroinmiljøet, amfetaminmiljøet, pillemiljøet og hasjmiljøet var organisert.

54 Eks. Ronnys kontakt med Spurven. Observasjon EMT og MSS april 1994.

55 Eks. heroinnettverk (Bruno), amfetaminnettverk (Adam)

6.2 Heroinmiljøet

Opplysninger fra våre informanter gir grunnlag for å peke på visse utviklingstrekk over hvordan heroinmarkedet her til lands har endret seg de siste tyve årene. Det må understrekes at de utviklingstrekk som trekkes frem her, er foretatt på et meget spinkelt datagrunnlag. Det egner seg derfor ikke for annet enn relevante *arbeidshypoteser* som vil kreve ytterligere studier for at det kan foretas historiske generaliseringer omkring heroinmarkedet.

Utfra vårt datagrunnlag virker det som at det gradvis har skjedd en :

- profesjonalisering
- internasjonalisering
- prisnedgang

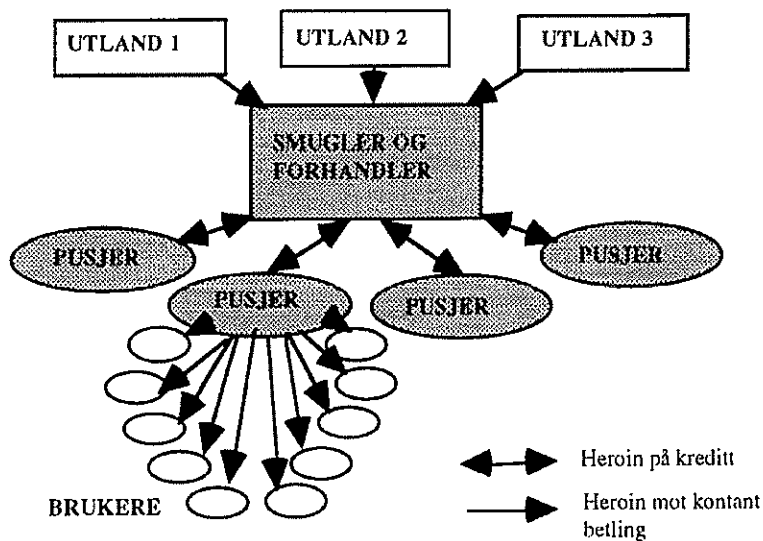
Dette vil utdypes nærmere i det følgende.

Profesjonalisering

Vi tror at heroinmiljøet har vært utsatt for en profesjonalisering. Fra å være små lokale vennenettverk på 70-tallet til at heroinmiljøet i dag er dominert av noen få dynastier.

Figuren under viser et lite segment av heroinmarkedet i en storby. Nettverket som er illustrert her viser et omsetningssystem av heroin i en drabantby i Norge i 1978-80.⁵⁶

FIGUR 2: HEROINNETTVERK I EN DRABANTBY 1980

Dette miljøet hadde få forgreininger utenfor vennenettverket i drabantbyen. Vi har grunn til å tro at det eksisterte flere slike små lokale vennenettverk parallelt. Etter vår oppfatning virker det lite sannsynlig at det på denne tiden var noen få miljøer som dominerte og kontrollerte heroinomsetningen i større sentra.

Hovedmannen i det nettverket som beskrives fra begynnelsen av 80-tallet var vedkommende som her betegnes som *smugler og forhandler*. Han bekledde to posisjoner. Han smuglet stoffet egenhendig til landet og sørget selv for å distribuere ut stoffet. Vedkommende hadde opparbeidet seg kontakt med internasjonale heroinnettverk i utlandet, både i og utenfor Europa. Ut fra våre opplysninger smuglet han inn mellom 10 til 30 gram hver gang. Prisen for heroin i utlandet, med den kontakten han da hadde, var på ca 2 000 NOK pr. gram. Smugleren/ og forhandleren fra drabantbyen handlet vanligvis for 20 000-50 000 NOK hver gang. Det ble alltid foretatt kontante oppgjør mellom smugleren/ og forhandleren fra Norge og de utenlandske kontaktene.

Som vi ser var det små mengder heroin som ble innført hver gang, og lite kapital ble satset. Dette innebar igjen utstrakt reisevirksomhet for smugleren/ og forhandleren. Stoffet ble smuglet inn på ulike måter. Det kunne eksempelvis ligge lett tilgjengelig i bilen, slik at det ved eventuell kontroll på grensen ville være lett å kvitte seg med det. Eller at stoffet ble båret i og på kroppen. En velkjent metode var å legge stoffet i et kondom og plassere det i rektum. Denne metoden ble etterhvert regnet som mer og mer risikabel. Ved kroppsvisiteringer kunne man lett avsløres. En sikrere måte var da å pakke stoffet inn i små baller på 4-5 gram, omsluttet av noen lag med "gladpack", sveise "gladpacken" sammen med lighter, og svelge det. En som har gjort det slik fortalte at han først spiste et stort måltid mat på flyplassen eller på ferjen omtrent en til to timer før tollkontroll. Deretter ble heroinballene svelget. Et annet triks var å ikke tygge maten for godt. Hensikten med måltidet var at i tilfelle man ble utsatt for en grundig kroppsvisitasjon med røntgenfotografering, ville det være vanskelig å skille stoffet fra maten. Etter at han var kommet trygt hjem, drakk smugleren en liter saltvann. I løpet av et kvarters tid var magen tømt og stoffet tilgjengelig.⁵⁷

I dette lille omsetningssystemet befant det seg under forhandler/smugler 4-5 faste *pusjere*. De "kritet" stoffet av forhandler/smugler. Den økonomiske logikken var å selge ut halvparten og beholde den andre halvparten av stoffet selv, som fortjeneste. I praksis ble denne halvparten ofte brukt til å dekke pusjernes eget heroinbehov. Halvparten av stoffet ble omsatt til brukere i "vennekretsen". Totalsummen for dette salget ble så tilbakeført til forhandler.

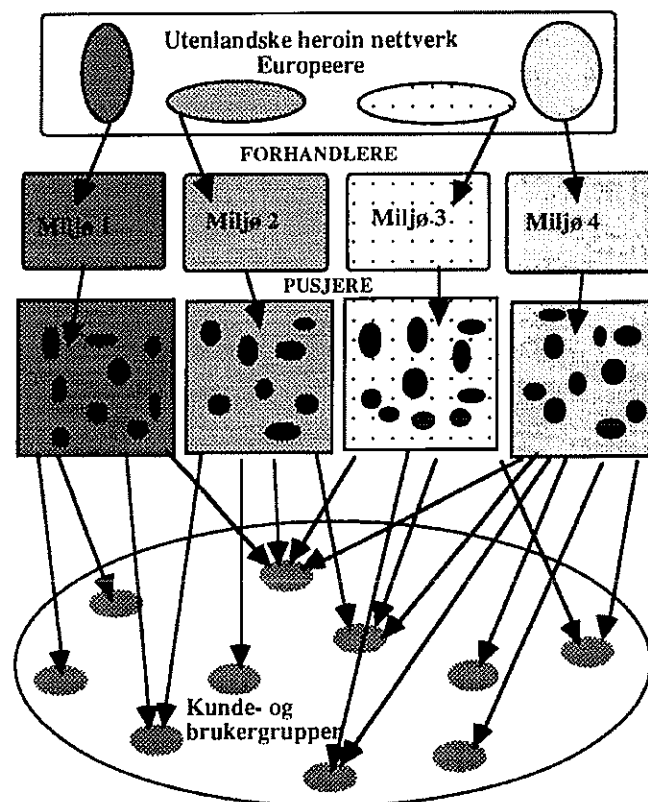
I dette miljøet som beskrives ble heroin omsatt i *rør*, eller *kremtopper*. 3 rør tilsvarte 1 gram. Røret ble så delt i 8 *poser*. Hver pose ble solgt for 300 kroner. Dette må ha gitt en pris pr. gram på 7 200 NOK for heroin på brukernivå. I forhold til dagens pris var dette dyrt, men

det presiseres at det stoffet som var i handelen for tyve år siden var reiner. I dag er stoffet mer utblandet, fremholder vår informant.⁵⁸

Vi sitter også med opplysninger om at heroinmiljøet i den senere tid har blitt mer profesjonalsert og at omsetningen er konsentrert rundt noen få sentrale miljøer. Det er oss fortalt at det i begynnelsen av 1990 årene var fire hovedmiljøer som styrte heroinomsetningen i landet og at disse var knyttet til de større sentra.⁵⁹ Miljøene skal etter sigende være familie- og vennenettverk knyttet til felles etnisk opphav. Disse miljøene finansierer stoffet, ordner store avtaler med forsyninger fra utlandet, smugler inn stoffet og forsyner pusjere med stoff. Vi vet ikke om det er noe særlig samarbeid mellom de fire miljøene. Etter hva vi har hørt har disse miljøene hver sine forbindelseskjeder i utlandet, og tilhører ulike ligaer.

Vår antakelse er at heroinmiljøene på begynnelsen av 90-tallet bestod av flere profesjonelle miljø som kjempet innbyrdes om markedsandeler. Heroinmiljøet bar ikke preg av monopoltendenser eller kartelldannelser, men et frikonkurransesystem hvor prisene ble drevet nedover.

FIGUR 3: OMSETNINGSSYSTEM FOR HEROIN I 1993

58 Bruno

59 Bruno, Erik

Vi har begrenset oversikt over dette omsetningssystemet. Slik vi forestiller oss dette systemet har vi først et forhandlernivå. Det er lite synlig. Oppgaven på dette nivået er å forhandle frem avtaler om pris og forsyninger av stoff fra utenlandske ligaer. Det er en forutsetning at forhandlerne er finansielt sterke. Andre nivå i dette systemet er pusjerne. Etter hva vi har fått opplyst kan heroinpusjerne i større sentra i dag selge fra 1 til 100 g på gatenivå.⁶⁰ Vi stiller spørsmål ved dette og er noe tvilende til at det på gatenivå omsettes så mye som 100 gram. Dette burde vært undersøkt ytterligere. Pusjerne er fullt integrert i sine nettverk gjennom solide familiebånd, vennskapelige relasjoner og ved å tilhøre samme etniske gruppe og snakke samme språk. Men kundekretsen er ingen integrert del og viser heller ingen lojalitet til noen bestemte miljøer. Vi har ikke inntrykk av at miljøene har organisert seg i forhold til hverandre og fordelt markedet ved å avgrense hver sine markedssegmenter, i og med at det eksisterer bandekriger mellom miljøene. Kundene har mulighet til å kjøpe fra alle miljøer. Det er kjøpers marked.

Vår informant kjenner til flere måter heroin i dag smugles inn til Norge. En del kommer gjennom posten - ofte i åpne postsendinger, noe blir tatt inn av turister som har stoff på kroppen, og en vesentlig del kommer gjennom båttrafikk. Her benyttes ulike båter, fra lystbåter som har vært i utlandet på oversjøiske ferder til fiskebåter og frakteskip.

Omsetningsplasser for heroin på gatenivå er nevnt som bingoer, travbaner ulike typer spillebuler, spillehaller og visse danserestauranter.⁶¹

Internasjonalisering

Vi har kildebelegg på at det her til lands har blitt handlet heroin med utlendinger de siste 10-20 årene⁶², jfr. "pepperonibanden"⁶³ Likevel - våre data peker mer i retning av at heroinomsetningen for 10-15 år siden var dominert av brukernettsverk, som ikke var særlig integrert mot internasjonale narkotikaligaer. Vi finner flere eksempler på nordmenn som selv skaffet seg kontakt i utlandet med heroinpusjere.⁶⁴ Vi tolker det dithen at det må ha eksistert flere små og spredte heroinmiljøer i Norge. Krumtappen i miljøet reiste selv utenlands og handlet for forholdsvis små summer. Videre ble stoffet distribuert i gjengen. Det hevdes at det i begynnelsen av 80-årene fantes flere store gjenger som var selvforsynte med heroin gjennom sine små brukernettsverk. De ordnet alt selv, fra innkjøp, smugling og distribusjon av stoff, uten å forholde seg til internasjonale grupperinger her til lands⁶⁵. Vi kan selvfølgelig ikke utelukke at det også den gang fantes mektige heroindynastier som rådde over store

60 Bruno, Erik

61 Bruno, Erik, Ole

62 EMT i samtale med spanere fra XX politkammer

63 EMT i samtale med venn av en heroinpusjer

64 Bruno og kameraten til Bruno

65 Bruno

markedsandeler, men vi har ikke holdepunkter for å hevde dette. Følger vi en slik tankerekke videre, kan det nye i dag - sammenlignet med et par tiår tilbake være at utlendinger har fått en langt mer fremskutt posisjon på pusjernivå, uten at dette er uttrykk for en økende grad av internasjonalisering, profesjonalisering og sentralisering av heroinmiljøet.

Likevel - flere av våre informanter hevder at det i større sentra har utviklet seg noen få store heroindynastier som innbyrdes slåss om kundegrnlaget.⁶⁶ Vi antar at disse ligaene besitter en stor varebeholdning og er finansielle kraftsenter i den svarte økonomien. Videre antas på bakgrunn av enkeltutsagn fra flere hold, at disse dynastiene er knyttet til etniske minoriteter⁶⁷ der familiebakgrunn og sosiokulturell tilhørighet binder miljøet sterkt sammen.

Prisnedgang

I følge våre informanter er det mye heroin i omløp i større sentra. Prisen er presset nedover. Før kostet 1 gram heroin mellom 4 000 og 5 000 NOK. Nå er prisen på 1 gram ca 2 500 NOK.⁶⁸ Det er all grunn til å tro den heroinen som er i omløp på Vestlandet og ellers i landet har sine forgreininger til heroinmiljøet i større sentra. I følge en av våre informanter gir det i dag liten gevinst å reise til utlandet og skaffe seg stoff, for så å bringe det med seg hjem til Norge. Dette var langt mer utbredt på slutten av 70- og begynnelsen av 80-tallet. Vår informant uttrykker seg slik:

- Risikoen er stor, strafferammen høy, og man innkasserer ikke samme profitt som før. Utsalgsprisen på gata er i løpet av de siste årene nærmest halvert i Norge. Differansen mellom prisnivået på heroin på gata i "Kardemommeby" og utlandet er ikke så stor lenger. Det lønner seg ikke lenger.⁶⁹

6.5 Amfetaminmiljøet

Amfetamin har fått betegnelsen fattigmannskokain. Etter hva vi har grunn til å tro virker det som amfetamin er et langt mer populært stoff på Vestlandet enn på Østlandet. Mens misbrukere av opiater har representert hovedtyngden av sprøytenarkomane på Østlandet, har amfetamin hatt tilsvarende posisjon på Vestlandet. Vi finner sterke amfetaminmiljøer i enkelte vestlandsbyer. De har populært blitt kalt "amfetaminbyer". Vi kan spekulere i om geografiske skilnader mellom øst og vest i bruksmønster kan forankres til såkalt kulturarv. I den sørvestlandske kulturen har hardt arbeid og "stå-på mentalitet" i lange tider vært verdier som rangerer høyt. Amfetamin som gir en ruseffekt som øker energien og stå-på kraften samsvarer med disse idealer.

66 Bruno, Erik, Ole, Taxisjåfør 1

67 Bruno, Erik, Taxisjåfør 1

68 Bruno, Ole, Erik

69 Bruno

I flere vestlandsbyer har det til tider vært etablert sterke amfetaminmiljøer. For inntil kort tid tilbake hadde noen få miljøer tilnærmet markedskontroll. Etter en omfattende politirazzia ble disse miljøene sprenget. I en periode virker det som om det hersket anarkistiske tilstander, med ustabile priser og urent stoff i omløp, hvor mange nye aktører slåss om markedsandeler etterfulgt av at etablerte regler for god forretningsskikk ble brutt.

Eksempler på brudd på god forretningsetikk er av informanter konkretisert ved å vise til at etter opprenskningsaksjonene ble det solgt stoff til mindreårige. Gamle etablerte pusjere betegnet dette som umoralsk og forklarte disse hendelsene med at markedet var ute av kontroll.⁷⁰

Velorganisert

Ved å ta utgangspunkt i amfetaminmiljøet slik det var organisert på Vestlandet for noen år tilbake, kan vi peke på følgende trekk ved dette omsetningssystemet:

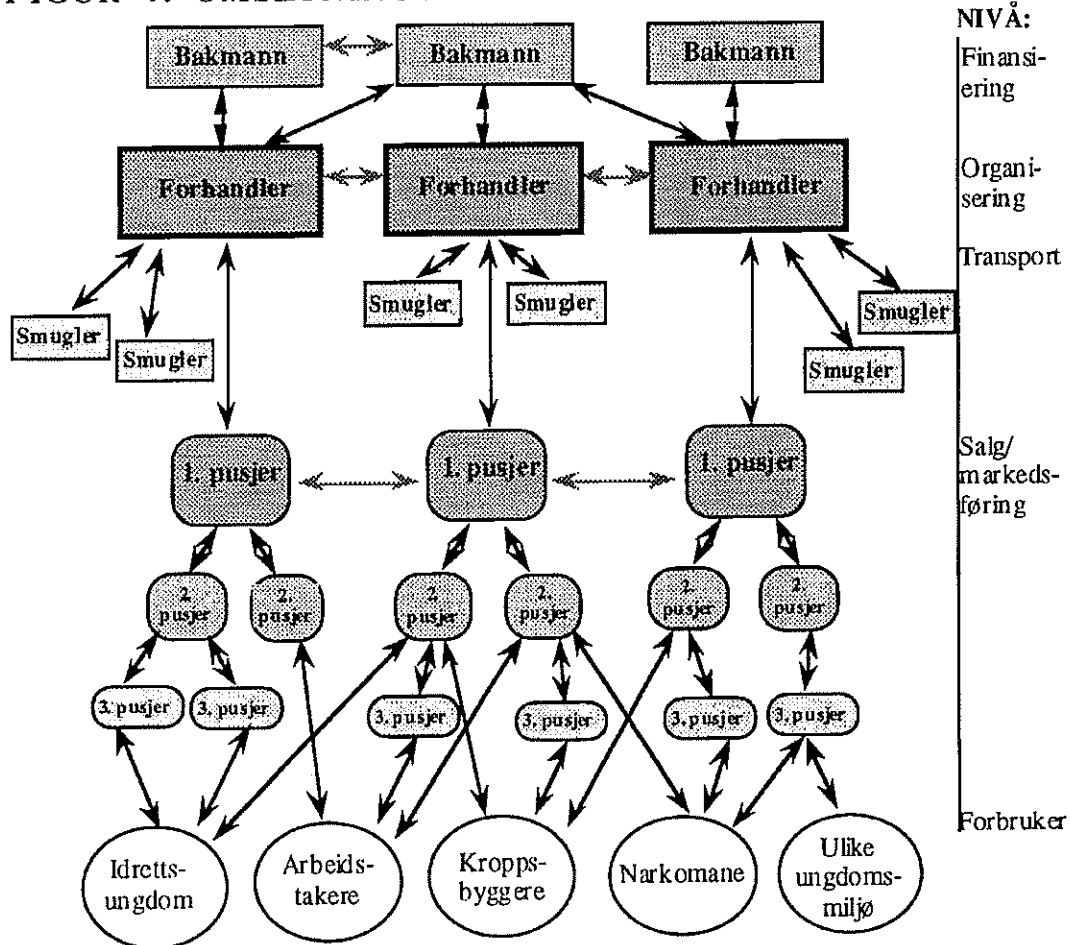
- sterke regionale ligaer
- velorganisert
- hierarkisk organisert
- avstemt forhold mellom tilbud og etterspørsel

På Vestlandet synes det som at amfetaminmarkedet på 80-tallet var dominert av noen få sterke miljøer. De må ha vært finansielt sterke i det de hadde anledning til å innføre store kvantum amfetamin. Miljøene det siktes til bar preg av å være velorganiserte med solide kontakter med utenlandske narkotikamiljøer i Sverige og Nederland. Det ser ut som om at endel av amfetaminmiljøene på Vestlandet selv organiserte smuglervirksomhet, og at det eksisterte et velfungerende distribusjonsnett med få aktører med avgrensede arbeidsoppgaver.

De amfetaminmiljøene det siktes til her, hadde en hierarkisk oppbygging. De som rangerte lavest i pyramiden, kjente ikke til de som bekleddet nøkkelposisjoner eller befant seg i topposisjoner. Hensikten var at deltakerne i dette omsetningssystemet bare skulle kjenne til dem de måtte forholde seg til.

Markedet ble regelmessig forsynt med stoff, og kundene var stort sett sikret en jevn kvalitet på stoffet. Dette bidro til å opprettholde balansen mellom tilbud og etterspørsel og sikre et stabilt prisnivå.

FIGUR 4: OMSETNINGSSYSTEM FOR AMFETAMIN

Relasjoner: Utlånsvirksomheten:

- ↕ Pilen ned viser utlåns penger
- ↕ Pilen opp viser betaling av renter/avdrag

↔ Organisering av markedet

Forretningsrelasjon:

- ↕ Pilen ned viser flyt av stoff
- ↕ Pilen opp viser pengestrøm

I figuren over gis en illustrasjon over amfetaminmiljøet slik det var organisert i en vestlandsby på midten av 80-tallet. Markedet er strukturert gjennom kartellvirksomhet og distribusjonsnett og må betraktes som profesjonelt organisert.

I denne byen var det på dette tidspunktet tre personer, såkalte forhandlere, som hadde kontroll på innførselen av amfetamin.⁷¹ De organiserte og planla smugling av stoff inn i landet. Handelen ble finansiert via ulike bakmenn. Fra forhandleren gikk så stoffet videre til 1.pusjere som formidlet stoffet videre til underpusjere. Både mellom de ulike forhandlerene og 1.pusjerene var det jevnlig kontakt. De avtalte løpende hvilken pris de skulle sette på varene. På denne måten unngikk de konkurranse seg i mellom slik at de alle og kunne opprettholde et høyt prisnivå og en god fortjeneste. Prisene på stoffet pusjerene lenger nede i systemet fikk kunne variere mer, alt etter hvilke kunde grupper de solgte til. (I neste kapittel vil de ulike "arbeidsoppgavene" er utdypet nærmere.)

Vi vet at prisene på stoff varierte fra distrikt til distrikt på Vestlandet. En forklaring på dette tror vi skyldes graden av organisering av markedet. Mens det i et distrikt var ustabil prisnivå med ujevn kvalitet på stoffet, var amfetaminmarkedet i det andre distriktet preget av felles prispolitikk og jevn produktkvalitet. Amfetaminmarkedet der hadde tydelige trekk av kartellvirksomhet. I dette distriktet samarbeidet forhandlerne om prisfastsettelsen og styrken/kvaliteten på stoffet. Markedsandeler dem i mellom var fordelt for å forhindre ødeleggende konkurranse mellom miljøene. Det var omtrent umulig for utenforstående å etablere seg i dette markedet. Hvis det kom inntrengere utenfra som prøvde å erobre markedsandeler, ble det raskt satt i verk effektive sanksjonstiltak. Eksempelvis ble det satt ut rykter om at vedkommende solgte "bøff" dvs. utblandet stoff med dårlig kvalitet. Noen ganger sørget de etablerte miljøene selv for å selge ut dårlig stoff, mens de samtidig beskyldte inntrengeren for disse ugjerningene. Gatejustisen tok seg av resten, og nykomlingen ble som regel kjeppjaget fra byen eller tystet på til politiet.⁷²

6.6 Pillemiljøet

Et profesjonelt omsetningssystem trenger nødvendigvis ikke å inneholde så mange ledd og aktører som illustrert fra et amfetaminmiljø. Ser vi på omsetningen av piller er det færre ledd, men det kan likevel være funksjonelt organisert. Denne, og andre studier (Smith-Solbakken, Tungland 1995) har gjort oss oppmerksom på at en betydelig del av det illegale rusmarkedet også omfatter illegal omsetning av legemidler i gruppe A og B. Distribusjonslinjene i pillemarkedet kan også fortone seg temmelig kaotiske, men gjennom vår studie av pillemarkedet ser vi at deler av markedet er meget godt organisert. Vi kan finne funksjonelle omsetningskjeder med stabile priser og faste kundekretser. Illegal omsetning av legemidler er vanskelig å oppdage. Transaksjonene foregår vanligvis ikke i bybildet. Videre tror vi at mesteparten av legemidler som omsettes illegalt er forskrevet av leger. Den strategiske rollen som bakmannen har ved omsetning narkotika, har legen fått ufrivillig i den illegale distribusjonen av legemidler. Ellers organiseres den illegale omsetningen av legemidler gjennom finurlige system for kjøp, salg og byttevirksomhet.

71 Adam, Eva

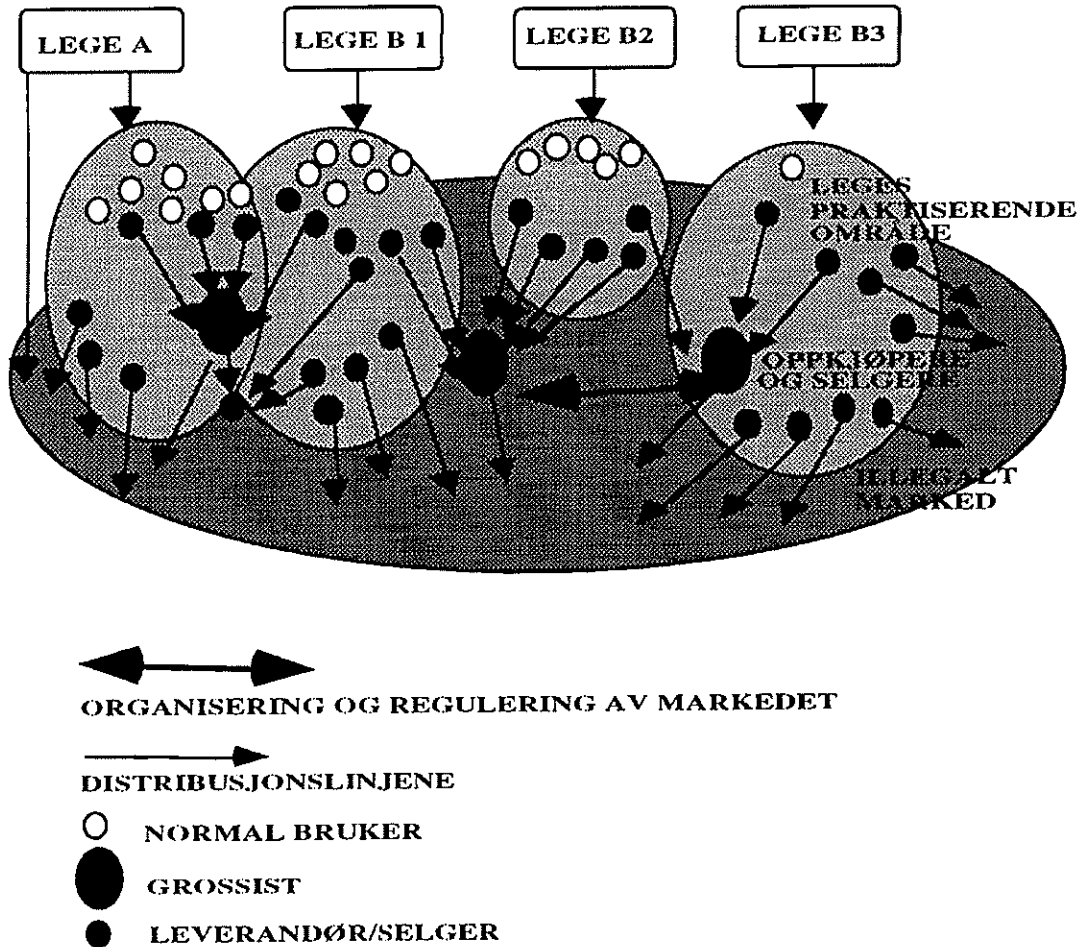
72 Adam, Ronny

Ut fra vårt datagrunnlag kan det se ut som at :

- Omsetning av vanedannende legemidler er en integrert del i den illegale rusøkonomien
- Pillemisbruket er økende
Et økende etterspørselspress etter piller
- Prisene bestemmes av tilbud og etterspørsel
- Deler av pillemarkedet synes velorganisert
- Det illegale pillemarkedet omfatter mange og det bæres oppe av de ikke stigmatiserte
- Piller kjøpes i byen, på kafeer, på spillehaller og i private hjem
- Det eksisterer sannsynligvis flere parallelle miljø

Distribusjonssystemet for piller

Vi har eksempler på at det har utviklet seg velorganiserte distribusjonssystemer for piller. Som illustrert figuren nedenfor.

FIGUR. 5.: *DISTRIBUSJONSSYSTEM FOR PILLER*

Det illegale omsetningssystemet for legemidler atskiller seg fra omsetningssystemer for illegale rusmidler ved at det finner sted en annen type interaksjon mellom det hvite markedet og det sorte markedet. Tydeligere enn ved illegal omsetning av andre typer rusmidler ser vi at det hvite og det sorte markedet er integrert. Vi skal her prøve å forklare hvordan leger som opererer i det hvite, legale legemiddelmarked blir integrert i det illegale rusmarked.

"Flaskehalsen" i dette systemet, mener vi, er legene som har forskrivningsrett. Lege A i figuren er et eksempel på leger som selger eller bytter legemidler mot varer og tjenester, eller blir truet til å utlevere eller forskrive legemidler til personer hvor det ikke foreligger medisinsk grunnlag for en slik behandling. Lege B representerer leger som forholder seg til pasienter på ordinær måte. Vi tenker oss videre at hver lege har sitt praktiserende område (skravert lysegrått). Vi har eksempler på ulike typer pasienter. Pasientene som er skravert med hvitt bruker selv den medisinen som blir forskrevet. Pasienter som er skravert med

sort/grått selger/bytter legemidler videre. Av dem finnes tre kategorier; leverandører, grossister, selgere. Leverandøren selger/bytter/gir legemidlene til "pilleoppkjøpere", eller det vi her har valgt å kalle grossist. Grossisten er skravert mørkegrått og er markert med et større felt. Etter hva vi foreløpig har grunn til å tro, beregner grossisten seg en fortjeneste på 100 %. Hvis grossisten f.eks. kjøper 30 Paralgin forte hos en leverandør, betaler grossisten kroner 150 for denne leveransen. Dette kan så selges videre for kroner 300. Det finnes også selgere av legemidler som unnlater å benytte seg av grossist. De har sin lille "solopraksis" og selger sine piller direkte til brukere/kunder. Siden det regnes som mer risikofylt å selge pillene direkte til brukerne enn å gå via en grossist, blir det også beregnet høyere fortjeneste for denne aktiviteten. Den samme logikken benyttes også av brukere- og kunder som stadig er på jakt etter mer, sterkere og billigere piller. Dersom man lykkes i å unngå oppkjøperleddet er mulighetene tilstede for prisreduksjon.

Pilen som går begge veier illustrerer at det skjer en viss organisering og regulering av markedet. Dette skjer både mellom grossistene og mellom grossister og pilleselgere. Vi har eksempler på at priser avtales og at salgsområder (markeder) fordeles mellom selgerne. Det er også blitt oss fortalt at det eksisterer klare uskrevne regler om hvordan man agerer i markedet. Man tar ikke kunder fra hverandre, og kundene på sin side gjør heller ikke tilnærmelser eller overbyr varer hos andres faste leverandører eller selgere. Selv om grossistens leverandør og grossistens kunde vet om hverandre, forekommer det sjelden at de handler med hverandre. Dersom de omgår grossistleddet kan det medføre sanksjoner både for leverandør og kunde/bruker.

Leger

I det illegale pillemarkedet har vi tidligere pekt på at leger har en nøkkelfunksjon. Det er heller ikke uvanlig at pillemisbrukere forholder seg til flere leger og opererer i flere distrikter i iveren etter å skaffe seg tilstrekkelig med piller, enten til eget forbruk eller til illegalt videresalg (Robberstad 83). Trolig er størstedelen av de pillene som omsettes på det illegale markedet forskrevet av leger og ment som en del av et behandlingsopplegg. Men det forekommer også at enkelte leger forskriver såvidt mye vanedannende medikamenter at det vanskelig kan betegnes som annet enn dårlig legehåndverk. Grunner til dette kan være:

- Salg, kjøp eller bytte av varer og tjenester mellom lege og pasient
- Utpressing og manipulering fra pasientenes side
- Eksperimentell behandling
- Liberal holdning til medikamenter

I vår studie har vi fått kjennskap til et par konkrete tilfeller hvor leger/tannleger har byttet sex og tjuvegods mot å gi pasienten tilgang til narkotiske legemidler.⁷³ I slike tilfeller opptrer leger kriminelt. De utnytter sin profesjon som gir dem tilgang på narkotiske legemidler, mens

73 Truls, Lillan, Eva, Tulla

de i neste omgang opptrer som pusjere. Vi vil på det sterkeste understreke at disse eksemplene er marginale tilfeller.

Vi har også eksempler på leger som har blitt presset av sine pasienter til å forskrive narkotiske legemidler. Det kan være straffbare forhold, pinlige affærer legen har vært innblandet i, avvikende seksuell legning, legemiddelmisbruk eller personlige problemer legen sliter med, som pasienten truer med å offentliggjøre dersom legen ikke er samarbeidsvillig.⁷⁴ Dette kan være forhold som for noen leger fortoner seg så kompromitterende at de lar seg manipulere. For disse legene kan dette vise seg å bli et større problem da de virker som en magner på misbrukere. Det ryktes fort i miljøet hvilke leger som er "snille" og lar seg manipulere. I misbrukermiljøet kalles disse legene for "kremdotter". Etterhvert risikerer disse legene å opparbeide seg en stor misbrukergruppe blant sine pasienter som de mer og mindre ufrivillig forsyner med piller.⁷⁵ Vi tror heller ikke at dette er særlig utbredt. Etter all sannsynlighet havner mesteparten av legemidler på avveier gjennom utro pasienter som legen har latt seg forlede av, slik som legene B_{1,2,3} i figuren.

Vi har også eksempler på pasienter som er blitt "narkomane" etter å ha gjennomgått alvorlige livskriser. I følge våre informanter var beroligende piller det eneste behandlingstilbudet de fikk. I vårt materiale har vi sett eksempler på dette både innenfor den kommunale helsetjenesten og bedriftshelsetjenesten.⁷⁶ De pasienter det refereres til her, fikk forskrevet så store doser at Fylkeslegen tilslutt, i følge våre informanter, tok affære og fratok vedkommende ansvarlig lege retten til å forskrive preparater i gruppe A og B.⁷⁷ For mange "etterlatte pasienter" utviklet dette seg til et u håndterlig rusproblem. For å dekke sitt rusbehov beveget de seg så ut på det illegale pillemarkedet.⁷⁸

Det hevdes blant pillemisbrukere at eldre leger generelt er mer slepphendt med å skrive ut vanedannende piller enn de yngre. Det ryktes fort i miljøet hvilke leger som er samarbeidsvillige. Eldre kan være et relativt begrep. Undersøkelser av legers forskrivningsmønster viser at mannlige leger mellom 40 og 50 år representerer storforskriverne (Dybwad 94). Registreringer fra Norsk medisinaldepot viser at leger som

74 Om lege A₁: "Visste om leger som hadde trøbbel selv med stoff. Må ta han på rette måten. Være vennlig mot han. Når han hadde fått det som han ville, var han blid. Morfinist. Visste det, fant det på innbruddsraidene, brukte sprøyter og utløst morfin. Pirket på det. Han skreiv ut hva som helst." (Truls)

Om lege A₂: "Ivrigere før. Han er morfinist. Alle vet det. Salt pissestein på kontoret og skreiv ut det vi ville ha. De hentet medisin for han. Delte. (Ole)

Om lege A₃: "Kjøpte direkte av han på kontoret. Det var som å komme inn i et velv." (Ole). Bekreftes av Kalle

Om Lege B: "jævla snill, ok type. Han er ikke langt vekke. Får det man vil ha." (Ole) Bekreftes av Rita. Om kvinnelige leger: "De er enklere. De synes mer synd på. Vekker morsinstinkt. (Ole)

75 Truls, Eva, Nils, Håkon, Rita, Kjell, Ole

76 Nils og Håkon

77 Nils, Kjell

78 Nils, Eva, Håkon, Trond, Kjell

praktiserer på sørvestlandet relativt sett forskriver mer benzodiazepiner til sine pasienter enn sine kolleger fra andre kanter av landet. Samtidig viser data fra legekårsundersøkelsen at leger som praktiserer i dette området også har en mer liberal holdning til selvmedisinering av benzodiazepiner enn sine kolleger ellers rundt i landet (Aasland, 94).

Pilleselgere

Selgere av piller kombinerer vanligvis to roller. De skaffer seg piller og de selger piller videre. For å skaffe seg piller kan de gå inn i pasientrollen og få forskrevet piller, samtidig som noen også kjøper eller bytter til seg piller fra familiemedlemmer, venner, bekjente og venners venner, eller de nasker piller på arbeidsplassen. Disse pillene selges så videre med fortjeneste.

Ut fra vårt datagrunnlag kan det se ut som om størsteparten av omsetningen av piller foregår i private hjem. Videre virker det som om både selgere og kjøpere er interessert i å etablere faste kontakter.⁷⁹ Klare og ryddige distribusjonskanaler reduserer stress for både selger og kjøper. Misbruket, omsetningen og relasjonen mellom kjøper og selger kan lettere skjules når det ikke skjer i bybildet.

Så langt har vi delt selgerne av piller i fire sosiale hovedgrupper:

- *Eldre, arbeidsledige, pensjonerte eller trygdete mennesker.* Det kan virke som denne gruppen møter få vanskeligheter med å få forskrevet vanedannende medisiner av legen. Noen av dem drar i tillegg nytte av kontakter med likesinnede som får forskrevet tilsvarende vanedannende legemidler. Et slikt nettverk kan benyttes til å kjøpe/ samle inn piller som igjen selges videre med fortjeneste.
- *Unge kvinner.* Det viser seg at denne gruppen ikke skal ha særlige vansker med å få forskrevet smertestillende medikamenter med kodein i forbindelse med menstruasjonssmerter.
- *Idrettsungdom.* Vi har også opplysninger om at unge menn med ryggproblemer/diffuse lidelser kan få forskrevet store mengder smertestillende medikamenter med kodein. De står gjerne utenfor arbeidsmarkedet, enten som arbeidsledig eller fordi de er i en utdanningssituasjon. Denne gruppen har samtidig også ofte et stort kontaktnett gjennom idrettslag, organisasjonsliv og skole- og studentmiljø. I disse miljøene har vi eksempler på at det finnes små kjernegrupper som selger, bytter og kjøper piller.
- *Pasientgrupper med alvorlige kroniske lidelser.* Pasienter med alvorlige sykdommer som kreft og HIV får forskrevet smertestillende medikamenter som er høyt etterspurte i det illegale rusmarkedet. Spesielt er legemidler i gruppe A attraktive og representerer en stor salgsverdi. Ankepunktet mot denne pasientgruppen er at den regnes som ustabil. I praksis er det vanskelig å knytte lange og varige relasjoner da dette gjerne er mennesker som er alvorlig syke og har kort tid igjen å leve.

⁷⁹ Taxisjåfører har mistanke om at de kjører folk til faste adresser hvor det omsettes piller

Kunder

Det kan virke som om pillemarkedet er stort og ekspanderende. Vi ser tendenser til at prisen på legemidler som omsettes illegalt, er stigende.⁸⁰ Det skyldes sannsynligvis at etterspørselen er større enn tilbudet. Dette kan igjen bero på tre forhold. Det kan skyldes en uforholdsmessig stor tilstrømming av nye kunder til markedet, det kan være færre piller i omløp, eller det kan det være lite narkotika på markedet. I følge våre informanter, er det illegale legemiddelmarkedet økende og representerer et stort og mangfoldig kundegrunnlag. Dette samsvarer med ferske tall fra Statens helsetilsyn som viste at det i 1991 var 3 700 registrerte legemiddelmisbrukere her i landet, mens det i dag er 4 500. (Statens helsetilsyn 17.0.3.95)

Vi finner her tre hovedgrupper av pillekunder

- Stigmatiserte stoffmisbrukere
- Idrettsungdom
- Yrkesaktive mennesker i krevende jobber

Markeds plass og aktører

Vår antagelse er at det illegale pillemarkedet omfatter mange og at det bæres oppe av de normale.

En informant gir denne beskrivelse av dagens situasjon i en vestlandsby:

- Her i denne byen betyr piller mer og mer. Flere og flere kjører i seg piller. Vet snart ikke om noen som ikke tygger drops.⁸¹

Flere av våre informanter mener at kun en liten del av pillemisbruket er synlig. Mesteparten av all handling med piller foregår i de private hjem i og i utkanten av byen. Som oftest dreier dette seg om etablerte handleforhold.⁸² Det man kan observere av kjøp og salg av piller i byen, som under brua/jernbanetorg, på kafeer og spillebuler, er bare en marginal del av den totale illegale omsetningen, blir det hevdet. De fleste av pillemisbrukerne liker ikke å eksponere seg i bybildet. Det er også de færreste som gjør det.⁸³ Drosjesjåfører kan også si seg enige i en slik beskrivelse. De kan fortelle at de har mistanke om at det på bestemte adresser foregår handling med piller, og at enkelte adresser går igjen. Dette blir videre utdypet ved at noen taxisjåfører kan konstatere at de kjører eldre mennesker som knapt kan gå til bestemte adresser måned etter måned. Til de samme adressene er det også blitt kjørt unge

80 Forprosjekt Sandnes Sunn By "Legemidler på avveier" (politidata).

81 Eva, Adam

82 Håkon, Nils, Adam, Eva, Leon, Truls, Erik, Rita, Kjell, Ole

83 Eva, Håkon, Nils, Adam, Erik, Trond, Roar

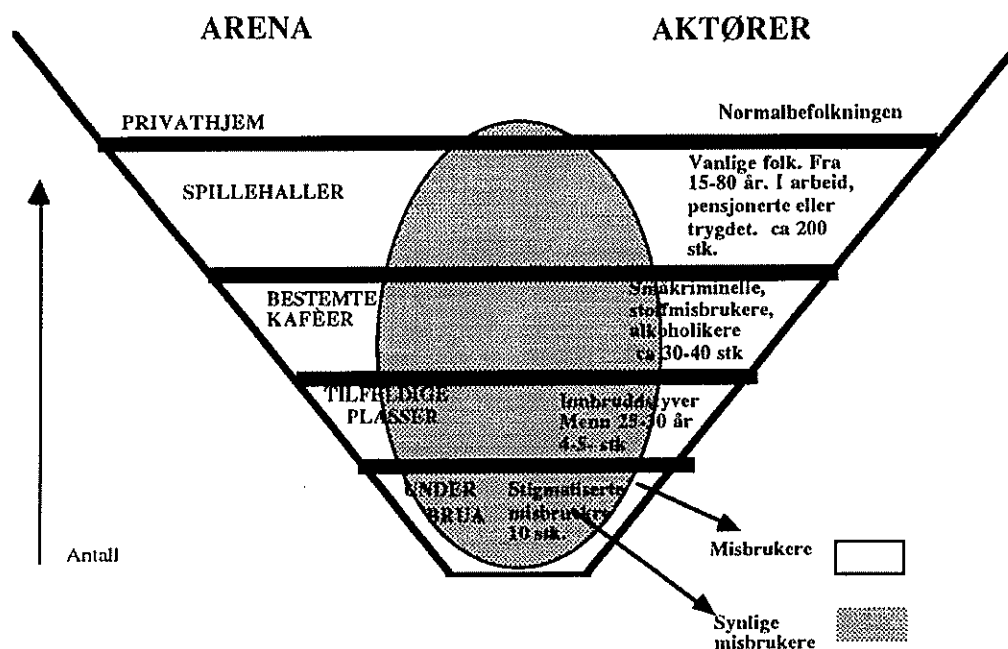
uflidde mennesker som etter å ha vært i disse leilighetene kom "droga" ut.⁸⁴ Ut fra en slik beskrivelse er det ikke usannsynlig at det på de adressene det refereres til, foregår grossistvirksomhet av legemidler.

Våre informanter mener at dersom de åpenlyst ser pillehandel blant kjenninger i bybildet, er det tegn på at noe er galt. De som gjør det, er stresset. Det kan skyldes at faste oppkjøpere/selgere er tomme for piller, at noen leger har fått inndradd sin lisens, eller at vedkommende er så langt nede at de ikke engang bryr seg om å skjule sitt misbruk.

Nedenfor vil vi gi en tentativ rekonstruksjon over pillemarkedet, slik vi tolker det. Den er fremstilt som en omvendt pyramide. Vi viser her hvilke arenaer de ulike brukergrupper opptrer på.

84 Samtaler med drosjesjåfører i drosjebua sommer 1993 av EMT & MSS.

FIGUR.6: PILLEMARKED

Private hjem

I følge våre informanter er det grunn til å tro at mesteparten av pilleomsetningen foregår i private hjem. Innenfor de fire vegger kan misbruket og omsetningen foregå i det skjulte. Vanligvis har kunde og selger etablert faste avtaler for når og hvor handling og bytting av piller skal foregå. Dette kan også avtales fra gang til gang over telefon. Pilleoppkjøpere og kunder benytter seg som regel av sine egne gamle pilleglass ved transaksjoner. Selger tømmer innholdet i sitt glass over i kjøpers glass. Vanligvis har både pillekjøpere og pilleselgere en eller flere legekontakter hvor de regelmessig får forskrevet piller, og de er dermed i besittelse av et assortert utvalg av pilleglass. Dersom noe skulle gå galt, vil det være vanskelig å bevise at de er innblandet i illegalt kjøp, salg og bytting av legemidler.

Spillehaller

Vi har hørt at det ved enkelte spillehaller er et etablert og godt skjult misbrukermiljø blant deler av klientellet. Etter sigende er dette yndet som Omsetningsplasser både for hasj og piller.⁸⁵ Spillebuler er etter våre opplysninger også en ideell plass til å etablere nye kontakter. Her møtes sosialt veltilpassede mennesker (eksempelvis yrkesaktive, hjemmевærende, skoleungdom, trygdede og pensjonister) og de mer stigmatiserte misbrukere. Det de har felles er et misbruksproblem. Flere av dem som går her er blandingsmisbrukere. Det vil si at de bruker både piller, hasj, alkohol, amfetamin og opiater. Miljøet blir karakterisert slik:

- Folk kan stole på hverandre her. Helt safe folk. De går ikke på byen og koddere og gjør noe kriminelt. Politien lar disse få gå i fred. Folk på disse stedene vil distansere seg fra kriminelle, narkomane og alkoholikere. De er kjekke mennesker.⁸⁶

Belastede kafeer

Misbrukerne som oppholder seg på de mer beryktede kafeer er mer åpenbare misbrukere enn de som er på spillebulene. Blant dette klientellet befinner det seg en del sosialklienter og gjengangere hos politiet. De er sosialt degradert til småkriminelle, alkoholikere, pillevrak og narkomane. Vanligvis bryr de seg i liten grad om å skjule sitt misbrukerproblem. Piller omsettes temmelig åpenlyst her. Under vårt feltarbeid oppsøkte vi noen av disse nevnte kafeene, og vi kunne, etter å ha blitt gjort oppmerksom på hva som foregikk, observere denne handelen.⁸⁷ På disse kafeene fant vi også innbruddstyvene. Noe ble omsatt der og da, men det ble også gjort avtaler om møteplasser og pris for større transaksjoner.⁸⁸ Det finnes innbruddstyver som har spesialisert seg på flåte-, apotek og legekontorbrekk. Fra de som kjenner dette miljøet, sies det at den beste måten å holde seg orientert om når denne gjengen har piller, er å lese avisene. I lokalavisene står det når og hvor det har vært innbrudd i medisinskap. I følge vår informant er det kun 4-5 personer som driver i den bransjen i hans distrikt. Det er menn mellom 25-30 år.⁸⁹

Vår informant forklarer oss hvordan han vet hvem som har piller:

- Du ser hvem som ikke stresser. Vi vet hvem som har drops. De som ikke stresser har.⁹⁰

Etter vår oppfatning fungerer legemiddeltveriene som supplement til det etablerte markedet. Stofftilførselen herfra representerer ingen jevn strøm.

"Under brua"

Hvert distrikt har sine reir hvor alle vet at det omsettes det stoff. Det kan være under brua, på jernbanetorg, i parker eller i nærheten av underganger. Dette er meget synlige omsetningsplasser, som det for passe oppvakte turister ikke skal ta mer enn et kvarter å finne. Her finnes en stabil og hard kjerne av tunge misbrukere. I et distrikt vi observerte var dette reiret for 10 -12 personer. Det er byens dårlige ansikt utad, hvor uteliggere, alkoholikere, og kriminelle holder til. Av og til gjøres opprenskningsaksjoner som resulterer

86 Håkon

87 Observasjon EMT og MSS, sommer 93. "På kafé".

88 Observasjon EMT & MSS, forsommer 93. "Ronny og noen kamerater på et utested".

89 Håkon

90 Adam

i at de som hadde tilholdsplassen sin her, må flakke rundt en stund. Etter kort tid er de tilbake igjen. Etter hva vi har fått opplyst, ligger prisenivået på piller under brua noe under det prisenivået vi finner på andre Omsetningsplasser i byen. Våre informanter forklarer dette med at "alkisene" er lite attraktive å handler med. De er meget ustrukturerte og upålitelige, og selger til den første og beste. Det kreves mye mas, tålmodighet og tett oppfølging for å skaffe seg piller herfra.⁹¹ Dette inntrykket deles av flere pillemisbrukere.⁹² Flere av våre informanter har sagt sa at de bare gikk under brua dersom de var alvorlig stressa. Det var kun dersom de vante tilførselskanalene sviktet eller at forbruket hadde tiltatt slik at de ville komme i manko. Det ble uttrykt slik:

- Det er ren nød som tvinger folk ned der.⁹³

Selv om enkelte av våre informanter må være å betrakte som noen av de mest ressurssterke misbrukere i dette distriktet, med rik tilførsel av stoff, god økonomi og med et stort og solid nettverk, måtte også disse i perioder dyrke og pleie kontakten med et miljø som de ønsket å distansere seg fra.

Rent konkret artet dette seg slik at de ressurssterke misbrukerne førte loggbok over når de stigmatiserte misbrukerne hadde time hos lege. Svært ofte kjørte de dem til lege, så til apoteket og videre til polet. Kom de ikke ut fra apoteket etter et kvarter, gikk man så for å se etter dem. Det var alltid en fare for at de kunne møte en annen pillemisbruker som betalte mer, og dermed var fuglen fløyet. Det ble sagt:

- Disse gubbene måtte passes på som barn.⁹⁴

En av våre informanter fortalte at han hadde et par "alkiser" han fulgte opp. Det var spesielt en som var meget attraktiv i misbrukermiljøet fordi han fikk forskrevet sterke morfinpreparater (Dolcontin) for kroniske smerter. Vår informant holdt greie på når han hadde avtale hos lege, betalte legebesøket, betalte apotekregning, betalte brennevin og snakket med ham hele formiddagen. Han opplevde etterhvert at han måtte gi såvidt store sosiale gjenytelser for å få morfina av den invalidiserte mannen, at han etterhvert kuttet ut kontakten. Han uttrykte seg slik:

- Det ble masete og stressende.⁹⁵

6.7 Hasjmiljøet

Hasjmiljøet omfatter mange ulike sosiale grupper. Blant brukere finner vi alt fra millionærer, lærere, elever, studenter, oljearbeidere, tannleger, frisører, reklametegnere, selvstendig

91 Håkon og Nils

92 Eva og Adam

93 Nils

94 Håkon

95 Håkon

næringsdrivende, sosialarbeidere, akademikere, kunstnere og sosialklienter. Dessuten ser vi at hasjbrukerne er representert av begge kjønn med et vidt alderspenn, fra 12 års gamle gutter til 60 års gamle damer. Videre har vi sett at noen hasjbrukere er kulturelt og sosialt integrert i den illegale rusøkonomien, mens andre brukere har lite til felles med det illegale rusmiljøet bortsett fra at de sporadisk handler et ulovlig rusmiddel.

Ut fra vårt datagrunnlag kan vi peke på følgende:

- Hasjmiljøet omfatter mange brukergrupper (flere aldersgrupper med ulik sosial status)
- Den narkotiske debuten har for de fleste misbrukere startet med hasj
- Det har skjedd en avromantisering rundt hasjbruk og hasjmiljøet i 80- og 90 årene
- Distribusjonssystem er velorganisert
- Markedsandeler er fordelt mellom ulike miljø
- Det finnes normer for belønning for pusjervirksomhet på ulikt nivå
- Stabilt prisnivå og jevn kvalitet

Utviklingstrekk

Den narkotiske debuten har for mange startet med hasj. Flere husker den første tiden med hasjrøyking som ufarlige og koselige ungdomsopplevelser. Hasjmiljøet har parallelt med ungdomskulturen og ruskulturen, også endret seg over tid. Noen av våre informanter fremhever spesielt 70-årene som enkle og koselige. En informant oppgir f.eks. at 1 gram hasj bare kostet 10 kroner på begynnelsen av 70-tallet.⁹⁶ Hasjrøykingen var for dem knyttet til positive ungdomsopplevelser som sommer, festivaltid, popmusikk, gitarspill og bål på stranden.

Mens hasjrøykingen i 80-årene og 90-årene forbindes med stress og stigmatisering. Vi tror at denne beskrivelsen er farget av våre informanternes livsløp, samtidig som den også gir et speilbilde av kulturelle endringsprosesser i samfunnet forøvrig.

Til tross for at "blåsing" dengang fortonte seg temmelig uskyldig, har det vist seg at hasjrøykingen i 70 årene for mange representerte innledningen til en lang ruskarriere. Utprøvingen av narkotiske stoffer på den tiden må også ses i lys av den motkulturen som hippiebevegelsen representerte, der eksperimentering med illegale rusmidler var symbolske uttrykk for opprør mot en materialistisk og krigførende "eau de vie" drikkende foreldregenerasjon. Når 90-årene betegnes som slitsomme, skyldes det sannsynligvis at opprørske hasjrøykerne er blitt middelaldrende, og at både kropp og sjel bærer preg av tyve år som misbruker. Dette har kommet til uttrykk gjennom flere samtaler, eksempelvis:

⁹⁶ Henry

- I begynnelsen var det godt. Etterhvert ble det ikke så mye flower og power med bål, pølser og gitarsang. Å ruse seg er som å følge et lys i mørke en stund, så ble alt bare mørkt.⁹⁷

- Alle mennesker bygger luftslott, men det er bare narkomane som flytter inn i de.⁹⁸

En av de som drev som pusjet i dette distriktet på begynnelsen av 70-tallet gir denne beskrivelsen:

- Smuglet mye i 70-åra. Sendte hasj i posten til ei middelaldrende dame. Fikk låne postkassa hennes. Ca. et halvt kilo i hver pakke. La stoffet inni uthulte bøker og la noen pornoblader på toppen. Forsendelsen i posten gikk glatt gjennom, den ble aldri oppdaget. Reiste selv til Amsterdam og ordnet forsendelsen. Ble tatt en gang med noen få gram på Sola. Var dum nok til å ta med meg noen gram.⁹⁹

- Vi hadde en nattkafé. Bare freaks som drev den. Her solgte og kjøpte vi. Den lå i den gamle "fabrikken". Polisen stengte den i 1981. I dag er det blitt "varehus".¹⁰⁰

Samtidig beskrives denne perioden av tunge misbrukere i dag som en gledens tid.:

- En god tid. Gode kamerater og godt samhold og billig stoff. På den tid følte jeg meg verken fysisk eller psykisk avhengig.¹⁰¹

- Røykte hasj første gang St. Hansaften. Var 12-13 år da. Pleide å samles i skauen i helgene fra 17. mai og utover. Der var vi 20-30 mann. Lagde store party med grilling og musikk. Var interessert i sykler og motorer. Det var endel av de folka der. Derfor likte jeg meg så godt på disse arrangementene. Noen røykte hasj, andre drakk. Fikk litt. Pipa ble sendt rundt. Det var fugler som sang, bål og sommerkveld. Følte tilhørighet med folka, en skjønn tid. Vi hadde kontroll på det. Det var 2 til 3 uker mellom hver gang jeg tok "en joint".¹⁰²

Alle disse sitatene er hentet fra mennesker hvor stoffmisbruket utviklet seg til å bli et uhåndterlig problem. Dette er nybegynnernes historie, fra den tiden de verken følte fysisk eller psykisk avhengighet, eller hadde viklet seg inn i den illegale rusøkonomien. Under vil vi gi en rekonstruksjon av et slikt vennenettverk, og vise deres forbindelser mot det illegale rusmiljøet.

Løst organiserte vennenettverk?

Figuren under gir en illustrasjon over et vennenettverk slik det dengang var koblet til det illegale rusmiljøet. Som vi ser var det bare et par stykker av en ungdomsgjeng på 30-40 som

97 Kalle

98 Samtale mellom EMT og en narkoman som siterte en død kamerat.

99 Henry

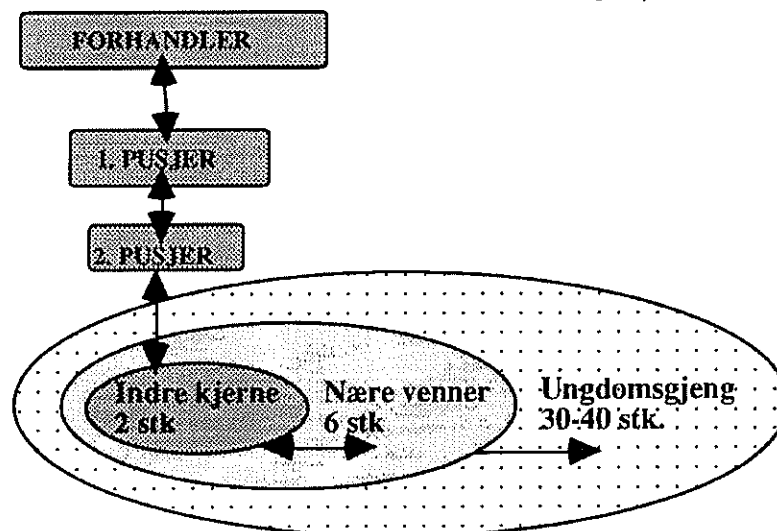
100 Roar

101 Trond

102 Bruno

hadde direkte kontakt med hasjpusjere. Noen få var med på spleiselaget, mens resten var gratispassasjerer som smårøykte når anledningen bød seg. Selv om vi her konkret har tatt utgangspunkt i en ungdomsgjeng på begynnelsen av 80-tallet, vil vi tro at en slik perifer tilknytning mot illegale rusmiljøer deles av svært mange.

FIGUR 7: VENNETETTVERK BLANT HASJRØYKERE

Vi ser her et vennenettverk, en ungdomsgjeng, som eksperimenterte litt med hasjrøyking på lørdagskvelder og hytteturer i russetiden. I dette tilfelle har vi tatt utgangspunkt i en ungdomsgjeng på 30-40 stykker, som holdt sammen på fester en tid. Gjengen bestod av både jenter og gutter. De var omtrent på samme alder, fra 18 til 22. Utenom fester og hytteturer hadde de et fellesskap gjennom skole, studier og idrettsmiljø. Vi fant en indre kjerne i gjengen som tok initiativ til å røyke litt hasj i festsammenheng.¹⁰³

"Å ta et blås" ble oppfattet som litt spennende og eksotisk, og flere av dem foretrakk etterhvert en "liten rev" eller "en joint" i stedet for pils. De første gangene fikk man røyke gratis, røyken eller pipen ble sendt rundt. Etterhvert som forbruket økte, var normen å være med å spleise på det som ble innkjøpt. De som var med i gjengen visste hele tiden hva som foregikk på festene, rundt bålet, på hytteturen og i strandkanten utover sommernatten. Alle kunne prøve dersom de ønsket selv. Ingen ble lokket eller overtalt til å røyke, man tok selv initiativet. De som ble tent på hasjrusen og trappet opp forbruket skjønnte selv når det var betimelig å være med å betale for det.

I gjengen var det et par stykker som kjente noen som pusjet stoff. Disse to ordnet med å samle inn penger til hasj, på samme måte som noen av de eldste i gjengen ordnet med innkjøp

fra polet. Hasjinnkjøperne visste om 5-10 pusjere som de kunne kjøpe av. Av og til ble det gjort noen større innkjøp på Egertorget. "Den indre kjerne" røykte gratis. I følge vår informant var det bare han selv og et par andre som fortsatte en karriere i det illegale rusmiljøet. De andre eksperimenterte og flørtet litt med stoff en avgrenset periode av ungdomstiden, inntil de ble innhentet av studier, familieforpliktelser og jobbkarrierer.¹⁰⁴

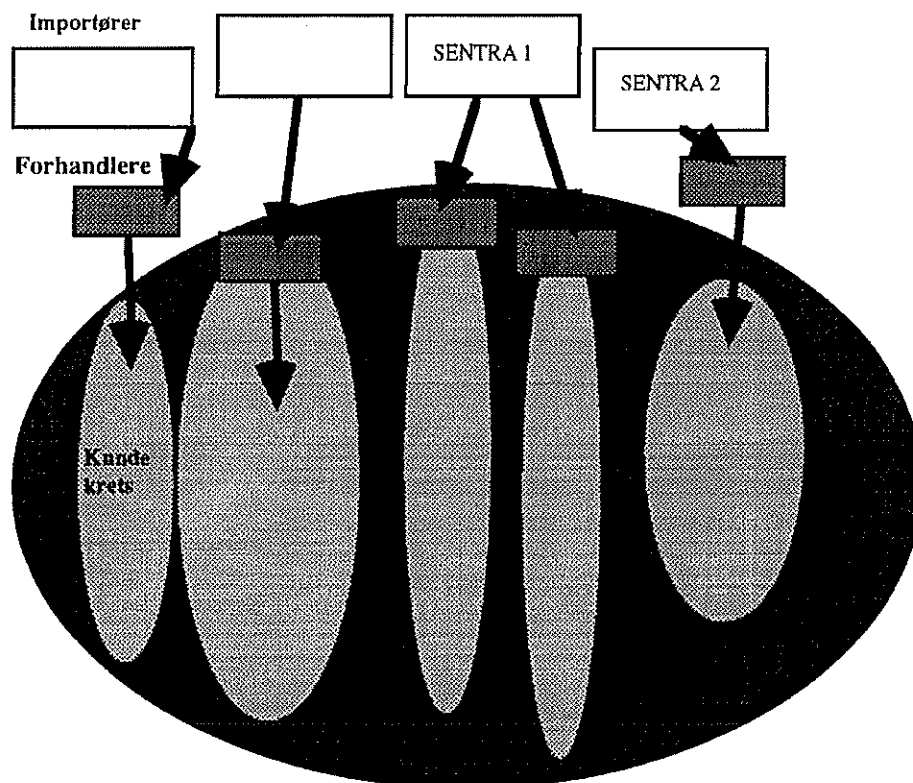
Velorganisert

Vi har ovenfor rettet fokus på et vennenettverk og dets tilknytning til det illegale rusmiljøet. Videre skal vi rette søkelyset mot distribusjonssystemet av hasj i samme distrikt. Vi vil da se at omsetning av hasj i dette distriktet ikke var så løst og tilfeldig organisert som vi i første omgang får inntrykk av. Selv om gratispassasjerene i ungdomsgjengen forholdt seg til hasjmarked på "ad hoc"-basis, var de sannsynligvis, uten å reflektere over det, likevel knyttet til et profesjonelt og velorganisert distribusjonssystem.

Vi har fått opplyst at i dette distriktet, med et innbyggertall på rundt 30- 50 000 innbyggere, ble det i overgangen fra 80-90 årene forbrukt ca 6 kg hasj i uka.

Markedet var velorganisert i den forstand at markedsandeler mellom de forskjellige grupperinger var fordelt. Det var etablert effektive distribusjonssystem, prisnivået var stabilt og kvaliteten på stoffet var jevnt bra.

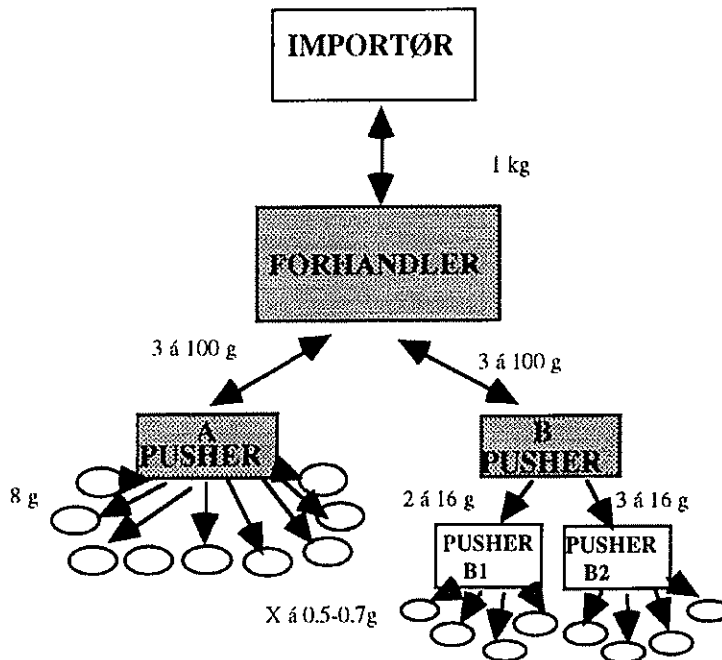
FIGUR 8: ORGANISERING AV HASJMARKEDET I EN SMÅBY 1992

Hovedmennene i distribusjonssystemet for hasj i dette distriktet var forhandlerne. De handlet stoffet på kreditt utenbys. Forhandlerne forsynte sitt markedssegment fra 1/2 til 1 kg hasj en til to ganger i måneden. På forhandlernivået var det 5 personer. Vi har grunn til å tro at de respekterte hverandres markeder. Noen av forhandlerne var selv brukere av hasj, mens andre var pensjonerte brukere. Felles for dem var at de gjennom denne virksomheten tjente mye penger.¹⁰⁵

105 Truls og Håkon

FIGUR 9: OVERSIKT OVER ET SEGMENT AV HASJMARKEDET I EN SMÅBY

Et profesjonelt omsetningssystem

For å redusere risikoen for at virksomheten skulle avsløres, sørget *importør* og *forhandler* for å ha minst mulig kontakt. Forhandler handlet alt stoffet på kreditt hos importør og solgte ut stoffet så fort som mulig. Deretter ble halvparten av salgsinntektene sendt til importøren gjennom brevpost. Importør ringte så forhandler og avtalte nytt møte. Importør ankom distriktet og hentet resten av pengene, mens forhandler fikk ny forsending med stoff. De møttes på kafeer og tilfeldige plasser i byen. Ofte var det bestemt at forhandler skulle gå en bestemt strekning på et gitt tidspunkt, hvor importør plukket opp forhandler med bil. Penger og stoff ble byttet, gjerne gjennom å bytte aviser. Deretter gikk de hver til sitt.

Forhandler leverte stoff videre til sine *pusjere*. Pusjerne fikk levert 3 pakker á 100 gram. De krietet også stoffet hos forhandler, og fikk nye 100 grams pakker ved oppgjør av tidligere pakker. Skulle pusjerne bli utsolgt, henvendte de seg på nytt til forhandler. Transaksjonen skjedde vanligvis i forhandlerens leilighet. Pusjerne fikk stoffet der og da, pakket stoffet i

porsjonspakninger, og betalte samtidig for forrige leveranse i kontanter. Utenom det rent forretningsmessige, hadde forhandler minst mulig kontakt med sine pusjerne.

Pusjer A og B hadde som illustrert hver sine markeder. De konkurrerte ikke om kunder. De opererte i hver sine avgrensede miljøer. A hadde en stor kundekrets, fra 5 til 10 faste kunder, som han solgte direkte til. De kjøpte pakker på 8 gram. Blant kjøperne fantes menn og kvinner mellom 25-50 år, i ulike yrker som oljearbeidere, lærere, ingeniører og anleggsarbeidere, ansatte i hotell og restaurantsektoren og ulike serviceyrker. Et kjennetegn ved denne gruppen var at de var veletablerte med familie og i fast arbeid. Denne kundegruppen ble karakterisert slik:

- Det er blomsterbarna som har røykt i mange år. De liker å røyke hasj. De vil kjøpe av vettige mennesker som ikke forbindes med kriminalitet og det må være minimalisert fare for politi.¹⁰⁶

B hadde to *underpusjere*. B pusjet ut 16 grams pakker til sine to underpusjere. De pusjet videre "1 grams pakker" (0.5-0-7 g). Denne *kundekretsen* var mer freakete. De var mer synlige brukere enn de som fantes i pusjer A sin kundekrets. På grunn av synligheten overfor politi og sosialetaten var forhandleren lite begeistret for å ha freaken i sin kundekrets.

Fortjeneste og priser

Importør beregnet seg en fortjeneste på 100 %. Regnestykket var at innkjøpsverdien av hasj kjøpt i utlandet skulle gi en doblett utsalgsverdi på forhandlernivå i Norge. Kjøpte importør 2 kg hasj i Amsterdam, solgte han 1 kg hasj i Norge til sine forhandlere for den prisen han hadde gitt for 2 kg i Amsterdam. Ved å pusje ut halvparten av stoffet i Norge, ble utgiftene for innkjøp i utlandet dekket.

Forhandler beregnet seg en fortjeneste på 33 %. Forhandler krietet 1 kg hasj av importør. Prisen for 1 kg hasj hos importør for en med forhandler status, var kr 60 000 NOK. Forhandler solgte da videre 666 gram for 60 000 NOK, og han satt så igjen med en fortjeneste på 333 g. hasj. Fortjenesten kunne forhandler velge å pusje ut selv og på den måten skaffe seg kontanter, eller den kunne gå til å dekke eget forbruk. Han kunne og bruke hasj som betalingsmiddel i den sorte økonomi.

Pusjerne krietet 100 gram hasj av forhandler. Prisen for dette var 9000 NOK. Pusjerne beregnet en fortjeneste på 28 %. For å dekke sine utgifter måtte de selge ut 72 gram for 9 000 NOK. 28 gram hasj var fortjenesten. Dette kunne de så igjen pusje ut, og på den måten skaffe seg kontanter. Det kunne også dekke eget forbruk eller brukes som betalingsmiddel i den sorte økonomi.

¹⁰⁶ Håkon

NIVÅ	KVANTU M(gram)	PRIS (NOK)	PRIS PR. GRAM (NOK)	FORTJENESTE % gram	ANTATT NETTO- FORTJENESTE (NOK)
Importør	2 000	60 000	30	100% 1000g	73 000-170 000
Forhandler	1 000	60 000	60	33 % 333g	73 000-140 000
Pusjer	667	60 000	90	28 % 28 g	63 000-130 000
Underpusjer	600	60 000	100	43-100 % 3-5 g	43 000-100 000
Bruker	300-420	60 000	143-200		

Tabell 3: Fortjeneste på ulike nivå

Vi har her gjennom eksempler på omsetningssystem for narkotika og legemidler sett at det finnes ulik grad av markeds kontroll og organisering av virksomheten. Dette går i bølger over tid.

KAPITTEL 7: I "DEN SORTE GRYTE" - OM YRKESROLLER OG LEVEVEIER.

*Opp i otta
og ut må stan
som til røve liv og rikdom;
sjelden får liggende
ulv et får
eller sonende mann seier (Håvandt).*

For å finansiere eget stoffmisbruk er man avhengig av inntekter. I den illegale ruskulturen finnes det ulike måter å ordne dette på. Noen skifter som Ronny mellom ulike "jobber" over tid. Andre spesialiserer seg på bestemte arbeidsoppgaver.

I det følgende skal vi først kort beskrive noen av de mest typiske arbeidsoppgavene eller "yrkene" som finnes i den illegale økonomien. Deretter skal vi, med utgangspunkt i Håkon og Leon, gi noen konkrete eksempler på "leveveier", eller måter å skaffe seg rusmidler på .

7.1 Yrkesroller

Pusjeren

Pusjing av stoff innebærer å "dytte" stoffet ut til sluttbrukerne mot penger. Å pusje stoff er en vanlig måte å finansiere eget forbruk på som mange benytter seg av periodevis. Andre spesialiserer seg bare på dette. Har man en viss startkapital og de rette kontaktene kan man selv kjøpe inn stoff og selge det videre. Jo mer man gjør selv, jo mer kan man tjene. Problemet er imidlertid å få inn betalingen ¹⁰⁷.

I organisert omsetning av de sterkeste stoffene finnes det ofte flere grader av pusjere, 1. pusjer, 2. pusjer og i noen tilfeller 3. pusjer. For å bli 1.pusjer har man som regel gått gradene. ¹⁰⁸

Markedskontakten kan skje via skoler, fritidsklubber, hjemmebesøk, fester, restaurantbesøk, m.m., alt etter hvilke kundegrupper som betjenes, og hvilket nivå man befinner seg på. På nivået som 1. pusjer driver man oftest mer stasjonært pusjing fra ulike oppholdssteder. Disse har ofte bare kontakt med noen få kunder(underpusjere) ¹⁰⁹. Stresset blir større jo lenger ned i hierarkiet man kommer:

107 Jan

108 Kalle, Adam, Ronny

109 Adam, Jan, Kalle ,Åge

- Jo lenger ned i hierarkiet man kommer jo mindre dyktige er de til å forvalte sitt pund". De som er lengst nede må stadig være i rørelse med kriminalitet. De kommer stadig under press, er stadig i gjeld. Selv i fengsel kan de ha ting hengene over seg. Det er en stygg bransje.¹¹⁰

En pusjer på gatenivå må betjene mange kunder i løpet av et avgrenset tidsrom:

Roald pusjer hasj og selger også hjemmebrent. Han selger hasj direkte til sluttbrukerne. Dette er en vennekrets på ca. 20 personer som tidligere var en beryktet ungdomsgjeng. Nå har de blitt eldre og de fleste har roet seg litt.

Roald jobber sammen med en kamerat. En handel starter gjerne med en telefonbestilling hvor kvantum og leveringssted avtales. Han selger som regel 15-20 gram til hver kunde, og får selv ny leveranse på et halvt kilo hver 3.-4.dag. I løpet av et døgn oppsøker han 10-15 personer, ofte flere. Noen av kundene får stoffet levert i egen bolig. Dette betyr at han som regel er innom 3-6 hus i døgnet.

Det er ikke bare å levere stoffet å gå igjen heller. Roald forteller at en god pusjer tar vare på kundene sine:

- Når du deler ut stoff blir det ofte til at du tar et blås sammen med dem mens du sitter der. Det betyr at det kan gå et par timer ved hver levering. Totalt kan en handlerunde ta mellom 10-15 timer.¹¹¹

En erfaren amfetaminpusjer forteller noe lignende:

- Når du har levert stoffet lønner det seg å vente til kunden har tatt seg et skudd, og de kjenner virkningen. Da er man sikker på at de blir fornøyde. Dermed unngår man å bli beskyldt for å ha solgt dårlig stoff.¹¹²

Bakmannen

Bak de mer stabile hierarkiske omsetningssystemer står det ofte bakmenn. Bakmennenes oppgave er å tilføre omsetningssystemet risikokapital til finansiering av større innkjøp av narkotika. Noen bakmenn er stabile finansierer og tilfører systemet kapital regelmessig. Andre bakmenn satser midler mer uregelmessig. Såkalte "blaffere"¹¹³ forekommer også. Det er de som kommer inn og trekker seg ut igjen etter et par vellykkede opplegg. Vi har hørt om "blaffere" som har brukt studielånet sitt som risikokapital i denne virksomheten.¹¹⁴

En typisk bakmann har vi fått beskrevet som en "strait" mann på rundt 50 år. Han er kapitalsterk og sosialt veltilpasset. Ofte er bakmenn vanlige lønnsinntakere eller så driver de egen virksomhet. De har som regel hus, hytte, kone, barn og fin bil. De er gjerne engasjert i luksuriøse hobbyer som restaurering og kjøp og salg av gamle biler, antikviteter og

110 Åge

111 Rolald

112 Ronny

113 Kalle

114 Håkon, Truls

kunstverk, eller så er de opptatt av travsport. Bigesjeften fungerer ofte som et skalkeskjul for hvitvasking av penger.¹¹⁵

Forhandleren

Om omsetningen er velorganisert forekommer det gjerne en forhandler. En forhandler ordner finansiering av opplegg, organisere smugling og levere stoffet videre til pusjere. Noen ganger kan det være manko på bakmenn. Da hender det at forhandleren ordner leveranse av stoff via kurer, fra utlandet. Dette blir omtrent dobbelt så dyrt som om man hadde skaffet kapital selv og kjøpt det fra utlandet¹¹⁶.

Smugleren

Smugling foregår på ulike måter. I narkotikamiljøet finnes personer som har spesialisert seg på smugling. Et vanlig honorar for smugling av et parti narkotika (hasj, amfetamin, heroin) er fra 20 000 til 30 000 NOK.¹¹⁷

Vi har hørt om følgende måter å smugle inn stoff på:

- *Via pakketurer.* Fordelen med dette er at det er få kontroller på disse reisene. Pakketurer kan eksempelvis være sydenturer, tulipanturer til Amsterdam, helgetur med ferje og buss til Danmark, Newcastle eller Holland. Smuglere som tar inn stoff via pakketurer er gjerne alminnelige mennesker med et troverdig image, som pensjonister, skoleungdom eller vanlige ektepar. De har sjelden eller aldri vært på kant med loven. Det må understrekes at det er et begrenset kvantum som kommer inn på denne måten, fordi disse smuglerne vanligvis bærer stoffet i bagasjen eller på kroppen. Vi kan trekke frem et eksempel på et godt organisert smuglingsopplegg via bussturer til Amsterdam. I dette tilfelle fikk de som smuglet levert en pakke i resepsjonen på hotellet. Den var innpakket som konfekt, men inneholdt 1/2 kilo amfetamin. Pakken tok de med seg hjem til avtalt adresse. For dette fikk de 20 000 kroner.¹¹⁸
- *Via skip.* Vi har også opplysninger om at større partier med stoff er brakt inn til norske farvann via skipstrafikken. Vi har hørt at dette gjøres ved at dykkere plasserer stoff under baugen på skip når de ligger i utenlandske havner. Idet skipet ankommer norske havner, går dykkere ned og henter stoffet. Det dreier seg om ganske raffinerte metoder for å komme usett frem og tilbake til skipene. En av våre informanter hevder f.eks at det i det siste er blitt ganske populært å benytte vannscootere, som beveger seg med stor hastighet

115 Adam

116 Ronny, Kalle

117 Truls, Adam

118 Adam

under vann.¹¹⁹ På denne måten kan dykkere raskt og effektivt frakte stoffet til og fra skipet

- *Via håndbagasje.* Ellers har vi hørt at det er enkelt å smugle inn stoff i flytende form på brennevinsflasker. Flasken tømmeres for innhold og fylles igjen med amfetamin eller opiater i flytende form. Flasken forsegles, og smugleren bærer flasken gjennom tollens i sin "dutyfree bag".¹²⁰
- *Plassere stoff på ukjente.* Det er ikke så uvanlig at smuglerne under ferjetransporten plasserer stoffet i hjulkapsler eller under karosseriet på andres biler. Bilførere som tilsynelatende virker uskyldige er spesielt utsatt for å bli innblandet i dette. Vi har hørt at eldre ektepar og småbarnsfamilier som er på vei hjem fra ferie er blitt "misbrukt" på denne måten.¹²¹
- *På eller i kroppen, i bagasjen, i bilen, i lystbåten.* En god del av det som smugles inn gjøres også på den enkleste måten. Smugleren tar selv risikoen med å gjemme stoffet på/i seg selv, eller i bagasjen.¹²² Større parti har også blitt smuglet inn ved å gjemme stoffet i bildører, bensintanken eller i hemmelige rom i bilen og båten.¹²³

Det finnes sikkert et utall flere metoder å smugle inn stoff på. Disse eksemplene som er trukket frem her, er konkrete tilfeller som vi har hørt om.

Som vi ser trenger heller ikke smuglere å være direkte involvert i den illegale ruskulturen. De beste smuglerne er de som ser startet ut og som ikke blir identifisert med en "stoffmisbruker". Flere av våre informanter i miljøet har imidlertid smuglet litt til eget forbruk.

Torpedo

Kontrolloppgavene i systemet er viktige. I mer organiserte omsetningssystem operer man gjerne med egne torpedoer. En torpedo er en person som får betaling for å banke opp folk eller true folk til å betale. Arbeidsmåten til en torpedo kan variere. Under gir vi et par eksempler.

En som ble beskyldt for tysting, fikk besøk av en torpedo som hadde med seg to jenter. De kledde ham naken. Mannen holdt, mens kvinnene rispet vedkommende med kniv. Torpedoen fikk betaling i heroin.¹²⁴

119 Truls

120 Erik

121 Truls

122 Bruno

123 Leon, Truls

124 Ronny

En som var beskyldt for bøffing ble bundet til en stol og fikk knærne knust med balltre. Det hører med til historien at han som utførte jobben visste at den som ga ordren tok feil, mannen var uskyldig. Han gjorde det likevel for å ikke bli nektet mer stoff.¹²⁵

I en annen historie fortelles det at en som ikke kunne betale fikk skåret av den ene fingertuppen. Den ble tatt med rundt og vist til andre som ikke kunne betale.¹²⁶

Runner

I den illegale ruskulturen starter endel sin karriere ved å gjøre tjenester og ulike ærender for mer etablerte pusjere. Arbeidsoppgavene kan også bestå i å finne folk og levere stoff. Denne aktiviteten kan være en introduksjon, opplæring og test på hvordan man vil fungere som pusjer. I noen miljøer kalles en slik posisjon "Runner". Andre miljøer opererer ikke med noen bestemt betegnelse i det hele tatt.

Tyv

Det finnes et stort spekter av en rekke ulike tyveri. Her er eksempler på noen.

- *Lommetyveri*
- *Butikknasking*. Dette er som regel jentejobb.¹²⁷
- *Brekk*. Innbrudd i f.eks. eneboliger, forretninger, apotek, offentlige bygninger, legekontor, etc.
- *Bestillingstyveri*. Det betyr å stjele for en som velger selv å holde seg i bakgrunnen. Tyveriet skjer i mange tilfeller etter tips om et bestemt sted. I etterkant leveres varene som regel direkte til oppdragsgiver.
- *Spesialisttyveri*. Noen spesialiserer seg på bestemte typer tyveri, som han som alltid bare gikk etter gull og aldri rørte sølvty. ¹²⁸ Andre har spesialisert seg på bestemte typer pengeskap, bestemte bilmerker osv.

Heler

Heleri innebærer i store trekk å omsette tyvegods i kontanter. I flere miljøer er heleri en spesialoppgave. Noen ganger har flere helere kontakt med hverandre i et slags eget

125 Arne, Kari, Albin

126 Truls

127 Kari

128 Fred

helernettnettverk. I slike tilfeller kan det skje at hver kan ha spesialisert seg på omsetning av bestemte varer, f.eks. elektronikk, datautstyr, smykker, m.m. Heler kan også i noen tilfeller organisere bestillingstyveri¹²⁹.

Svindler

Det er mange eksempler på svindel og bedrag. Mange av våre informanter refererer eksempler fra 80-tallet og den såkalte "jappetiden". Mange hevder at bankene i denne perioden var en viktig finansieringskilde for narkoomsetning. Dette har endret seg drastisk de siste åra. Men på denne tiden var det forholdsvis enkelt å svindle med lån i banker og kredittinstitusjoner. I "Jappetida" erfarte mange at hvem som helst kunne benytte seg av kredittordninger uten noen som helst form for sikkerhet. En informant fortalte følgende:

- Jeg var så kjørt, hadde kanonpupiller, langt hår og var utfreaka kledd, men sprang rett inn i banken og fikk utbetalt 10-tusen på dagen, det var jo helt utrolig¹³⁰.

En annen hadde samme erfaring:

- Jeg skjønnte ingenting, fikk utbetalt 10.000 over disken med en gang. Når jeg sto med pengene i handa måtte jeg selv spør om jeg ikke skulle skrive under på noe først.¹³¹

Misbruk av kjøpekort er også vanlig. Kjøp på avbetaling og postordre uten å oppfylle forpliktelsene forekommer også. Det samme gjør svindel med postgiro, forfalskning av sjekker, ulovlig bruk av bankkort og kredittkort, m.m.

Det å lure piller ut av leger ved å spille på ulike elendighetskriterier kan også betraktes som en form for svindel. I rusmiljøet betraktes piller omtrent som kontanter. Resepter betraktes som verdipapir. Aids og kreftpasinter, gamle damer og syke tanter er interessante ressurspersoner og mulige inntektskilder for en dreven pillepusjer.

Prostitusjon

I de miljøene vi har vært i kontakt med, ser det ut til å være lite organisert prostitusjon, men det forekommer. Gateprostitusjon er lite respektert og lavest på rangstigen. Prostitusjon forekommer imidlertid i andre miljø, da vesentlig som "luksusprostitusjon". Det har også versert rykter om gutteprostitusjon.

Mange jenter skaffer seg imidlertid partnere som beskytter dem og hjelper til å dekke deres forbruk. Dette regnes ikke som "egentlig" prostitusjon i miljøet. Slike seksuelle tjenester har

129 Ronny

130 Kalle

131 Jonny

mer karakter av kjærsteforhold, - selv om grenseoppgangen mot det man vanligvis oppfatter som prostitusjon er flytende.

7.2 Tilfellet Håkon

Mange har en forestilling om at stoffmisbrukere er sløve nedopa og giddalause ungdommer uten initiativ. Dette stemmer ikke med vårt inntrykk:

- Det er veldig stress å pusje. Man er aldri på samme plassen lenge. På en aktiv dag reiser man rundt hele tiden og leverer varer. Ofte må man ta hele døgnet til hjelp og det hender at man må overnatte.¹³²

En av annen sa det nokså treffende slik:

- Å være narkoman er en heldagsjobb.¹³³

Håkon er et godt eksempel på dette. Han er storforbruker av piller. En del får han gjennom lege, men dette er ikke nok til å dekke forbruket. Resten kjøper han illegalt eller bytter til seg mot hasj. For å dekke sitt behov for piller veksler han altså mellom flere ulike roller, som pasient, nasker, kunde og pusjer/byttehandler.

I Håkons tilfelle kan det virke som om det var legebehandlingen i en stor livskrise, som var utslagsgivende for hans seinere misbruk. Han fikk forskrevet store mengder benzodiazepiner av bedriftslegen etter at han mistet både faren og søsteren i en ulykke. Frem til da hadde Håkon levd et mer eller mindre rusfritt liv. Han hadde fullført 3 år på videregående, studert ved et universitet/høyskole og var i fast jobb i en solid bedrift. Av rusmidler hadde han brukt litt alkohol og litt hasj i russe- og studietiden.

Etter ulykken oppsøkte han bedriftslegen til samtale. Resultatet etter en kort konsultasjon (15-30 minutter) var sykemelding og en resept med et assortert utvalg av B-preparater. Forbruket tiltok, og Håkon følte at han måtte ha mer. Det første halve året fikk han så mye piller han ville, men så varslet bedriftslegen at doseringen måtte reduseres, fordi medisinene var sterkt vanedannende. Dette var ikke nytt for Håkon. Han hadde hele tiden visst at han spiste vanedannende medisiner for å dempe sorgen og ensomheten, men han hadde ikke forventet at pillene plutselig skulle opphøre.

For Håkon var dette en desperat situasjon. Han klarte ikke hverdagen, natten og jobben uten en betydelig mengde piller innabords. Håkon begynte å gå til et par tre andre privatpraktiserende leger. De var villige til å skrive ut noe medisin, men på langt nær nok til å dekke behovet. Etter en tid sluttet han i jobben og startet en karriere i den svarte økonomien som hasjpusjer. Håkon brukte lite hasj selv, til tross for suget etter rus. Hasjrusen ga ham ikke gode opplevelser. I følge egne utsagn fikk han angst av hasj. Men fortjeneste fra denne virksomheten gjorde ham i stand til å skaffe seg tilstrekkelig med piller uten hjelp fra leger.

132 Roar

133

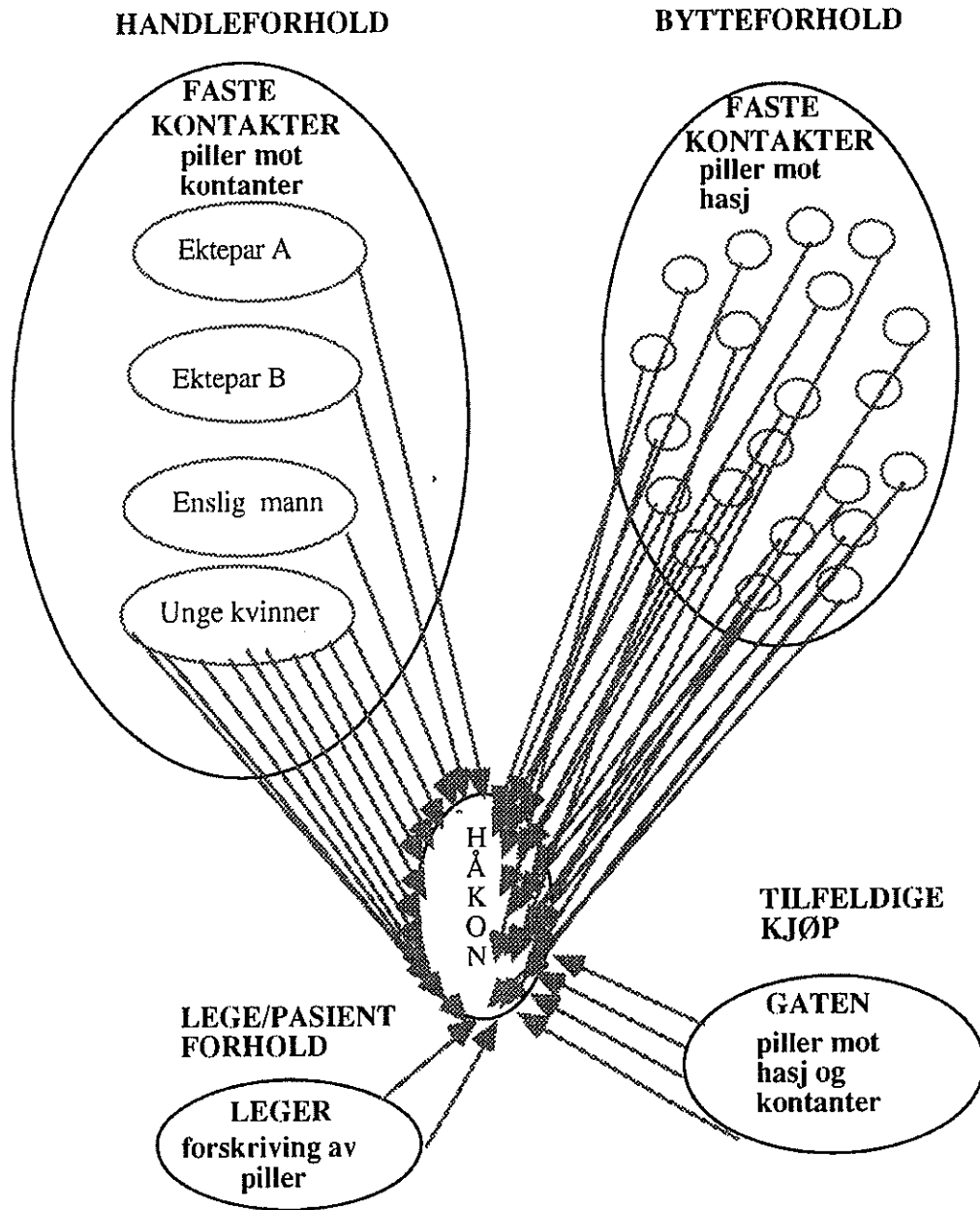
På det meste brukte han mellom 15 000 og 25 000 kroner i måneden på piller. På sin pusjervirksomhet tjente han i overkant av 20 000 til 30 000 kroner. Nesten alt dette ble videre brukt til pillekjøp både fra faste kontakter og tilfeldige kontakter.

Håkon hadde mellom 20 og 30 kontakter som han måtte forholde seg til for å dekke sitt månedsbehov. Det er ikke vanskelig å tenke seg at dette må ha blitt en svært travel hverdag, da store deler av dagen gikk med til på å ordne avtaler for kjøp og salg av piller. Virksomheten var lyssky og preget av hemmelighetskremmeri, fordekte sannheter og løgner.

I figuren nedenfor er Håkons kontakter i løpet av en måned (uke?) illustrert.

FIGUR 10: TILFØRSELSKANALER FOR PILLER

PILLENETTVERKET TIL HÅKON

Faste handleforhold

Faste handleforhold var Håkons viktigste tilførselskanal for piller. Omlag 70 % av pilleforbruket ble dekket gjennom disse kontaktene. Over tid hadde Håkon etablert faste relasjoner til et knippe pilleselgere. Relasjonene var av instrumentell karakter. Det fantes ikke noen vennskapelige bånd mellom Håkon og pilleselgerne. De møttes kun når det skulle handles piller.

Vi skal se noe nærmere på pilleselgerne og gi en kort karakteristikk av alder, kjønn, sivilstand og yrkesstatus. Videre beskriver vi hvordan transaksjonene ble organisert rent praktisk.

Ektepar A: Ekteparet var i 70 årsalderen. Mannen var trygdet, og konen hadde alltid vært husmor. Begge fikk forskrevet betydelige mengder medisiner av lege. Omtrent en gang i måneden gjorde Håkon et diskret besøk i hjemmet deres og kjøpte piller av dem. Avtalen var at ekteparet ringte Håkon på forhånd når de hadde piller å avsette. Av mannen fikk Håkon kjøpt 100 Valium + 100 Paralgin forte. Av konen kjøpte han 100 Valium + 100 Paralgin forte.

Ektepar B: Mannen var pensjonert sjømann. Konen arbeidet i restaurantbransjen. I dette tilfellet var det bare konen som fikk forskrevet medisiner av lege. Mannen førte forhandlinger med Håkon. En gang i måneden oppsøkte Håkon dem i hjemmet for å kjøpe piller. Her fikk han kjøpe 100 Paralgin forte og 100 Rohypnol. Håkon tror ikke at alle disse pillene var forskrevet til konen, men antar at mannen muligens også er pilleoppkjøper(grossist).

Enslig mann: Mannen var i midten av 60 årene og trygdet. Også ham oppsøkte Håkon privat. Her fikk han kjøpt 100 Paralgin Forte og 30 Rohypnol en gang i måneden

Unge kvinner: I denne kategorien regnes kvinner mellom 18-35 år. I følge Håkon var mange av dem var i besittelse av Paralgin forte som de månedlig fikk forskrevet av lege på grunn av menstruasjonssmerter. Håkon ble først kjent med en av dem. Han kjøpte piller av henne og betalte godt. Ryktet spredte seg og dermed lot hele venninneflokket seg involvere. Håkon betalte vanligvis pillene i kontanter. I noen få tilfeller betalte han med hasj. Håkon hadde kontakt med ca 10 jenter, men han fikk ikke kjøpe av samtlige hver måned. Vanligvis handlet han med 7 jenter en gang i måneden. I følge Håkon fikk de forskrevet 50 Paralgin forte i løpet av en menstruasjonsperiode. Noen solgte hele beholdningen, men vanligvis fikk han kjøpe 40 tabletter av hver av dem. Jentene kom enten hjem til Håkon, eller Håkon gikk hjem til dem. All handling foregikk hjemme privat .

I følge Håkon var det godt samhold mellom jentene, og de avtalte priser seg i mellom.

Han uttrykker seg slik:

- De var så salig enige. Plutselig fant de ut at Paralgin forte skulle gå opp fra 10 til 15 kroner pr. tablett. Det var ikke mulig å diskutere eller forhandle med dem. Jeg måtte bare rette meg etter det.¹³⁴

Bytteforhold

Håkon hadde også regelmessig kontakt med 10 - 20 menn og kvinner i fast, lønnet arbeid. De var ansatt i privat virksomhet som offshorevirksomhet og mekanisk industri, i offentlig virksomhet innenfor undervisnings-, teknisk-, sosial- og helseetat, mens andre var håndverkere og fagarbeidere. Det var flest menn. De ga fra seg noe piller mot at Håkon ga dem hasj. Byttehandlerne blir karakterisert som unge sporty menn med ryggproblemer. De kom vanligvis hjem til Håkon. Gjennom pillene de fikk forskrevet av lege finansierte de sitt eget hasjforbruk. Piller ble med andre ord betalingsmiddel.¹³⁵

Tilfeldige kjøp

Håkon foretok seg aldri noen innbrudd for å få tak i tabletter, men han fulgte nøye med i avisene og var alltid orientert om når det hadde vært flåtebrekk, legekontorbrekk og apotekbrekk. Etterhvert hadde han såpass kjennskap til miljøet at han visste hvor og hvem han kunne henvende seg til for å kjøpe. Disse kjøpene bar i stor grad preg av tilfeldigheter. Det hevdes fra våre informanter at det ville være umulig å basere et stort pilleforbruk på tilfeldige kjøp i byen.

Vi ser tre hovedkategorier av disse selgerne : 1) innbruddstyvene, 2) tungt belastede uteliggerene 3) tilfeldige forbipasserende. Etter flåteinnbrudd var det vanligvis rikelig anledning til å kjøpe morfin. Innbruddstyvene var unge menn med kriminelle rulleblad.

Pilleregnskap og personlig økonomi

Håkon brukte for rundt 20-30 000 kroner i måneden på piller. For å skaffe nok måtte han ha kontanter eller gangbare byttemidler. Dette betydde igjen, at den tiden som ikke gikk med til å skaffe seg piller, stort sett gikk med til annen lyssky virksomhet. I praksis ser vi at mange pillemisbrukere er integrert i den svarte økonomi på flere fronter.

Under vil vi spesifisere Håkons utgifter til piller. Som vi ser er dette et høyt beløp. Man skal ha relativ høy inntekt for å kunne være i stand til å opprettholde et slikt pilleforbruk over tid.

134 Håkon

135 Adam, Eva, Nils, Håkon, Kjell, Ole, Rita

TABELL 4: PILLEREGNSKAP***Faste handleforhold***

	Valium Antall	Rohypnol Antall	Paralgin Forte Antall	Pris kr
Ektepar A	200	30	200	4 500
Ektepar B		100	100	2 500
Enslig mann		30	100	1 500
Unge kvinner			300	3 000-4 500
I alt	200	160	700	11 500- 13 500

Bytting

Studenter/Unge i fast arbeid Hasj mot piller	Ulike typer legemidler i gruppe A og B:	4 000- 5 000 anslått verdi
---	---	-------------------------------

Tilfeldige kjøp

Gatesalg Kontanter mot piller	Ulike typer legemidler i gruppe A og B:	2 000-5 000
<i>Anslått markedsverdi på Håkons medikamentforbruk for 1 måned.</i>		17 500-23 500

I den tiden Håkon forbrukte mest piller, var hans uoffisielle yrke hasjforhandler. Denne stillingen regnes som en høyt betrodd stilling i den illegale rusøkonomien. Som hasjforhandler i dette distriktet hadde Håkon ingen over seg, men fem ved siden av. Han var arbeidsgiver for fire stykker og hadde ansvar for å omsette mellom 10 og 12 kilo hasj i året. Dette ga Håkon en årsinntekt på 240 000 - 360 000 kroner. Relatert til den hvite økonomien, kan stillingen som hasjforhandler sammenlignes med å ha fått konsesjon (et agentur) på å forhandle en bestemt vare innenfor et geografisk område.

Strategier for å få fatt i piller

Håkon mener at pillemarkedet endret seg i 1991. Legene ble langt mer restriktive. Resultatet av dette har vært økte priser og økt stress for brukerne. De som har gjort seg avhengig av piller og beveget seg ut på det svarte marked, kommer stadig tilbake til den iboende redsel og konstante engstelsen for at noe skal svikte, at de en dag plutselig er tomme for piller, at de blir oppdaget, eller at noen lurer dem. Mange opplever, som i Håkons tilfelle, å få bare en marginal del av sitt pilleforbruk dekket gjennom legekontakter. Andre metoder må benyttes.

Nedenfor har vi satt opp fem hovedstrategier for hvordan vanedannende legemidler skaffes, og vi har gjort oss noen tanker om konsekvensene ved hver av disse strategiene. Innenfor hver strategi har vi antydnet i hvilken grad vedkommende kan forvente å få dekket sitt behov, hvor store økonomiske utlegg som er forbundet med dette, hvor stor egeninnsats vedkommende må påta seg og hvor høy risiko vedkommende må være villig til å utsette seg for i forhold til omverden og lovverk. Til slutt har vi pekt på hvilken rolle vedkommende må gå inn i for å skaffe seg piller gjennom de nevnte strategier.

Hvor stort kvantum hver tilførselskanal står for, og hvordan de rangerer i forhold til hverandre har vi foreløpig liten kunnskap om.

TABELL 5: STRATEGIER FOR Å FÅ FATT I PILLER

	Bli forskrevet	Naske	Kjøre illegalt	Gjøre innbrudd Dokumentforfalskninger	Bytte-handling med andre rusmidler
Stoffkilde/ Tilførselskanaler	Lege	Slektninger, venner, arbeidsplasser	Faste kontakter Tilfeldige bekjentskap Salg fra helsepersonell? Personer som er integrert i pillemarkedet	Legekontor Sykehus Institusjoner Apotek Militære fartøy	Faste kontakter Tilfeldige bekjentskap Integrert i andre rusmarkeder
Behovstilfredsstillelse	Vanskelig å få nok til å opprettholde misbruket. Ofte et supplement.	Vanskelig å få nok til å opprettholde misbruket. Ofte et supplement.	Kan gjennom gode kontakter sikres jevn og tilstrekkelig tilgang	Ujevnt Avhengig av hyppighet på innbrudd, forfalskninger og at man lykkes	Kan gjennom gode kontakter sikres jevn og tilstrekkelig tilgang
Økonomisk kostnad	Billig	Gratis	Dyrt	Gratis	Balanserer utgiftene med inntektene
Egen-innsats	Liten	Ganske liten	Middels	Stor	Stor
Risiko i forhold til lovverk	Ingen	Liten	Middels	Stor sjanse for å kriminaliseres	Stor sjanse for å kriminaliseres
Rolle	Pasient	Nasker	Kunde, Heler	Tyv, Svindler	Pusjer, Heler

Forskrivning av legemidler

I vårt materiale har vi eksempler på pillemisbrukere som har benyttet seg av samtlige opplistede strategier. Vi har inntrykk av at den vanligste karrierestigen for pillemisbrukere starter i pasientrollen, ofte under medisinsk behandling for diffuse lidelser av fysisk og psykisk karakter. Informanter mener selv at de gjennom behandlingen opparbeidet seg en gradvis avhengighet.¹³⁶ I den første fase, ble doseringen gradvis økt for å imøtekomme deres økende behov for piller. Kontakten med leger har for mange også fortont seg som et tveegget sverd. På den ene side opplevdes velvære med rikelig tilgang til piller, mens det på den andre side ga frustrasjoner når leger ble mer restriktive i sine forskrivninger. Noen har også opplevd å få medisinen seponert etter at misbruket og avhengigheten var et faktum.¹³⁷ Dette kan også ha sammenheng med at disse legene har fått inndradd lisensen på å forskrive A og B preparater. Vi har konkrete eksempler på at pasienter har opplevd at deres faste lege, som startet behandlingen av dem med benzodiasepiner og/eller morfinholdige preparater, plutselig seponerte medisinen uten at de fikk tilbud om annen behandling eller ble ivaretatt på annen måte. Det fortelles da videre om en evig runddans fra legekantor til legekantor etter mulige samarbeidsvillige leger.¹³⁸

7.3 Tilfellet Leon

Leon nyter stor respekt. Det merkes når vi slår følge gjennom småbyen. Folk hilser på ham på en ærbødig måte, og når vi dropper innom en kafé for å ta en kopp kaffe, reiser yngre gutter seg og gir oss plass.¹³⁹ Leons alder tatt i betraktning må han ha gjort en rask karriere. Den kompetanse og respekten han nyter kan imidlertid neppe anvendes i en vanlig jobb. De fleste av hans bragder er i så måte på feil side av loven.

Han har imidlertid bestemt seg for å bryte med sin kriminelle løpebane og heller gjøre en karriere på "hederlig" vis:

- Måtte kutte, tålte ikke, mistet kontroll. Dopen styrte meg. Bruker bare alkohol nå. Jeg vil ta en utdanning, leve normalt og hederlig. Det er vanskeligere å leve hederlig enn å la være å stjele. Det er en sykdom. Har holdt på siden jeg var barn.¹⁴⁰

I motsetning til de fleste andre informantene vi har vært i kontakt med har Leon et godt forhold til familien. Han forteller mye fint om familien og peker på det sterke samholdet. Han prøver å forklare hvor vanskelig dette gjør det å bryte ut, og starte på nytt.

136 Kjell

137 Nils, Håkon, Eva, Adam, Kjell

138 Nils og Håkon, Roar, Trond Eva, Kjell

139 Observasjon, bytur med Leon sommer 1993

140 Leon

Leon har hatt jobb i en omsetningskjede som distribuerer et stort utvalg av narkotiske stoffer, vasker penger og omsetter tyvegods. Det er fristende å betegne dette som et "kriminelt varehus". Nettverket er knyttet sammen av familieband koblet med arbeidsgiver-arbeidstakerforhold og kriminell virksomhet. Dette skaper stabilitet og sikrer en indre kraft i omsetningssystemet. Hele familien, søsken, fedre og onkler deltar.¹⁴¹ Familienettverket blir også benyttet i helerivirksomhet ved at familiemedlemmer bistår med å få tjuvgods videre¹⁴², og ved at de fungerer som byttesentral for narkotiske stoffer og legemidler.¹⁴³

Ved å se nærmere på dette nettverket (figur) ser vi at vår informant relasjonelt var knyttet til narkotikamiljøet gjennom slektskap, arbeid og i den kriminelle virksomheten som familien var engasjert i. Leon er merket som "ansatt, nevø og fetter".

Det er "onkelen" som styrer og kontrollerer familien. Onkelen er selvstendig næringsdrivende. I tillegg er onkelen relativt pengesterk og eier flere eiendommer. Noen av disse leilighetene benyttes også som boliger for de ansatte. Onkelen har sysselsatt mellom 10 og 20 personer. De fleste som er ansatt hos onkelen er enten slektninger eller er så er de nære venner av familien. Det er nærmest blitt sedvane at onkelen må ansette "sine slektninger", samtidig som det virker like naturlig for slektningene å gå inn i onkelens virksomhet. Virksomheten som onkelen driver kan medføre noe reisevirksomhet. På reisene hender det at de ansatte ordner med forsendelse av narkotiske stoffer og formidling av tyvegods. Det er nærliggende å tro at onkelens virksomhet fungerer som et skalkeskjul for mye av den kriminelle virksomheten som familien eller ser involvert i.

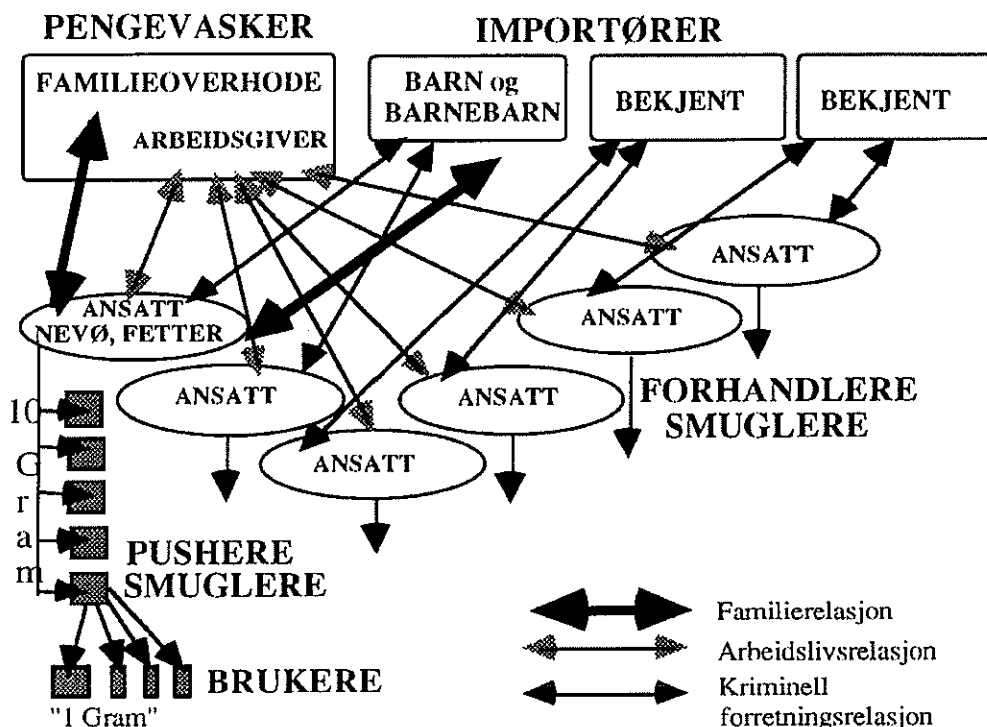
Under gir vi en illustrasjon over hvordan familieband, arbeidslivsrelasjoner og kriminelle forretningsrelasjoner er vevd sammen. Dette må regnes som et meget bestandig nettverk.

141 Observasjon Ronny, spurven og to kamerater

142 Leon

143 Rita

FIGUR 11: ET "MAFIALIGNENDE" NETTVERK.

Onkelen er den ubestridte lederen i familien, både for den "hvite" offisielle virksomheten og den "svarte" uoffisielle virksomheten. Videre er onkelens sønn, Leon sin *fetter*, er nestor og den naturlige arvtaker for familiegesjeften. Fetteren har gått personlig konkurs noen ganger, men starter alltid opp i igjen. I følge Leon er fetteren en holden mann med to-tre leiegårder, flere biler, motorsykkel, hytter, båter, hund og familie. Utad fungerer de som en litt finere familie, men Leon vet at både fetteren og kona hans er misbrukere av heroin. I det kriminelle miljøet er fetteren fryktet. Han har stor respekt og blir kalt for "høvdingen". En stor del av fetterens tid går med til å organisere penger. Fetteren gjemmer bort penger, flytter penger, plasserer penger og bruker penger på dyre pengespill. Endel av fetterens penger er stadig på vandring mellom diverse bankbokser, postbokser eller vanlige oppbevaringsbokser. Da Leon var yngre, var en av jobbene å være "ærendsgutt" for fetteren og onkelen. Jobben bestod i å sykle fra boks til boks med penger, gull og stoff.

Tyv, oppbanker, pusjer og smugler

Vår informant har drevet med innbruddsvirksomhet, smugling og pusjing av narkotika, torpedovirksomhet, utpressing og svindel i 10-15 år. Imidlertid er han bare dømt for småting. Leon forteller videre at det var en slektning som lærte han opp.

- Jeg dreiv jo med nasking, og rapping av sykler og mopper. Da jeg var 18 ble jeg kalt inn til onkel. Han ordnet med en fyr som skulle lære meg opp. Han lærte meg de triksene jeg trenger. Hvordan jeg stjeler biler, kobler ledninger, dirker opp låser, åpner safer, kobler vekk koder og fikser alarmer. Han var med noen ganger. Når jeg fikset det, så fortsatte jeg sjøl på egenhånd.¹⁴⁴

Leon forteller at han har drevet med både bestillingstyveri, forsikringssvindel og vanlige tyveri. Noen av tyveriene får han beskjed om å utføre av onkelen eller noen andre slektninger. Det hender også at folk oppsøker Leon direkte og ber han om å stjele og ordne opp for dem. Det er f. eks. ikke uvanlig at han får henvendelser fra personer som vil ha bilen eller båten stjålet, eventuelt huset ranet. For disse forsikringssvindeltysteriene tar Leon 3 000 kroner i kontanter. Det har også hendt at Leon har fått i oppdrag å stjele kurante biler, båtmotorer, påhengsmotorer og videoutstyr som leveres videre til en kjenning/slektning av onkelen.

Siden Leon tilhører et stort nettverk hvor det drives ulike former for kriminelle aktiviteter, har det sjelden bydd på problemer å få omsatt tyvegods. Antikviteter, gull, sølv og kunst leveres til en slektning. For disse varene får Leon som regel "dop" igjen. Elektriske artikler som TV, stereo, video og fotoutstyr leveres til en brukthandler som han har kjent i en årrekke. Her får Leon 1 000 kroner for brukbare farge-TV, 3-400 kroner for kassettpillere og bilstereo og fra 400 til 1 000 kroner for stereoanlegg. Gull er priset til 40 kroner grammet. Regelen er at vekten av gull byttets jevnt med tilsvarende vekt hasj.

Leon har drevet idrett i flere år. Han sier selv at han er fysisk sterk og i god form. I den bransjen han driver er dette viktig. Som innbruddstyv bærer man tungt, man jobber raskt og man må klare å springe fortere enn politiet. Dessuten nyter man mer respekt i miljøet, dersom man er sterk. Miljøet er tøft. "Alle folka" han kjenner går med slagvåpen, pistoler, kniver og forskjellig annet. Leon forteller også at han har drevet som pengeinnkrever og livvakt for fetteren. For å kunne få slike oppgaver er det en forutsetning at man er sterk. Han forteller denne episoden:

- En som hadde krittet 3 hg hasj og ikke gjort opp. Det betydde en kneskål og en fingertupp. Fetteren min gjorde personlig opp. Man setter seg i respekt på den måten. Jeg var med som hjelper. Han ble banket opp hjemme i sin egen leilighet. Vi banket på, gikk inn. Hadde med ballkølle. Slo han. Det var fire fem stykk på besøk. De kunne ingenting gjøre. Slo han i hodet og på kroppen. Først kneet, så fingertuppen. Fetteren min hadde fingertuppen som souvenir en stund. Han viste den fram. Slik setter man seg i respekt.¹⁴⁵

144 Leon

145 Leon

Han som hadde krietet stoffet av fetteren ble utfrosset av miljøet i bortimot 2 måneder. Da var han, i følge Leon, så knust og langt nede at han på en eller annen måte skaffet seg penger, og fikk gjort opp for seg. Så fikk han komme inn i miljøet igjen.

Forsørger

I tillegg til å jobbe som tyv, ærendsgutt, torpedo, smugler og pusjer for onkelen har Leon også en annen oppgave som er viktig for ham. Han forsørger ikke bare seg selv, han forsørger også søsteren sin og typen hennes. Dette setter Leon sin ære i. I følge Leon er søsteren hans "pillevrak" og typen hennes en "slappfisk". Leon ordner med hus, mat, bil og utgifter til dop til seg og sin "lille familie". Vi skjønner at ansvaret for sine søsken hviler tungt på Leon. Da vi snakket med han, var han bekymret over at to av han yngre søsken på 14 og 16 år hadde begynt å flørte med stoff. Dette likte ikke Leon, og han var fast bestemt på å hindre dette. Derfor hadde han oppsøkt dem som pusjet stoff til småsøsknene og fortalt dem, at hvis de fortsatte, lå knærne dårlig an.

Leveregelen til Leon har vært å stjele nok til å dekke sine personlige utgifter. Leon sier at han stjeler aldri mer enn det. Det virker nærmest som at han bortforklarer tyveriene med utsagn som: "vi lever enkelt", "tar aldri mer enn vi trenger", "reiser ikke, kjøper ikke flotte klær, går ikke mye ut osv".

Vi skjønner også at hverdagen er travel, og at Leon er sliten. Han uttrykker det slik:

- Formiddagen går med til kaffebesøk og handle dop, kveldene til innbrudd, og resten av tiden til å dope seg.¹⁴⁶

Husholdningsbudsjett for en måned til Leon sin "lille familie" ser slik ut:

Tabell 6: Leons månedlige utgifter.

Utgiftsposter:	Beløp:
Rus (hasj og piller)	40.000
Bensin	3.000-6.000
Bilhold	3.000
Hus, mat, strøm	2.000-3.000
Sum	ca 50.000-60.000

Tabell 7 : Leons månedlige inntekter.

Inntektskilder:	Beløp:
6-8 brekk ca. 5000 pr. stk	30.000 - 40.000
Diverse bestillingstyverier	10.000
Livvakt, litt pusjing	5.000 - 10.000
Sum	ca 50.000- 60.000

Leon har gitt oss inntrykk av at han ønsker å bryte tvert over og starte et nytt liv og leve "hederlig". Samtidig har han også latt oss forstå at forholdet til storfamilien og ansvaret for sin "lille familie" er viktig. Hvordan Leon har valgt å løse dette, vet vi ikke.

7.4 Roen på toppen og stresset på bønn

Som vi har sett er stresset mindre jo lenger opp man kommer i omsetningshierarkiet av narkotika. Hverdagen til en bakmann eller forhandler kan fortone seg langt mer rolig enn for de som er direkte involvert i pusjing, og de som stresser rundt på gata.¹⁴⁷

Fengselsstraffen for å bli tatt er økende desto høyere opp en kommer, men sjansene for å bli tatt avtar betraktelig. Høyere oppe i systemet vil man dessuten kunne motta signaler om at noe er på gang fordi man kan samle informasjon fra mange kanaler. I tillegg er det høyere

opp i systemet langt færre og mer stabile kanaler å distribuere gjennom, noe som også bidrar til denne forskjellen mellom nivåene i et omsetningsnettverk.

En annen vesentlig forskjell er også at jo lengre opp man kommer i omsetningssystemet jo mer fotfeste har vanligvis aktørene i "den straitte verden". Bakmenn og forhandlere har gjerne vanlige "hvite jobber" i tillegg til sin kriminelle virksomhet. De har gjerne familie, hobbyer og et lite synlig misbruk bak en vellykket fasade. Hele livet er ikke ensidig sentrert rundt omsetning av stoff. Dermed kan man kanskje også lettere velge å trekke seg ut av hele virksomheten når de selv måtte ønske det.

Slik er det ikke for de som stresser rundt på gata. Her er alle daglige aktiviteter ensidig sentrert mot en ting, rus¹⁴⁸.

- Stoff er det man snakker om når man møtes.
- Hvem som har stoff?
- Hvordan stoff fungerer?
- Når men venter ny forsendelse osv?

Det å skaffe seg nok stoff er en heltidsbeskjeftigelse. Det blir lite og ingen tid til andre sysler. Man har aldri fritid. Arbeid med å skaffe ressurser til å dekke eget forbruk, medfører en nesten kontinuerlig, hvile- og viljeløs stressing. For de lengst nede kommer i tillegg stresset med å dekke andre primære behov som vanlige folk som oftest tar for gitt, som det å få tak over hodet for natten noe å spise en dusj og kanskje noen rene klær i ny og ne.

I arbeidet med å skaffe stoff og penger tilegner man seg normer, regler, språk, væremåter. Man blir en del av en kultur i et miljø av innvidde som stigmatiseres av samfunnet forøvrig. Jo lenger man befinner seg i dette miljøet og desto mer hekta en blir, jo færre andre roller, enn rollen som sosialklient/stoffmisbruker har en. Her kan man ikke uten videre velge å trekke seg tilbake når man måtte ønske det. Lettere blir det ikke om man som Leon har hele familien knyttet til samme nettverket.

148 Endel trekk ved narkomiljøet minner om det Goffman (1961) betegner som en "totale institusjoner".

KAPITTEL 8 : KULTURØKONOMISK AVHENGIGHET.

Det som er felles for stoffmisbrukere på gateplan er at de på et eller annet tidspunkt i barndom eller tidlig ungdom falt utenfor nettverket med de vanlige impulser fra de "straites verden". Enten det skjer på søking etter spenning, eller som en søking etter trøst, tilhørighet eller som en protest, havner de raskt inn i et nett der alt blir snudd på hodet etter det etablerte samfunnets vurdering. De blir aktører i en illegal ruskultur som kan betraktes en motkultur til samfunnet forøvrig, som innebærer at "jo verre man er desto bedre".

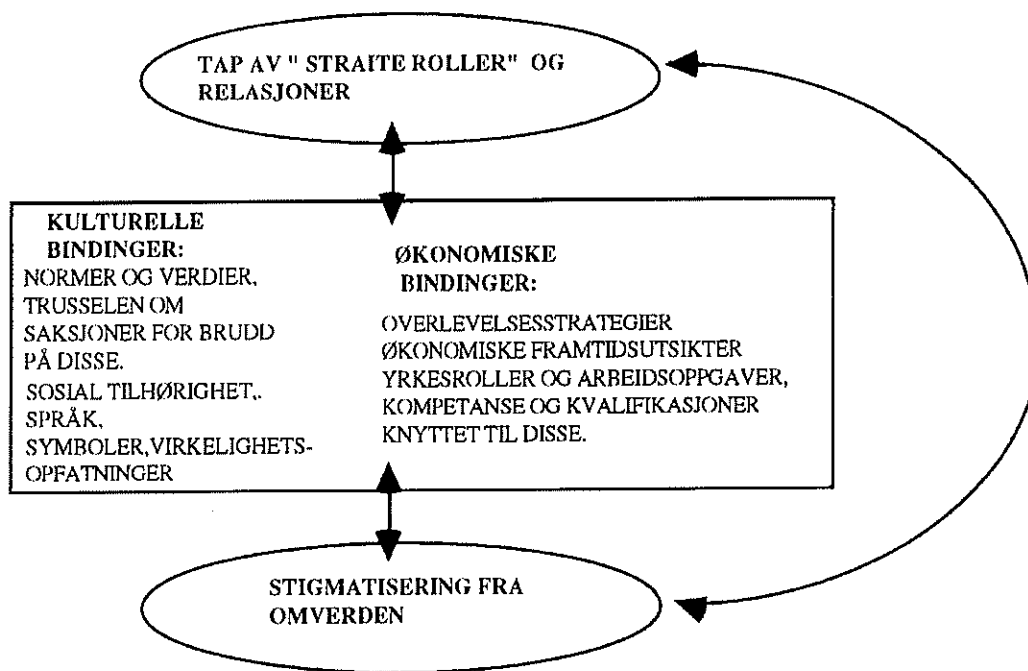
8.1. "Klisteret"

Innlemmelsen i den illegale økonomien betyr først og fremst at man må skaffe seg alternative inntektskilder for å holde seg med rus og andre nødvendige ting. Det finnes en rekke arbeidsoppgaver man kan spesialisere seg på. De færreste jobber alene. Deltakerne blir dermed *avhengig av hverandre* for å skaffe seg penger og rusmidler. Gjennom aktivitetene i omsetningsnettverket bindes aktørene sammen av gjensidige forpliktelser som utformes og opprettholdes gjennom bl.a. normer/regler, språk, gjeld, vennetjenester osv. Jo mer integrert og bundet man blir til stoffmiljøet jo vanskeligere blir det å bryte ut av det. Parallelt med integreringen i rusmiljøet øker *stigmatiseringen fra omverden*. Dette minsker ytterligere sjansene for å trekke seg ut. Ruskulturens normer, verdier samt aktørenes mer eller mindre kriminelle livsstil virker uforståelige og skremmende på utenforstående. Dette gjør at man etterhvert er uønsket blant andre enn sine egne. Det blir problematisk å snakke med vanlige folk. Hvis man prøver å få igang samtale med "straitinger" forstår de ofte ikke hva man sier, blir det sagt. Dessuten blir stresset etter stoff ofte en heltidsbeskjeftigelse som gir lite tid til å delta i andre sammenhenger og vedlikeholde sosial kontakt med andre.

Etterhvert mister man alle posisjoner og roller som verdsettes i det etablerte samfunnet forøvrig. Man blir gjerne kastet ut av skolen, utfrosset fra familien og står der uten sjanse til å få seg en utdanning, jobb og bolig. Parallelt med at mulighetene for et liv i den straite økonomien minker, øker imidlertid mulighetene for å bli godtatt som aktør i omsetningssystemet for illegale stoff. For å bli godtatt i miljøet må man opparbeide seg tillit og en må gjennom sine handlinger vise at man er til å stole på. Småforbrytelser, bortsending til spesialskole eller et fengselsopphold er klare "positive" signaler om hvilken side man hører til. Dette gir gode referanser og muligheter for en karriere i den svarte økonomien. Det er på en måte snakk om en dobbel karrierevei. Når det går dårlig i den straite tilværelsen, gir dette som regel grunnlag for suksess i den illegale tilværelsen.

Dermed er en onde sirkelen igang. En av mange onde sirkler og mekanismer som binder en til miljøet og som utgjør det såkalte *klisteret* som limer en fast i et avhengighetsforhold til den illegale kulturøkonomien.

FIGUR 12: KULTURØKONOMISK AVHENGIGHET

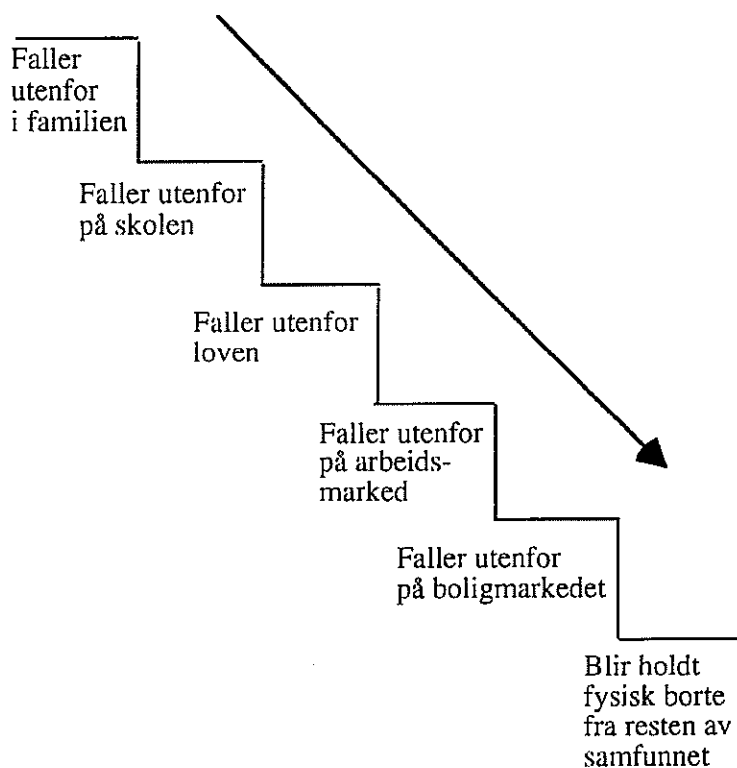

Vi skal i det følgende ta for oss noen av de mekanismene som er nevnt i illustrasjonen over og beskrive dem nærmere.

Tap av straite rolle og relasjoner

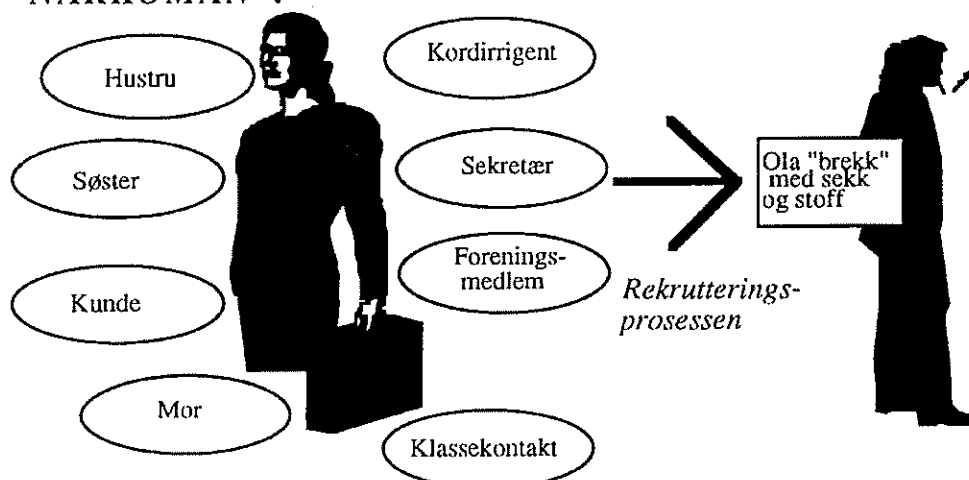
Uansett hva som er rekrutteringsgrunnen vil den som deltar i et illegalt rusmiljø ofte falle utenfor samfunnet forøvrig, hvis man ikke allerede er en outsider. Det å skaffe seg nok rus blir det viktigste i livet. Skole, arbeid, familie og andre fritidssysler kommer i annen rekke.

Prosessen hvor man gradvis faller utenfor straite sysler og et strait liv, kan illustreres på følgende måte:

FIGUR 13: "ROLLETAPSTRAPPA"

Parallelt med at man mister en rekke sosiale kontakter blant de straite, mister man også en rekke roller. Når man faller utfor på skolen er man ikke lenger elev, man mister muligheten til å få en yrkesrolle, man blir ikke lenger huseier, mister status som god nabo, deltar ikke i 17-mai komiteen etc. Mange jenter som får barn opplever at barna blir tatt fra dem. Dette gjør ofte at guttene får ofte enda mindre kontakt med sitt avkom. Tap av foreldrerollen medfører også at man mister tilhørende roller som fotballtrener, klassekontakt, loppemarkedarrangør for musikkorpset osv. Mange blir fratatt førerkortet, eller får begrenset muligheten til å ta det. Dermed er de også utestengt fra en annen betydelig rolle i vår kultur, rollen som sjåfør, trafikant og lovlig bileier. Folk i miljøet opplever stadig å bli jaget ut fra butikksenter og restauranter. Rollen som kunde i de straites revir er ingen selvfølge. Rekrutteringsprosessen inn i rusmiljøet er preges av en utvikling av "rolletap" fra den straite økonomien mot mer ensidig fokuserte roller i misbrakerøkonomien. Mange mister etterhvert alle roller som verdsettes i samfunnet forøvrig. Noen ender til slutt i en situasjon der den eneste offisielle rollen man har igjen er rollen som "stoffmisbruker og sosialklient"(Fig. 11)

FIGUR 14: EKSEMPEL ROLLESETT HOS "STRAIT" OG "NARKOMAN".

I denne prosessen erverves ny kompetanse og nye roller. For mange har imidlertid rollen som stoffmisbruker blitt utviklet *før* man har ferdig utviklet rollerepertoaret i den straite økonomien. Det betyr at man mangler grunnleggende kompetanse og ferdigheter til å beherske det spekter av roller som er nødvendig å beherske i den straite økonomien, *på den måten* som er forutsatt i de straites tilværelse. Ferdigheter og kompetanse er nødvendig, men samtidig er det nødvendig også å ha kunnskap om hvorledes ulike roller kan håndteres fleksibelt, atskilt og vekselvis. Det er så og si en *rolle i seg selv* å kunne håndtere de andre konkrete rollene slik det forventes i den straite økonomien. Denne "overordnede rollen" innebærer at man kan håndtere andre roller uavhengig av hverandre og innta de i forhold til de sammenhenger og situasjoner som gir utbytte i den straite tilværelsen. Hvis man ikke har praktisert ulike roller atskilt og uavhengig av hverandre, mangler man fundamentale ferdigheter som kan være nødvendige for å bevege seg fra den illegale økonomien til den straite økonomien. Ferdighetene i den illegale økonomien gir ensidighet og avhengighet av stoff og stoffmisbruk, noen som også reflekterer seg i rollemønstret. Denne ensidigheten og avhengigheten står i en viss kontrast til den uavhengighet og fleksibilitet som er ventet i den straite tilværelsen.

Læring og trening i slike ferdigheter vil dermed være nødvendig om man skal beherske et "strait" liv. - Men om slik læring skal ha noen hensikt forutsetter det at normer og regler som gjelder i ruskulturen avlæres først. I rusmiljøet oppfattes "straitingers" oppførsel som lite ærlig. Som vi tidligere har vært inne på betegnes "de straite" gjerne som falske. Det å skifte rolle alt etter situasjon, bytte klær og talemåter alt etter hvilken kontekst man befinner seg i er en selvfølge for "straitinger" men ikke noe man vanligvis driver med i stoffmiljøet, hvis man ikke vil bløffe en straiting eller "pisse dommeren opp etter ryggen". I rusmiljøet sier man rett ut hva man mener til gode kamerater. Man møter gjerne i rettssalen, begravelser og på fester i

de samme klærne som man gjør brekk i. Noe annet ville bli oppfattet som uærlig, som falskspill.

Oppfatning av at det å være ærlig er å i størst mulig grad oppføre seg på samme måte i enhver situasjon bunner trolig også i stofføkonomiens vesen. De man jobber "sammen" med og gjør forretninger med må man kunne stole på. Derfor vektlegges de *personlige relasjonene*. I prinsippet er det ikke noe skille mellom arbeid og fritid og mellom arbeidskollegaer, forretningsforbindelser og private venner. Det å ha en yrkesmessig oppfatning av et problem som kanskje kan stride mot privat oppfatning, slik tilfellet kan være f eks for en dommer, er det ikke rom for i ruskulturen. Der er og bør man være "Ola med sekken" 24 timer i døgnet. Noe annet kan virke mistenkelig og skape usikkerhet i miljøet.

Trussel om sanksjoner

Å slutte med stoff så lenge man har narkogjeld, er i følge våre informanter umulig. Narkogjeld "*må man bare*" kvitte seg med, hvis ikke er man ferdig. Den illegale stofføkonomien er et system som på en meget effektiv måte får deltakerne til å overholde betalingsforpliktelser. Bak de fleste gjeldsforpliktelser ligger trusler om svært alvorlige sanksjoner hvis forpliktelsene ikke overholdes.

Trusler om de samme sanksjoner gjelder også ved beskyldninger om tysting og i tilfeller av ufordelaktige rykter. Rykter om tysting kan være en alvorlig trussel hvis man ønsker å gjøre opp for seg å begynne et nytt liv. En som forsøker å komme seg ut av miljøet må i prinsippet skifte side og gå over i de "straites" verden. Selv om hus, ektefelle, barn og en vanlig jobb, er det mange egentlig ønsker seg innerst inne, blir man gjerne betraktet som en potensiell trussel for andre i miljøet i det øyeblikket man gjør alvor av dette. Sitter man inne med opplysninger som kan skade andre er det ikke sikkert at dette tolereres uten videre. Ronny (kap 3) så f eks selv ingen mulig vei ut av miljøet med livet i behold. Kalle derimot ble etterhvert både beundret og godtatt av sine tidligere kamerater som; "en som hadde klart det" (å straite seg). Dette skjedde imidlertid først når han gjentatte ganger hadde bevist at han også i sin "straite" rolle var lojal mot tidligere kamerater og holdt tett. Mulighetene for å bli utsatt for alvorlige sanksjoner bidrar også i sterk grad til å produsere angst og stress og binder folk til miljøet.

Språket er tilpasset behovet for at aktivitetene skal omfattes med diskresjon. Dette er med å utvikle og forsterke det særegne språkfellesskapet som preger den illegale rusmiddelkulturen. Etterhvert kan det være vanskelig å skjønne for vanlige folk, - og det kan bli vanskelig å kommunisere med folk utenfor rusmiddeløkonomien. Dette kan bidra ytterligere til å binde misbrukere til rusmiljøet.

Vennetjenester og forbruksmønster

Det å låne penger av kamerater når man er blakk, eller dele stoff med de som ikke har noe bør man gjøre for å ikke bli stemplet som kjiip. Som vi tidligere har vært inne på (kap 4) kan det å dele penger og stoff med kamerater være en fornuftig investering som man kan få igjen en dag man selv ikke har noe. Det er ikke bare penger og stoff en hjelper hverandre med. Utveksling av ulike former for vennetjenester er også utbredt. En dusj, ett sett reine klær eller tak over hodet for natten er eksempel på tjenester en med husly *skal* tilby en kamerat i knipe. I det å "skylde noen" ligger det også en nøkkel til fortsatt kontakt, en implisitt forventning om at man skal treffes igjen. Det er en grunn for å oppsøke vedkommende. Et problem når man forsøker å straitte seg opp er at en fortsatt er bundet til forventninger om gjenytelse og velmenende tilbud fra folk som står i gjeld til deg. Det er vanskelig å nekte en kamerat å få sove på sofaen din, så lenge han hjalp deg da det var du som ikke hadde et sted å sove. Problemet er at da kan det være lett å falle tilbake i misbruket igjen, hvis kameraten din er høflig og tilbyr seg å dele dopen sin med deg. Dele med seg skal man jo. Det er ikke bra å være ego og beholde godsakene for seg selv.

I ruskulturen bruker man altså vanligvis opp de pengene man får så fort som mulig. Et problem i denne sammenheng er at når man forsøker å straitte seg opp er det vanskelig å snu dette forbruksmønsteret. Man høster liten gevinst gjennom en slik atferd hvis man klarer å skaffe seg en vanlig jobb. Mange får problemer med å klare seg på en vanlig lønn. En som forsøker å straitte seg sa følgende:

- Når jeg får trygden gir jeg alt til dama mi med engang. Hun får kjøpe det vi trenger. Jeg har ikke peiling på penger.¹⁴⁹

En stoffmisbruker som forsøket å komme seg ut av miljøet, opplever at stoffmiljøet alltid er rede til å stille opp, så sant man ikke har noe utestående med noen i miljøet. De er rede til å dekke behovet for sosial kontakt, støtte, materielle behov, m.m. Disse behovene er ofte svært vanskelige å dekke i den straitte økonomien for en som ønsker å bryte ut.

- Sosialkontoret har kontortid, utekontakten har fridager, boligtilbud har søknadsfrister", men stoffmiljøet stiller alltid opp. Hvis man slipper ut av fengsel før en helgedag, med eiendelene i en sort bossekk og penger som så vidt rekker til toget til byen, da er man avhengig av gamle kameraters velvilje om man ikke vil sove ute å gå sulten til sosialkontoret åpner.¹⁵⁰

Selv om man skulle bli hjulpet med bolig og arbeid, gjerne etter et opphold på et kollektiv, blir mange sittende inne i fritiden uten kontakt med andre. De har få kontakter utenom stoffmiljøet. Når mange etter en tid igjen oppsøker gamle venner er det ofte ikke stofffrangen i seg selv, men ensomheten i den nye tilværelsen, som er drivkraften.

149

150 Albin

Offisiell gjeld

Et annet problem er at den livsførselen man tidligere har ført også ofte innebærer en betydelig offisiell gjeldsbyrde. Offisiell gjeld er ikke livstruende. Den medfører heller ikke særlig alvorlige sanksjoner så lenge en ikke vil prøve å strait seg opp. Mange har et svært avslappet forhold til bøter, trusler om inkasso, inndraging av kjøpekort, m.m.

Offisiell gjeld kan være problematisk, men bare i begynnelsen:

- Til å begynne med var det ganske "traumatisk" å ha så mye ubetalt gjeld: "Jeg hadde liksom alltid uro inni meg, en følelse av at noe var galt. Noen ganger ble dette så ille at jeg spydde på vei til jobben når jeg tenkte på det. Dette var bare i begynnelsen. Etterhvert vente jeg meg til dette også."¹⁵¹

Den offisielle gjelden blir svært ubehagelig den dagen man prøver å komme seg ut av rusmiljøet. Resultatet av virksomheten i den illegale økonomien er ofte at mange sitter igjen med gjeld til opp under ørene uten å eie noe som helst ellers her i verden. Det blir da lett til at man gir opp. Det man skylder måles i haugen på inkassokrav. Inkassobrevene kommer ofte når man har hatt fast bopel og fast adresse så lenge at kreditorene makter å spore en opp. For disse er situasjonen at det i liten grad lønner seg å arbeide. Alt man tjener som er over minstebidraget for sosialhjelp kan kreditorene forlange innbetalt. Mange har aldri utsikter til å bli noe annet enn sosialklienter fordi de har så mye gjeld. De har ikke mulighet til å gjøre opp for seg å begynne på nytt. En slik situasjon motiverer lite til inntektsgivende arbeid.

8.2 Talent eller klient?

I noen behandlingskollektiver for narkomane har man tatt hensyn til de kulturelle båndene stoffmisbrukere har til rusmiljøet. En del av behandlingen består her av å lære klientene å bryte med disse. Man lærer å kle seg strait, stå opp om morgenen, leve et regelmessig liv, snakke et vanlig språk m.m. Man får hjelp til å ordne opp i økonomiske forpliktelser m.m.

Når så pass mange likevel faller fra etter et opphold i kollektiv skyldes dette trolig at deltakelse i ruskulturen også ga dem et levebrød. De er dermed også økonomisk knyttet til rusmiljøet fordi de var sysselsatt i ulike aktiviteter som de selv betraktet som en jobb. Narkotika omsetning sysselsetter mange mennesker. De fleste som misbruker illegale stoff daglig er mer eller mindre direkte infiltrert i denne virksomheten.

Vi vil på ingen måte idyllisere livet som rusmiddelmisbrukere. Livet på gata er en studie av menneskelig smerte og nedverdiggelse. - Men på tross av dette har de som bruker illegale rusmidler ofte i en periode av ruskarrieren hatt jobb i en av de antatt største industriene i verden, -narko-omsetning. Mange har i perioder gjort det bra som pusjere. Andre har vært kunder og skaffet penger gjennom forskjellige kriminelle aktiviteter. Felles for de fleste er at de i perioder har vært i stand til å forsørge seg selv og holde seg med rusmidler gjennom

aktiviteter ("arbeid") som ga utfordringer, (selv)respekt, sosiale kontakter og anerkjennelse i miljøet. Selv om de færreste blir rike av det de holder på med

Arbeidet i den svarte økonomien kan altså innebære kvaliteter som ethvert voksent arbeidende menneske i større eller mindre grad ønsker å oppnå gjennom jobben sin:

- forsørgelse
- respekt og anerkjennelse
- mulighet for avansement og suksess
- sosial kontakt med andre mennesker.

Fordi ruskulturen er en motkultur til det etablerte samfunnet, blir alt det som tross alt var positivt snudd til noe negativt når man forsøker å komme seg ut av misbruket.

Det som refereres som fordelaktig i den svarte økonomien er ofte ufordelaktig i den straitte økonomien og omvendt. For mange er alternativet til et liv i den svarte økonomien, dårligere materielle betingelser, ofte som klient og stigmatisert. Det er et liv hvor det man kan og behersker her i livet ikke teller på noen fordelaktig måte.

Kalle sin situasjon, når han forsøker å straite seg kan brukes som eksempel. Kontrastene mellom det han oppnår i den svarte vs. den straite økonomien kan illustreres som følger:

Tabell 8: Talent eller klient?

	Svart økonomi "Talent"	Strait økonomi "Klient"
Arbeid	Pusjer /arbeidsgiver	Arbeidsløs
Økonomi	20-30.000,- pr. mnd i fortjeneste	ca. 3000,- pr mnd i trygd
Markeds posisjon og karriere muligheter	Lang ansiennitet høy kompetanse etterspurt	Ikke fullført folkeskole uønsket
Vandel/rykte	"En som er til å stole på"	"En kriminell ramp"
Sosialt nettverk	"En av gutta"	Outsider og eksnarkoman
Språk og uttrykksform	Velartikulert forståelig	Støtende uforståelig
Forbruksmønster	En ok fyr som tar seg av kameratene sine. En som ikke er kjiip	Ødslende og uansvarlig
Kreditt muligheter	God	Svartelistet

Tidligere var Kalle en vellykket pusjer. Han forteller bl.a. følgende om sin tidligere arbeidssituasjon:

- Før kunne jeg ha et lite raid og tjene, - ikke så mye da, men en fortjeneste på 3-4 tusen kroner på et par dager. Det er det samme som jeg får utbetalt i måneden nå. Da kunne jeg kjøpe en bukse, eller støtte noen som ikke hadde så mye. Dette var jo penger jeg hadde fått for noe jeg hadde gjort. Jeg så på det som penger for en ærlig jobb, det var da liksom yrket mitt da. Da kunne jeg kjøpe det jeg hadde lyst på, eller støtte noen som ikke hadde så mye. Det jeg får utbetalt hver måned nå er ikke mer en det jeg ga bort før.¹⁵²

Nå er han arbeidsløs uten noen særlig utsikt til å få seg en jobb eller inntekt. Som pusjer tjente han minimum 20-30-tusen i måneden (skattefritt). Han tjente atskillig mer når han var på toppen av sin karriere. Nå får han ikke mer enn sosialtrygdens minstebeløp dvs. ca 3000 kroner i måneden, "fordi noen er snille mot meg", som han selv sier. Dette får han som

tidligere var en anerkjent pusjer. I sin glanstid var han arbeidsgiver med flere under seg og som kunne sendte folk til Syden på jobber.

I den svarte økonomien etterspørres fortsatt hans tjenester. Selv om det er over et år siden han brøt med miljøet blir han fortsatt oppsøkt av personer som vil kjøpe/selge stoff og ha hjelp til å skaffe kontakter eller råd og veiledning til andre tjenester. I den "straite økonomien" er hans kompetanse lite etterspurt. Han er 30 år og holder på å fullføre grunnskolen.

I rusmiljøet er han en som er til å stole på. I den "straite økonomien" er han en kriminell ramp.

I rusmiljøet er han fortsatt en av gutta. I perioder ser han ganske lyst på livet, men i mer mørke øyeblikk tror han at han før eller senere vil søke tilbake til den "kjærligheten" han opplevde i forhold til folk i rusmiljøet, hvis han ikke får fotfeste verden utenfor.

I den "straite økonomien" er han en outsider og eksnarkoman.

I rusmiljøet er Kalle en velartikulert og artig fyr. I den "Straite økonomien" blir hans framtoning ofte sett på som anstøtelig og språket er delvis uforståelig.

I rusmiljøet blir Kalle betraktet som en ok fyr som støtter andre når han har mulighet til det. En fyr man ser opp til og respekterer fordi han kan spandere på andre. I den straitte økonomien blir han en ødslende fyr som ikke har peiling på håndtering av penger.

I den straitte økonomien vil Kalles muligheter til å ta opp lån være svært begrenset. Han er "sosiaklient" og har allerede så høy gjeld og mange misligholdte forhold bak seg at hans mulighet til å finansiere noe som helst virker håpløst små. I den svarte økonomien derimot, blir han betraktet som et "finansieringstalant" er det ingen problem å skaffe et større lån på dagen. Her er han respektert og blir ansett som høyst pålitelig og kredittverdige.

Overgang fra skole til jobb, skifte av yrke og det å gå av med pensjon innebærer forandringer som mange "vanlige folk" opplever som problematiske. For de fleste er imidlertid dette bare en endring som berører en del av livet til vedkommende. Familie, vennekrets og andre dagligdagse gjøremål kan utgjøre en stabil base som hjelper en gjennom den problematiske fasen. Slik er det ikke for en stoffmisbruker som er integrert i et rusmiljø. Fordi det her ikke er noe skille mellom arbeidstid, fritid, arbeidskamerater og venner innebærer endring av "yrke" at hele livet må endres. For en som forsøker å straitte seg må alt dette andre takles i tillegg til avvenningen av selve rusmidlene.

8.3 Indre stress og ytre stigmatisering

Ut fra fremstillingen over er det kanskje ikke så rart at motivasjonen for å slutte å ruse seg ikke er så stor hos alle, og at noen hevder at det ikke er mulig. På den annen side innebærer alternativet, det å fortsette å ruse seg som oftest et hardt liv med en alt for tidlig slutt.

For noen stoffmisbrukere er trolig *helse* et argument for å straitte seg opp. Rusbruken, eksperimenteringen med egen kropp og stresset for å skaffe stoff tar på. Miljøet preges av vold og trusler. Kamerater og bekjente dør forsvinner og settes i fengsel. Den ene tragiske hendelsen avløser den andre.

De fleste opplever samtidig en økende stigmatisering fra omverden. Etterhvert er man uønsket i butikker, får ikke komme inn på utesteder og man opplever daglig nedlatende bemerkninger og sure blikk. Eller som en av informantene uttrykte det:

-Noe av det verste er at folk alltid ser ned på deg, til slutt tror du på det selv, at du ikke er noe verd.¹⁵³

I tillegg til dette kommer straff og kontrollskader som følge av den aktiviteten man bedriver. Det å slippe ut fra fengsel er en psykisk påkjenning for mange. Mange slipper ut av fengsel med klær og eiendeler i en sort søppelsekk, hvis de var så uheldig å ikke få med seg en bag når de ble satt inn. Ofte har de ikke mer penger med seg enn det de har klart å spare av ukelønnen sin. Dette rekker gjerne akkurat til bussbilletten til byen. Flere forteller at det verste er å stå der å vente på busstoppet på Finnestad eller på togstasjonen på Nærbø. Ofte slippes man ut om formiddagen når det er mange skolebarn ute. Man føler at alle kan se hvor man kommer fra. Kanskje står en der i sommerklær midt på vinteren hvis man ikke har pårørende som har skaffe noe annet. Mange vet ikke hvor de skal sove om natta eller når de får noe å spise neste gang. Etter kanskje flere måneder med total overvåking døgnet rundt er man plutselig fullstendig overlatt til seg selv. Er det rart at en informant sa at ingen burde slippe ut av fengsel uten en bøtte valium?¹⁵⁴

Paradoksalt nok stiger altså behovet for å ruse seg jo lenger man oppholder seg i rusmiljøet. Det å ruse seg blir etterhvert en nødvendighet for å kunne mestre hverdagen. Man trenger stoff og medikamenter for å tørre å leve. Forsøker man å slutte å ruse seg må man gjøre dramatiske endringer i livet, som skifte av jobb, omgangskrets, moralske verdier og ståsted. Slike endringer kan også for folk som på forhånd ikke har noe stoffproblem forårsake livskriser som blir behandlet medisinsk.

Samtidig øker muligheten til å få tak i tyngre stoff. Jo lengre fartstid man har i miljøet, jo mer tillit man har, jo lettere er i prinsippet tilgangen på stoff, men bare så lenge man fortsatt er til å stole på. Det å opprettholde et godt rykte i forutsetter at man ikke gjør for mange tabber. Man må pleie de rette kontaktene, holde sine forpliktelser og opprettholde tempoet. De fleste blir etterhvert så slitne og utkjørte at de ikke makter dette lenger. Noen dør, andre "pensjonerer seg" på alkohol og piller (noe som innebærer mindre stress fordi dette som regel er lettere å få tak i), og noen blir behandlingsmotivert for alvor.

153 Jonny

154 Albin

Kapittel 9: Hvordan blir man "nykter"?

Finnes det noen vei ut av klisteret? Mange har prøvd å bryte med miljøet . I perioder har det gått bra. Etter en stund er imidlertid mange tilbake til det gamle igjen. Her skal vi gi eksempler på noen som har klart seg. Dette er eksempler på folk som har etablert et nytt liv og et nytt sosialt nettverk. Noen har oppnådd dette gjennom sterke opplevelser som kjærlighet og religion. For andre har foreldrerollen betydd et viktig skille. Noen har skaffet yrkesroller hvor de har fått en sjanse til å bevise dyktighet også utfor misbrukermiljøet.

9.1 "Et nytt liv" og nye sosiale nettverk

Kjærlighet og religion

Felles for de vi har vært i kontakt med, som det ser ut til å gå bra med, er at de har klart å bryte med sitt tidligere miljø. Samtidig har de klart å skaffe seg et nytt sosialt nettverk. Noen finner en ny tilknytning i kristne miljø. Andre finner kjærligheten og får et nytt sosialt nettverk gjennom en strait kjæreste. Ernst, en de fleste ville kalle et håpløst tilfelle fant begge deler:

Ernst er i begynnelsen av 30-årene. Han har vandret inn og ut av fengsel siden han var i tenårene. Tilsammen har han svært mange dommer og har tilbrakt atskillige år bak murene. Han vokste opp i noe han selv betegner som et "slumområde". Faren drakk seg i hjel. Moren hadde også alkoholproblemer. Han har stjålet så langt tilbake han kan minnes. Innbrudd i privathus var hans spesialitet. Det meste av utbyttet gikk til hasj. Han røykte mye. Innbruddsvirksomheten finansierte både forbruket av stoff såvel som andre utgifter til livsoppholdet.

Ernst har noen lyse minner fra barndommen. Han og noen kamerater pleide å gå på besøk hos en gammel dame i nabolaget. Her fikk de vørterkaker mens de hørte fortellinger om Jesus. De lærte bl.a. at det var galt å lyve og stjele. Disse møtene dannet grunnlaget for hans barnetro. På tross av karrieren som innbruddstyv seinere i livet, har han aldri helt kunnet glemme barnetroen og møtene hos den gamle dama. Under flere av fengselsoppholdene forsøkte han flere ganger å strait seg. Han bestemte seg for å bli en kristen. Han mener at grunnen til at dette ikke lyktes var at han ikke var helhjertet nok. Å ønske å endre livet sitt 99% var ikke dette nok. Den ene prosenten som ikke ville var nok til å få han til å bukke under, om og om igjen, helt til han for noen år siden tok ett ordentlig oppgjør med seg selv. Dette skjedde en natt da han var i fengsel. Tidligere på kvelden hadde han vært på en tilstelning der en gruppe hadde sunget og holdt en andakt. Blant disse var det ei jente som Ernst fattet interesse for. I sitt stille indre ba han til Gud at hun måtte bli hans.

Om natten "døde han". Med dette mener han at han gå totalt avkall på sitt gamle jeg. Dette må ha vært en sterk opplevelse for han forteller at han var veldig overrasket da han våknet morgenen etter og fortsatt var i live. Han har holdt seg strait siden. Nå er han i ferd med å fullføre ungdomsskolen. Han kunne tenke seg å bli sosialarbeider. På fritida er han bl.a. med i den samme sanggruppa som sang

i fengselet den kvelden han ble en kristen. Han er også kjæreste med jenta han fattet interesse for.

I den kristne ideologien er tilgivelsen, mulighet for å legge alt bak seg og begynne på et nytt liv sentralt. Her er ikke det livet man har levd tidligere en hemske for deltakelse. Tvert i mot kan det synes som om det er bedre jo verre man har vært. En som virkelig har noe å bli frelst fra, blir gjerne stående som et konkret eksempel på guds evne til tilgivelse, som et bevis på at undernes tid ikke er forbi og at gud kan redde mennesker.

En religiøs omvendelse kan være en sterk opplevelse. Det samme gjelder forelskelse og kjærlighet. Sterke opplevelser kan bidra til radikale omveltninger i livet. Omveltningene kan i sin tur bli starten på et nytt liv med nye muligheter. Hvis man samtidig opplever å bli godtatt og får en tilhørighet i et nytt miljø blant "straite" venner, kan dette frigjøre fra noen av de sterke bindingene man har til rusmiljøet. Oppfylles i tillegg endel andre betingelser, som utdanning, arbeid, bolig, privatøkonomi, m.m. kan slike sterke opplevelser gi omveltninger av varig karakter og representere veier ut. Men for noen kan det synes som om en religiøs omvendelse eller en forelskelse blir en *ny rus*. Gud og kjærlighetsrus blir som en erstatning for dop. Når den første forelskelsen og omvendelsens lykkerus blekner er det mange som faller tilbake til det gamle. For enkelte blir dette en skikkelig nedtur som de har vanskelig for å komme seg opp fra. For andre blir dette også en slags evig runddans. Etter en nedtur kommer de tilbake med nye sterke opplevelser og begynner på ny:

Ola ble frelst på et møte. Han ba for kjæresten. Hun ble også kristen. Begge fikk komme inn på et kristent senter. De giftet seg. Etterpå fikk de en nedtur. På det kristne senteret

-De sa at vi måtte regne med et stormangrep fra Satan etter en stund, forteller Ola.

De havnet på kjøret igjen. Etter en stund fikk de noen til å be for seg. Ola sier at han følte seg kjempebra etterpå, som om han var rene ungdommen som før han begynte å røyke. Det var herlig og gikk bra en stund, men så kom han i kontakt med gamle kamerater.

Begge kom til senteret igjen. Nok en gang gikk bra en stund inntil han "rævkjørte" alt. Sprakk. Da glemte han både Gud og alt. På ny prøvde han å straitte seg opp.

I denne perioden hadde han giftet seg med kjæresten. Hun ble overflyttet til et annet senter. De ville ikke fortelle han hvor kona var. Hun ringte etter noen uker. Han reiset opp med røde roser og overnattet der. De ba om at alt måtte bli bra. Begge syntes de hadde hatt godt av å ha ansvaret for noen, så de ba også om å få barn.

Det gikk bra en stund, men så ble det for slitsomt. Denne gangen var det hun som ville ruse seg.

-Hun måtte ha hasj. Etter noen trekk ble hun kjempekvalm og orket ikke mer.

Da hadde imidlertid Ola fått "vann på mølla" og begynte å ruse seg igjen. Da han hadde vært på kjøret en uke fikk han beskjed om at hun var gravid. Ola prøvde igjen å straitte seg opp.

For Ernst og Ola har forsøkene på å straitte seg opp forløpt svært ulikt på tross av at endel felles rammebetingelser. De felles rammebetingelsene både for Ernst og Ola var knyttet til stabile kjæresteforhold og nær tilknytning til religiøse miljø som viktig bakgrunn for å straitte seg opp. For Ernst ble resultatet av denne endringen at han nærmest over natten straittet seg¹⁵⁵. En sterk binding til en jente og til religion ble viktige faktorer som erstattet båndene til den illegale rusmiddelkulturen.

Ola klarte ikke å utnytte kjæreste/ektefellebånd og en religiøs forankring til å frigjøre seg fra båndene til den illegale stofføkonomien. Han havnet inn i en slags runddans hvor han gjentatte ganger forsøkte å straitte seg gjennom støtte fra ektefellen og deres felles religiøse forankring, - for så å oppleve å falle tilbake til det gamle igjen. En årsak kan være at båndene til den illegale stoffkulturen var sterkere i Olas tilfelle enn for Ernst, siden kona til Ola også hadde røtter i den illegale økonomien. Kjæresten til Ernst var på sin side "trygt" forankret i det straitte religiøse liv. Dette kan imidlertid ikke være noen fullstendig forklaring. De vil alltid være en fare for at den straitte religiøse parten blir trukket med i den illegale ruskulturen sammen med den av partene som hadde sin opprinnelige forankring der.

Hva som gjør at noen kommer ut og andre ikke, er det er vanskelig å feste til bestemte årsaker. Det er for mange andre utenforliggende faktorer både av personlig og miljømessig karakter som spiller inn. Religiøsitet og kjærlighet kan imidlertid sees på som bidragsyttere til å fjerne en misbruker fra rusmiljøet. Slik kan også foreldrerollen fungere.

Foreldrerollen

Ola og kona ba om å få barn fordi de syntes de hadde godt av å ha ansvar for noen. I dette tilfellet blir barnet en slags "krykke" som kunne motivere foreldrene til å staite seg opp. Sørkelig ofte mislykkes en slik taktikk, og barnet blir en ny sak for barnevernet. Hvis en mislykkes som foreldre kan det i seg selv bidra til nye tragiske opplevelser som stimulerer til å fortsette å ruse seg:

Henry er far til seks barn. Det første barnet ble født da han bodde i en småby. Det var i en nykter periode. Både han og kona trodde at nå skulle alt bli bra. Barnet var imidlertid alvorlig sykt og levde bare noen timer. "

-Jeg trodde det var min skyld, sier Henry - at sykdommen skyldtes stoffmisbruket. Legen sa at det sannsynligvis ikke var slik, men skyldfølelsen sitter i ennå. Forholdet ble aldri det samme etterpå. Vi skilte lag og jeg havnet på kjøret igjen.

Han har nylig fått høre at et av de andre barna har fått epilepsi.

-Kanskje det også er min feil, undres Henry og ser ned.

Dette barnet bor sammen med mora som ikke vil ha mer med han å gjøre. De skilte lag før barnet var ett år. Han klarte ikke å straitte seg opp likevel.

Det var et barn til som døde i en drukningsulykke. Han bodde ikke i sammen med mora da.

155 Hans gamle jeg "døde".

-Han druknet den dagen jeg forlovet meg med en annen, sier Henry stille.

Henry mistenker mora for ikke å ha passet godt nok på fordi hun var i bakrus. Hun ble helt gal etterpå og løp ned til elva flere ganger om dagen og trodde at barnet skulle våkne igjen.

De tre andre barna er i fosterhjem.

-Den siste mora var helt narkoman og pillemisbruker.

Henrys litt ekstreme historie forteller at heller ikke barn og foreldrerolle representerer noen sikker måte å bryte med den illegale kulturen på. Vi har imidlertid eksempler på at rollen som foreldre for noen kan være starten på en vei ut av miljøet. Hedda¹⁵⁶ er et eksempel på dette:

Hedda har nå holdt seg nykter i nesten to år nå. Før dette hadde hun ruset seg daglig siden tenårene. Hun kuttet ut da hun ble gravid. Bestemte seg for at denne ungen ville hun ha. Under hele svangerskapet har hun hatt kontakt med A.A (Alternativ til abort). Her fikk hun kontakt med andre mødre. De har også holdt kontakten etter at barnet ble født.

For Hedda var det å bli mor og ha kontakt med andre mødre gjennom A.A., en mulighet til å få et alternativt nettverk til det hun hadde i rusmiljøet. Problemet for Hedda er at barnefaren ikke har hatt en like sterk alternativ forankring til rusmiljøet som hun selv. Foreløpig kan det imidlertid virke som svangerskapet og morsrollen for Hedda sin del har bidratt til hennes første skritt inn i den straite verden.

Muligheten til å skaffe seg et nytt sosialt nettverk som mor kan ha en viss sammenheng med selve morsrollen. På ulike arenaer der man tidligere ble avvist som "narkoman", som på legesenteret og i butikken, kan en med barnevogn oppleve å bli mottatt som en mor. Man har fått en ny "strait rolle".

Morsrollen vil ikke bare oppleves som en strait rolle. Flere jenter opplever at de p.g.a. sin tidligere tilhørighet til stoffmiljøet, blir "mistenkt" for å være mindre egnede mødre. De blir tettere fulgt opp på helsesenteret, får kanskje uventede hjemmebesøk, blir gransket av barnevernet, etc. Slike undersøkelser kan lett virke stressende og medvirkende til at den straite "morsrollen" likevel ikke oppleves så strait¹⁵⁷.¹⁵⁸ Dette betyr ikke nødvendigvis at det offentliges engasjement i forhold til mødre med misbrukerbakgrunn bestandig oppleves negativt, stressende eller er uberettiget.

Den nyvunne forankringen i morsrollen og "stresset" ved å oppleve at man ikke strekker til som strait mor, kan bidra til tilbakefall. Følgen kan bli en sterke forankring i et liv og et miljø som misbruker, når man også er mislykket som mor. Frykten for å miste barna er imidlertid oftest en vesentlig motivasjonsfaktor for å være så strait at barnevernet ikke griper inn. Samtidig mister en som har ansvaret for barn noe av tilliten i miljøet fordi man blir betraktet som mindre pålitelig enn tidligere. En av informantene sa det slik:

¹⁵⁶ Vi har tidligere stiftet bekjentskap med Hedda kap.3

-Mødre med barn er ikke til å stole på. Politiet trenger bare å true med barnevernet så tyster de med en gang.¹⁵⁸

Muligheten for å opprettholde en sterk posisjon i miljøet kan dermed reduseres når man blir mor. Dette kan også bidra til at bindingene til rusmiljøet reduseres.

Overførbar kompetanse ?

En vanlig oppfatning er at folk som har gått på kjøret i mange år har *ruset bort livet sitt*. En slik tanke er ikke urimelig når man vet at det mange sitter igjen med er ødelagt helse, ingen formell utdanning og stor gjeld. På den annen side kan vi ikke se bort fra at de kanskje også har lært endel av det livet de har levd. Det er ikke alle som ser på sitt tidligere liv utelukkende som en tragedie:

Nå synes både Adam og kona at de har det bra:

-Spenning har det vært nok av. Det er deilig å ha et vanlig familieliv og kunne slappe av uten å være redd for at politiet skal komme.

Adam angrer imidlertid ikke på det livet han har levd. Det har lært ham mye, men han mener selv at han kunne ha sluttet 10 år tidligere.

En pusjer må kunne holde orden på økonomien og kunne jobbe under ekstremt stress. Som vi har sett opererer noen med beløp som er helt på høyden med det en finner i vanlig forretningsvirksomhet i større firma. Tabbekvoten er begrenset der som ellers i næringslivet, men gjør man for mange feil i ruskulturen kan man risikere at livet er i fare. Her er det heller ingen fallskjerm og ingen oppsigelses tid.

Det finnes også eksempel på folk som aldri har fullført grunnskolen som har ervervet seg gode språkkunnskaper gjennom smuglervirksomhet og internasjonale kontakter. En av våre informanter mente også at noen av Norges beste selgere finner en i narkomiljø. Spørsmålet er om noe av denne kompetansen kan brukes i en vanlig strait jobb.

Adam er et eksempel på en som har fått nytte av noe av den kompetansen han har ervervet seg som narkopusjer i en nykter jobb. I dag er han leder i en mellom stor bedrift som også har endel tidligere narkomane i arbeidsstyrken. Penger og organisering av folk har han god greie på. Det samme gjelder det å takle problemene arbeidstakerne får i det de forsøker å strait seg opp.

Adam er imidlertid et unntak. Slike jobber som han nå har, vokser ikke på trær. Dessuten er det nok av eksempler på at tidligere stoffmisbrukere utnytter sin nye strait jobbsituasjon til å skaffe seg ressurser til sin illegale virksomhet eller som et skjul for denne illegale virksomheten.

Noen greier å skaffe seg en hel eller halvstrait jobb i serviceyrker, midlertidige strøjobber i industri, ol. Særlig i perioder når det er stort behov for folk, opptrer slike muligheter. Skal en

ha jobb som dørvakt eller pengeinnkrever, er fengselsmuskler og et fryktingytende rykte ingen ulempe. På den annen side kan det være en ulempe at slike kontrolloppgaver i den illegale kulturen har vært utført på en helt annen måte og under helt andre betingelser enn tilfellet er i den straite økonomien. I den illegale økonomien var straffereaksjoner ofte formidlet etter den sterkeste rett uten noe uavhengig kontrollinstans slik tilfellet skal være i den straite økonomien. Det kan derfor like gjerne være en hemske å ha vært "torpedo"¹⁵⁹ i et stoffmiljø.

Spørsmålet om overførbart kompetanse er et tveegget sverd. Noen av de oppgavene og den erfaringen en tidligere stoffmisbruker besitter, kan trolig ha verdi også i en strait jobb. Dette forutsetter imidlertid at man lærer å bruke denne kompetansen på en ny arena der det er andre normer, regler og verdier enn i den illegale ruskulturen.

9.2 Kontroll, behandling og tiltak

Til det viktigste profesjonelle kontrollapparatet i de miljøene vi har hatt kontakt med hører fengsel, politi og tollvesen. Profesjonell behandling og profesjonelle tiltak finnes i mange former, hvorav noen er private mens andre er i offentlig regi. Vi skal referere noen uttrykte erfaringer deltakerne i miljøet har hatt med noen av disse.

De fleste har hatt kontakt med hjelpeapparatet i en eller annen form. For mange har det første møtet med hjelpeapparatet skjedd ganske tidlig, ofte mens de enda gikk i barneskolen.

-Har gått til psykolog siden barneskolen. Har aldri lært noe av de folka der. De stiller bare en masse dumme spørsmål som jeg stiller meg selv hver dag. Ingen av dem kan si meg hva jeg skal gjøre for å komme utav dette helvete.¹⁶⁰

For mange har kontakten med psykolog og lege etterhvert fått karakter av et omsetningsforhold. En av informantene uttrykte det slik:

-Det er nok av de som går å gnåler til en psykolog en gang i uka for å bevise at du er så sprø at du trenger pillene.¹⁶¹

Når utviklingen går i denne retningen, blir hjelpeapparatet mer en ressurs til å *vedlikeholde* en posisjon i omsetningssystemet, enn en vei *ut* av miljøet. Fengsel er i så måte verd en refleksjon. Som vi tidligere har vært inne på (kap.4) er det ikke alle som utelukkende betrakter det å sitte i fengsel som en tragedie. Det har også sine fordeler. Man får hvile, nok mat og mulighet for å trene opp kroppen til ny innsats utenfor murene. Dessuten får man god tid til å planlegge nye opplegg. Man har også god mulighet til å stifte bekjentskap med nye

159 Jfr. kap. 5. 7.

160 Ronny

161 Odin

“forretningsforbindelser.” For noen blir det å “sitte inne” nærmest som en naturlig del av livet. Man snakker om “sist man satt” og hva man skal gjøre “neste gang man sitter”. Bortsett fra den mulige preventive virkningen fengsel måtte ha på dem som aldri har vært her, finnes det vel neppe noen annen offentlig institusjon som til de grader fungerer motsatt av det som var intensjonen?

Det finnes også andre tilbud som gir mulighet for å komme bort fra miljøet en periode. De tar i mot tilbud om opphold i behandlingsinstitusjon gjør nok oftest dette utfra et ærlig ønske om å straitte seg. Men også her kan det ligge andre motiver bak. Joakim fikk tilbud om å reise på kollektiv:

-Sa ja takk fordi jeg måtte komme med bort fra byen en stund. Skyldte masse penger. Hjalp ikke så. De fant meg der også, men fikk ordna opp for meg.

Både fengsel og opphold i behandlingskollektiv kan altså fungere som nødvendige avbrekk i misbrukertilværelsen. Om slike opphold bidrar til at livet endres på lengre sikt er heller usikkert. Men i likhet med fengsel bidrar behandlingskollektiv til at folk holdes borte fra gata i en periode. I en av byene ble for noen år siden rundt 20 personer fra “miljøet” sendt samtidig på samme behandlingskollektiv. Da ble det atskillig roligere i byen en periode, men selve behandlingen var ikke like vellykket for alle.¹⁶²

-Systemet var slik at de som hadde vært der lengst skulle bestemme over nykommerne. Blant nykommerne fantes folk som var høyere oppe i gatehierarkiet enn de som hadde vært der en stund. Dette medførte at folk som var lavt nede i gatehierarkiet ble satt til å bestemme over folk høyere oppe. Dette skar seg helt.

Andre informanter peker på at det i tiltak og behandling er mange tilfeller av “omsorg” uten at det går klart fram hva som forventes igjen. Denne uklare situasjonen mellom behandler og klient gjør at enkelte skyr situasjoner hvor det offentlige yter omsorg. Kalle forteller f.eks. at når noen blir for snille flykter han. Han er ikke vant til at folk er så snille.

-Hva vil de med meg egentlig? Jeg har ikke fortjent det!

Han har f.eks. truffet mange veldig snille kristne, men han klarer ikke snillheten deres i lengden.

Informanter har også fortalt om nyttige erfaringer og lærdom som de har fått gjennom behandlingsapparatet. Følgende historie kan brukes som eksempel:

Inger vandrer neddopet og deppa rundt i byen en kveld. Alt er dritt. Kjæresten har stukket av. Rengværet har gjort henne kald og våt. Da hun passerer en bil åpnes døra og en middelaldrende kar spør om hun vil sitte på. Hun ber han dra til helvete. Da han fortsatt gjør tilnærmelser, reagerer hun i spontant raseri. Hun trekker kniven og risper han godt opp før hun kommer seg fri og løper sin vei. Det blir reist tiltale mot Inger for vold. Hun bli imidlertid frifunnet p.g.a. et vitne.

I en samtale med psykolog forteller hun om eget temperament og de problemer det ofte bringer henne opp i. I ettertid sier Inger at samtalen med psykologen fikk henne til å innse at med hennes temperament er det lurt å legge bort kniven slik at hun ikke risikerer å gjøre andre unødvendig skade. Dette sier Inger til tross for at situasjonen med mannens tilnærmelser gjorde det forsvarlig å sette seg til motverge. For Inger var det et problem at hun først ikke ble trodd fordi hun i mange situasjoner før tidligere hadde opptrådt oppfarende og brukt kniv.

Inger refererer eksplisitt til samtalen med psykologen og den økte innsikt og forståelse det ga henne for et viktig problem hun hadde i forhold til sine omgivelser. Selv om det kun er et mer perifert aspekt ved hennes misbrukertilværelse, er problemet med kniven viktig nok både for henne selv og omgivelsene. Inger ønsker ikke drap hverken på rullebladet eller samvittigheten, selv om hun oppfattet mannen som overfalt henne som en drittsekk. Hvis en samtale med en psykolog også kan spare et menneskeliv, må en si at det både moralsk og kostnadmessig er vel anvendte ressurser.

Behandlingsapparatet og hjelpeapparatet oppleves av mange, både misbrukere og andre, å ikke oppnå de resultater og mål *de selv* har satt seg. Dette kommer klart til uttrykk hos deltakerne i miljøet. Selv om de mål behandlingen og tiltakene selv har satt i liten utstrekning nåes, kan det imidlertid være en rekke resultater som oppnåes som man ikke på forhånd hadde satt seg. Ingers tilfelle er her et godt eksempel. Hennes samtale med psykologen ga et lite bidrag til å se et aspekt ved eget liv utenfra. Samtidig kunne denne samtalen også være et bidrag til at hun begynte å se livet i den illegale stofføkonomien fra utsiden, - og etterhvert ervervet seg kompetanse til å kunne innta en posisjon hvor hun selvkritisk kunne vurdere sitt eget liv. Det kunne kanskje være en idé for behandlingsapparatet å systematisere mulighetene for å oppøve misbrukere til selvkritisk vurdering av den illegale rusmiddeløkonomien satt opp mot den straitte økonomien. I stedet for underkommunisering av rusmiddelkulturen, kunne kanskje rusmiddelkulturen og misbruket settes i høysetet for kritisk granskning.

9.3 Konklusjon

Behandling og rehabilitering av misbrukere har mye konsentrert seg om tiltak rettet mot den enkelte misbruker. Det har dels vært forsøkt med fysisk avvenning, behandling av oppveksttraumer, individualterapi og veiledning og støtte, m.m. På den annen side har det igjennom kontroll og kriminalisering vært gjort forsøk på å avgrense og kontrollere illegalt misbruk. Vår nåværende narkotikapolitikk bygger mye på disse innfallsvinklene. I den senere tid er også ulike forebyggende tiltak vektlagt. De ulike forebyggende tiltak har i stor grad vært individrettede eller rettet mot grupper i befolkningen utenfor det illegale rusmiljøet (skoleungdom, arbeidstakergrupper, helsepersonell, m.m.).

Poenget med vårt arbeid har vært å beskrive andre former for avhengighet som også er fremtredende i det illegale stoffmiljøet. Sentralt i et illegalt stoffmiljø er et omsetningssystem hvor folk har bestemte typer bånd og relasjoner til hverandre som omfatter de fleste aspekter ved livet. Båndene vedlikeholdes gjennom utveksling av stoff og penger, kreditt, rykter,

tysting, tvang og kontroll, bekjentskap og kameratskap, etc. Alt dette utgjør et "kulturøkonomisk klister" som binder deltakerne sammen i en avhengighet som også former dem som sosiale individer. De blir i dette systemet stoffmisbrukere og "narkomane" med mange av de avskygninger som folk i den straite økonomien bygger sine mer eller mindre stereotype bilder av.

Kanskje bør man i framtiden, i behandling og hjelpetiltak, legge større vekt på å finne fram til det ståstedet misbrukeren befinner seg på. Ikke bare utfra et psykologisk perspektiv, men også utfra den kulturelle og økonomiske sammenhengen vedkommende befinner seg i. Stoffmisbrukere blir ofte sett på som "utilpassede" og "asosiale" i nærmiljøet og hjelpeapparatet. Gjennom denne studien har vi imidlertid sett at i deres eget miljøer kan de samme personene være svært så veltilpassede. For å oppnå anerkjennelse i den illegale ruskulturen må man være tilpassningsdyktig og innrette seg etter de sosiale og kulturelle normer som gjelder her. Problemet for mange er ikke at de er asosiale individer, men at de har tilpasset seg et uakseptabelt miljø.

Det vanskeligste for mange er tilsynelatende ikke det å slutte med selve stoffet. Mange har mer eller mindre "straite" perioder der de holder seg tilnærmet stoffrie, f.eks. ved kontraktssonering, behandlingsopphold og gjennom egen disiplinering m.m.). Problemet kan være å holde forbruket på et lavt nivå når presset fra miljøet melder seg. Det vanskeligste er å komme inn i en ny sosial sammenheng som erstatter det miljøet man hører hjemme i. For mange er rusmiljøet det eneste stedet man noen gang har følt tilhørighet. Man havnet her nettopp fordi man falt utenfor i andre sammenhenger. Kanskje bør framtidige behandlingstiltak i større grad vektlegge dette, det vil si det som til nå ofte er betraktet som "ettervern". Kanskje var det her man burde begynne?

Et annet spørsmålet er om man i framtiden i større grad også bør rette innsatsen mot mer praktisk hjelp overfor den gruppen mennesker vi her har beskrevet som stoffmisbrukere. Mange strir med problemer av en art som et møte med en psykolog en gang i uka ikke kan løse. Det er et faktum at mange stoffmisbrukere har behov for terapi, men denne formen for hjelp kommer noen hakk høyere i behovshierakiet enn det mange av våre informanter befant seg på. Særlig "behandlingsmotivert" er man neppe hvis man ikke vet hvor man skal sove om natta, når man kommer til å spise neste gang og om man vil klare å skaffe så mye dop at man holder seg frisk.

Et aktuelt spørsmål er også hvordan en større grad av legalisering av illegale rusmidler ville ha endret situasjonen. Så lenge alle stoffmisbrukere pr. definisjon er kriminelle kan det være vanskelig å få fram den ærligheten som er nødvendig for å få til varige forandringer. Et vanlig argument mot dette er risikoen for at økt tilgjengelighet vil føre til økt forbruk og nyrekruttering. På den annen side må vi innse at effekten av kontroll og kriminalisering også har sine begrensninger. En sterk kontroll har også sine utilsiktede virkninger i form av kontrollskader. Samfunnet ville trolig være mer tjent med at ressurser i større grad ble brukt til forebygging og behandling enn til kontroll.

NOEN ORD OG UTTRYKK

Alkis	Alkoholiker
Bakmann	En som finansierer store opplegg
Besmittet	En person som ingen vil ha noe med å gjøre. Vedkommende har gjort noe som kvalifiserer til utfrysing. Eks. Hvis man er for ego og aldri vil dele stoff med seg. Da får man til slutt ikke noe av de andre heller. I miljø der det meste dreier seg om stoff vil de ikke ha noe med deg å gjøre. Da er du "besmittet".
Blaffer	Person som tjener raske penger på narkoomsetning en kort periode og som trekker seg raskt tilbake, ofte med stor fortjeneste.
Blåse noen	Tyste på noen
Blåse	Røyke hasj
(Et) blås	En røyk med hasj
Bombom	Legemidler i gruppe A og B
Brekk	Innbrudd
Bøffe	Å somle bort, bruke eller lure unna stoff slik at en ikke kan betale. Stifte narkogjeld. Lure noen. Brukes også om å blande ut stoff. dvs. Bøffe ut stoff
Bøffer	En med narkogjeld
Bøttetrekk	Tar ut bunnen på ei flaske og holder den nedi ei bøtte med vann. Fyller flaska med hasjrøyk. Holder munnen over flasketuten og presser flaska i bønn. Ikke noe for nybegynnere.
Bæde	Være deprimert.
Bæder en flatt.	Virkelig deprimert, (må legge seg nedpå)
Bæde noen	Vil ikke ha mer med personen å gjøre
Bøff	Utblandet stoff, dårlig stoff
Dolkiser	Dolcontin
Dop	Stoff som virker dempende (opiater)

Drugga	Beruset på piller eller narkotika
Drops	Piller
Flis	En brukerporasjon hasj, underkant av 1 g. hasj
Freakete	Ha en litt avslappet og ukonvensjonell fremtreden
Gall	Kallenavn på hasj
Gauking	Salg av hjemmebrent
Gå på kjøret	Å ruse seg (kraftig en periode)
Hekta (på stoff)	En som er avhengig av rusmidler
Junke	Injiserere rusmidler
Junkies	Sprøytebruker
(En) joint	Røyke cannabis
Kloss	Måleenhet for hasj, 10 g hasj
På kloss	Få stoff på kreditt
Kontrakt	Det er satt en pris på hodet ditt. Hvis du ikke betaler det kontrakten lyder på selv , kan regne med å bli skutt.
Kremtopper	Måleenhet for heroin (3 kremtopper/rør = 1g heroin)
Krite	Handle på kreditt
Langer	Det samme som pusjer
Monse	Tyste
Noia	Paranoid, redd, engstelig, stressa
Nyktern	En som ikke ruser seg
Opplegg	Plan
Pusjer	En som selger stoff
Raid	Innbruddsrunde
(En) rev	En røyk med hasj
Runner	Ærendsgutt
Rypper	Rohypnol
Rør	Måleenhet for heroin (3 kremtopper/rør= 1g heroin)
Shoppe	Strategisk bruk av helsevesen og sosialetat

Sjokolade	Hasj
Skev	Litt påvirket
Små runde	Piller
Speed	Amfetamin/ Kokain
Sone hardt	Bli utfrosset og mobbet i fengsel av medfanger"
Stein	Skikkelig rusa
Strait	Sosialt tilpasset samfunnets normer, regler og lover
Søppelnarkoman	En som ruser seg på alle tilgjengelige rusmidler
Torpedo	En som blir betalt for å banke opp folk, pengeinnkrever
Utfreaket	Rufsete, uflidd, på kjøret

OVERSIKT OVER DATAGRUNNLAG

Informanter

INFORMANT	INTERVJUER	TIDSPUNKT FOR FØRSTE INTERVJU	LYDBÅND	UTSKREVET	NOTAT	OBSERVASJON /FLERE MØTER
Ada	EMT	Sommer 93			x	
Adam	EMT/MSS	Sommer 93		x		x
Albin	EMT	Høst 93				x
Arne	EMT/TC	Vår 93		x		x
Bruno	MSS	Sommer 93		x		
Egon	EMT	Vinter 92	x			
Erik	EMT/MSS	Høst 93		x		x
Ernst	EMT	Vår 93		x		
Eva	EMT/MSS	Sommer 93		x		x
Gustav	EMT	Sommer 93		x		
Hedda	EMT/TC	Vår 93		x		x
Henry	EMT	Sommer 93		x		
Håkon	MSS	Sommer 93		x		
Inger	EMT/TC	Vinter 92		x		x
Jan	EMT	Vinter 92	x	x		
Jonny	EMT	Vår 93		x		x
Joakim	EMT	Sommer			x	
Kalle	EMT	Høst 92	x	x		x
Kim	TC	Vår 93	x	x		
Kjell	EMT	Vinter 94		x		

Knut	TC	Vår 93	x	x		
Leon	MSS	Sommer 93	x	x		x
Lillian	EMT/MSS	Sommer 93	x	x		x
Liv	EMT	Vår 93		x		
Nils	MSS	Sommer 93	x	x		
Odin	EMT/TC	Høst 93			x	
Ola	EMT	Sommer 93		x		
Ole	MSS	Vinter 94		x		
Rita	MSS	Vinter 94		x		
Roar	MSS	Sommer 93	x	x		
Roald	TC	Vinter 92		x		
Ronny	EMT/MSS/TC	Høst 92		x		x
Rune	EMT	Vår 93		x		
Sigve	EMT/TC	Vinter 92		x		
Simon	EMT	Vår 93		x		x
Sverre	EMT	Vinter 92	x			
Taxisjåfør 1	MSS	Høst 94			x	
Taxisjåfør 2	EMT/MSS	Sommer 93		x		
Trond	MSS	Sommer 93	x	x		
Trude	TC	Vinter 92				
Truls	MSS	Sommer 93	x	x		
Tulla	MSS	Vår 94			x	
Vetle	EMT/TC	Høst 92			x	
Will	EMT/TC	Vinter 92		x		
Åge	TC	Vinter 92	x	x		x

LITTERATUR:

- Adelmann, M.A. (1964) "The World Oil Outlook", i *Natural Resources and International Development*. Baltimore.
- Bejerot, N.(1975) "Drug abuse and drug policy", i *Acta Psychiatrica Scandinavia*. København.
- Berge, W.T.(red.) (1995) *Legemidler på avveier-Rapport fra dagsseminar*. Sandnes Sunn By, Rogalandforskning, SAMKOM.
- Brake, M. (1980) *The sociology of youth culture and subcultures*. Routledge & Kegan Paul, London .
- Chevalier, J. M. (1974) *Det nye spill om oljen*, Pax, Oslo.
- Claussen, T. (1982) *Rettspleie, samfunn og kultur. Universalitetens vilkår og betingelser for rettspleie blant wolof i Gambia*. Magistergrad i sosialantroplogi, Universitetet i Oslo.
- Claussen, T. (1992) "Economic Addiction in an Adolescent Drug Business." Konferanseinnlegg på *Drug use in youth and adolescence*, Larkollen. (upublisert)
- Fekjær, H.O.(1987) *Alkohol og narkotika. Myter og virkelighet*. Gyldendahl, Oslo.
- Frankel, P.H. (1946) *Essentials of Petroleum*. London.
- Friedman, M. R. (1980) *Freedom to choose. A personal statement*. Penguin books.
- Goffman E. (1961) *Asylums . Essays on the Social Situation of Mental Patients an other Immates*. Doubleday Anchor, New York.
- Hauge, R. (u. år) *Fra opiumskrig til legemiddelkontroll*. Rusmiddel direktoratet, Oslo.
- Hauge , R. (1968) *Gjengkriminalitet og ungdomskulturer*. Universitetsforlaget .
- Hellesnes, J. (1988) *Hermeneutikk og kultur*. Det Norske Samlaget, Oslo, .
- Håvamål* Håvamål, Norrøne Skaldekvad III - Frå norrønt til nynorsk. Red. Halvard Tveiten Samlaget Oslo 1971.

- Jensen, T.Ø. (1990) "Med vondt kan vondt fordrives?", innledning på RMF's konferanse, Soria Moria, Oslo. (upublisert)
- Johansen, L. (1983) *Kriser og beslutningssystemer i samfunnsøkonomien..* Universitetsforlaget.
- Johnson, B.D. (1985) *Taking Care of Business. The Economics of Crime by Heroin Abusers.* Heath and Company.
- Kalant, H. og Kalant O.J. (1974) *Stoffbruk, samfunn, personligvalg.* Oslo.
- Kristensen, R. og Steensland, H.F. (1977) *Heroin. Narkotika i Norge.* Cappelens forlag. .
- Leer, H.P, Øksnes, B., Carstens, N.(1990) " Legemidler som rusmiddel blant 9.klassinger", i *Norsk Farmaceutisk Tidsskrift* , nr. 14.
- Madsen, K. (1992) " Om avhengighet, rus og personlig identitet", i *Stoffmisbruk* .
- Madsen, K. (1992) "Om avhengighet, rus og personlig identitet", i *Nordisk Alkohol Tidsskrift* , 1992. nr. 1.
- Merton, R.K. (1973) *The sociology of science.* The University of Chicago Press, Chicago.
- Murdock, G. (1973) "Culture and classness - the making and unmaking of a contemporary myth", *Symposium on Work and Leisure*, University of Salford.
- Noreng, Ø. (1986) " Norge og OPEC:Samspill eller motspill?" , i *Internasjonal Politikk* nr. 2-1986
- Notaker, H. og Pedersen, W. (1991) "Sykdom, sjel og samfunn" , i *Festskrift til Nils Johan Lavik.* Pax
- Park, R., Burgess, E. and McKenzie, R (1925) *The City.* University of Chicago Press, Chicago.
- Pedersen, W. (1990) " Bak korrelasjonene: Tre koder for bruk av rusmidler", i *TsF* 1990: 507-529.
- Pedersen, W. (1991) *Drugs in adolescent worlds. A logitudinal study of adolescent drug use socialization.* Department of Psychiatry, University of Oslo, Norwegian Youth Centre, Oslo.
- Reinås, Knut T. (1994) *Beruselsens porter.* Forbundet mot rusgift, EXIL Forlag.

- Preble, E and Casey, J.J. (1969) "Taking care of business: The heroin user's life on the street.", i *International Journal of Addictions* , 4: 1-24.1969.
- Ryan, A. (1987) *Utilitarianism and other essays*. J.S. Mill and Jeremy Bentham, Penguin.
- Skjervheim, H. (1974) *Objektivismen og studiet av mennesket*. Gyldendahl Norsk Forlag, Oslo. (Utgitt første gang 1959).
- Sampson, A. (1975) *The seven sisters*. Coronet Books, London.
- Smith-Solbakken M. (1995) *Omsetningssystemer i narkotikamerkedet*. Rapport RF-95/171, Rogalandsforskning, Stavanger.
- Smith-Solbakken M., Tungland E. (1995) *Legemidler på avveier- en del av den illegale rusøkonomien*. Arbeidsnotat RF-95/292, Rogalandsforskning, Stavanger.
- Strand, T. (1981) *Hvorfor går det galt? Om stoffmisbrukerne og "ekspertene"*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Sørhaug, H.C. (1985) *Tykke beskrivelser og behandling. Om kvalitative metoders nødvendighet og begrensning innenfor evaluering og forskning*. AI-dok 12/1985, Arbeidspsykologisk institutt, Oslo.
- Sørhaug, H.C. (1994) *Rus, kjærlighet og tabu*. Arbeidspsykologisk inst/MIT. (Upublisert)
- Sørhaug, H.C. (1984) *Ungdom, ungdomskultur og ungdomsarbeid*. AI-dok 21/1984, Arbeidspsykologisk institutt, Oslo.
- Tungland, E.M., Claussen, T. & (1992) *Forprosjektrapport fra "Ille og gal" kulturøkonomi hos ungdom*, RF 77/92, Rogalandsforskning, Stavanger.
- Tungland, E.M., Smith-Solbakken, M (1995) *Legemidler på avveier. Forstudie: piller og aktører*. Arbeidsnotat RF-95/292. Rogalandsforskning, Stavanger.
- Turner, B.S. (1987) *Medical Power and Social Knowledge*. Sage Publications .
- Waal, H. og Middleton, A. (1992) *Narkotikaforebygging mot år 2000*. Universitetsforlaget.
- Weber, M. (1972) *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Studiefakkel, Gyldendal Norsk forlag, Oslo.
- Williams, T. (1990) *The Cocaine Kids. The Inside Story of a Teenage Drug Ring*. Bloomsbury.

- Winsløw, J.H. (1991) *Videnskabelig hverdag, en sociologisk undersøgelse af forholdet mellem praksis og forståelse i empiriske videnskaber*. SOCIPOL, Holte.
- Young, J. (1971) "The myth of the druggaker in the mass media", i S. Cohen and J. Young, *The Manufacture of News*. Constable, London.
- Aasland, O. (1994) "Rusproblematikk blant blant helsepersonell.", foredrag på konferanse: *Rusmisbruk - hva gjør vi med det ?* Rogaland fylkeskommune, HMS avdelingen ved SiR, Sola strandhotell.

Appendix 1. "Varene"

I følgende notat beskrives de ulike rusmidler som omsettes illegalt på gata. Det gis også noen eksempler på bruksmåter, priser og brukergrupper. Hensikten er ikke å gi en faglig korrekt beskrivelse av de ulike stoffene. Karakteristikken av stoffene, virkningen og bruksmåter baserer seg her på informantenes egen framstilling. Det er med andre ord "gatekunnskapen" og misbrukernes egne erfaringer som beskrives.

De vanligste stoffene er hasj, amfetamin og heroin. Dessuten forekommer "exstasy", LSD, kokain, fleinsopp m.fl. Ved siden av dette utgjør legemidler, alkohol og ulike kjemikalier for sniffing en betydelig del av stoffene som misbrukes i rusmiljøet. De sistnevnte stoffene betraktes som illegale fordi de brukes utilsiktet og selges ulovlig i det sorte markedet.

1. Alkohol

I det illegale markedet utgjør omsetning av hjemmebrent et vesentlig innslag. Det forekommer også omsetning av smuglerbrennevin, men i de nettverkene vi har vært i kontakt med er det først og fremst hjemmebrenten som har en posisjon. Den som kjøper illegal sprit kan aldri være sikker på hva han egentlig får i seg. Kvaliteten varierer. Vi har eksempel på at strykning (rottegift) har blitt brukt i satsen for å få den til å gjære fortere. Resultatet var at kundene ble syke og hovnet opp i fjeset.

Brukergrupper og tilgjengelighet

Hjemmebrent er vanlig både blant de yngste og de eldste av våre informanter. Alkohol er det rusmiddel de fleste først stiftet bekjentskap med. Dette må sees i sammenheng med at alkohol er relativt lett tilgjengelig.

Flere ser på alkohol som starten på misbrukerkarrieren. "Jan" forteller følgende:

-Jeg var 11-12 år og skulle på kino sammen med noen gutter som bodde i samme gate. Vi hadde stjålet noen slumper av hver av flaskene som sto hjemme i skapet. Alle syntes det var like moro med alkohol og se hvilken virkning den hadde. De fleste hadde innsikt i hvordan alkohol virket på foreldrene sine og ventet at det skulle ha samme virkningen på dem. "Dette var innfallsporten min til stoffbruket".

Bruken av alkohol skjer ofte i kombinasjon med andre rusmidler, såkalt blandingsmisbruk. Noen kombinerer alkohol med inntak av ulike medikamenter for å oppnå en bestemt ruseffekt. For andre er alkohol mer et tilfeldig supplement når tilgangen på andre stoff er dårlig.

I miljøet er det velkjent at alkohol i kombinasjon med enkelte andre rusmidler kan få uheldige følger. I et eksempelet nedenfor bli dette referert til som årsak til et dødsfall:

Klokka er 12 om formiddagen. Lisa kommer inn på kaféen hvor hun har avtalt å møte kjæresten sin. Han sitter sammen med noen kamerater. Noen skaffer henne en stol og en kopp kaffe. Etter et par slurker sier hun plutselig:

-Ola døde i natt.

-Men han var jo her for to dager siden", sier kjæresten.

-Ja, men nå er han død. De fant han på hospiset i dag tidlig. Hun mener at det nok var kombinasjonen av piller og alkohol som tok knekken på han. Han fikk så enormt mye tabletter av legen sin. De andre er enige:

-At folk aldri lærer at kombinasjonen av morfin og alkohol ikke går!.

Ungdom kan skaffe seg alkohol før de er gamle nok f eks ved å:

- få tilgang hjemme med eller uten foreldrenes aksept
- får alkohol gjennom jevnaldrende eller eldre bekjente
- la eldre kamerater kjøpe for seg gjennom lovlige kanaler
- skaffe seg alkohol som er smuglet eller fremstilt ulovlig (hjemmebrent)

Illegal omsetning og bruk av alkohol forekommer i mange varianter. I motsetning til omsetning av sterkere stoff snakkes det relativt åpent om hvem og hvor det selges hjemmebrent - men hvem som helst kan ikke komme på døra. Omsetningen foregår ikke helt som på et vanlig "supermarked". Ofte er det bare noen få utvalgte som godkjennes som kunder. Disse tar til gjengjeld gjerne opp bestillinger fra andre og kjøper for inn for flere samtidig.

Priser

For en liter hjemmebrent må man betale fra 100 opptil 300 kroner. I motsetning til de fleste andre illegale stoff oppgir informantene varierende priser på HB. Prisen varierer trolig etter tilbud og etterspørsel.

2. Sniffing

Lynol, bensin og ulike typer lim brukes til sniffing.

Brukergrupper

Sniffing er trolig mest utbredt blant de yngste og er for mange "debutrusen", ved siden av alkohol. Vi har flere eksempler på informanter som hevder at de sniffet allerede som 12-13 åringer. En utbredt oppfatning er at sniffing er noe "drittunger" holder på med. De "voksne" ruser seg på andre stoff:

En av informantene gikk i sin tid under kallenavnet "Posen" fordi han ofte gikk rundt med en plastpose med "sniffestoff" oppi. Han forteller at de store gutta stadig prøvde å ta fra han posen og ga han hasjpipa i stedet for. De sa at han måtte se til å bli voksen han også snart.

Bruksmåter (rusopplevelser)

Sniffing forgår gjerne til å begynne med som et eksperiment blant kamerater. Etter en tid foretrekker mange å ruse seg alene. "Ronny" forteller følgende:

- Satt gjerne i parken alene etter at alle andre hadde gått hjem. Jo mer utsikt og ting som skjedde rundt, jo bedre ble rusen.

Lillan har en liknende beskrivelse av sin sniffeperiode. Hun begynte også å ruse seg som 12-13-åring:

- Jeg satt for meg selv på kaien, i skogen, overalt, eller i buskene.

3. Hasj (ost, rev, jonas, joint, gall, sjokolade)

Det finnes mange kvaliteter og sorter hasj. Sortene klassifiseres ofte etter hvilke områder de er dyrket i, som f.eks.: "Rød Lib", "Marokk", "Afgan", "Nepal", "Kashmir", etc.

Farve og utseende varier. Noen knytter ulik kvalitet og utseende sammen med bestemte avsenderland, f.eks. "Rød Lib" skal være rødbrun og hard, "Marokk" er brungrå og hard, "Afghan" er svart og seig som gummi osv.

Bruksmåter

Hasj kan røykes, spises og blandes gjerne i mat eller drikke. Det finnes en rekke ulike måter å røyke hasj på. Hasj kan blandes med tobakk eller røykes rent. Det finnes også ulike teknikker og redskaper som kan benyttes.

Brukergrupper

Blant de etablerte og synlige rusmiddelmissbrukerne av litt eldre årgang inngår ofte hasj i kombinasjon med andre rusmidler. Det finnes også endel gamle 68-ere som aldri har slutta helt. Dette er mer skjulte brukere, med vanlig jobb hus og familie.

Noen av informantene anser hasj som begynnelsen på sin ruskarriere. "Jacob" forteller følgende:

- Første gang jeg ruset meg var jeg 10-12 år gammel. Jeg og en kamerat stjal bruskkasser med tomflasker som sto stablet opp bak politikammeret. Vi måtte hoppe over et gjerde for å få tak i dem. Panta tomgodset og kjøpte hasj for pengene. Ble aldri oppdaget. Røykte stoffet inne på en spillehall . Sovna i ett av de store vinduene som vendte ut mot gata. Ble helt stein med en gang og sovna.

Flere av informantene hevder at det finnes miljø der helt unge og godt voksne ruser seg på hasj sammen.:

- Det finnes mange hus rundt forbi hvor folk ruser seg. Politiet kjenner noen, men ikke alle. Det er allslags folk som ruser seg, alt fra 16-40 år.

En av informantene¹⁶³ forteller at det var en av nabofruene i blokka som først introduserte han stoffet:

- I 13-14 års alderen bodde vi i første etasje i en blokkleilighet . I tredje etasje bodde det en dame på 36 år som hadde to barn. Ei jente som var et år yngre enn meg og en enda yngre sønn. En dag kjøpte mora til jenta øl for meg i butikken, fordi jeg ikke var gammel nok. Jeg fikk tilbud om å drikke oppe hos dem. Andre eller tredje gang dette skjedde fikk jeg hasj av henne. Etter dette var jeg ofte på besøk hos naboen i tredje. Foreldrene mine skjønnte ikke at noe var galt. De trodde det var jenta jeg besøkte mens jeg røykte hasj sammen med mora og de utfrieka vennene hennes. Jenta var helt mot rusmidler.

Det finnes også eksempler på at barn røyker hasj sammen med foreldrene sine. Blant noen er det også en tendens til å dyrke foreldrenes moter og romantisere 60-åra. Hasjbruk kan derfor kanskje betraktes som et ledd i enkeltes forsøk på å bli voksne. Blant de litt eldre er det også en tendens til å romantisere fortida. Enkelte beskriver hasjmiljøet på 70-tallet som en "god tid" for stoffmisbrukere:

Det fantes hasj overalt, spesielt på puben. Det var ganske fritt i denne byen da. Vi satt inne på puben og røykte, og fikk kjøpt pils da vi var 13-14 år. Vi kjøpte hasj i fyrstikkeksjer. Fikk en full fyrstikkjeske (ca. 5 g) for 100 kroner dengang.

Vi har også eksempler på ensomme hasjbrukere. Noen røyker bare når de er alene. De vil ikke vise det til vennene sine fordi de er redde ingen vil ha noe med dem å gjøre hvis det blir kjent. "Gustav"(17 år) er en av disse:

- Gustav er plaget av angst og søvnproblemer. Det har han vært så lenge han kan huske. Legen vil ikke gi han medisiner, mener han er for ung. Gustav tror det er fordi broren hans er "narkoman". Han bruker å dele opp en 0,4 g hasj bit i 3 deler. Dette

holder til 3 kvelder. Det hadde vært alt for lite til å få festrus av, men det er bra til å sove på. -Selv om han sier at han ikke liker rusen forteller han at det er bra å lese tegneserier når han har røkt. Særlig Tommy og tigeren. Det blir dobbelt så morsomt når han har røkt. Jimmy Henriks videoer blir også bedre i hasj rus.

- Det er kjempebra. Føler at jeg flyr opp i skyene og at det er jeg som spiller gitaren.

Priser og tilgjengelighet

Hasj tilbys relativt åpent i bestemte miljø, men man må ha de rette kontaktene. Prisnivået på hasj har holdt seg noenlunde stabilt på 100 kroner for 1 piece gjennom 80-tallet fram til i dag. En viss prisvariasjon kan finne sted ved at 1 gram eller 1 piece ikke nødvendigvis er 1 gram, men kan være redusert til på 0.7 gram eller 0.5 gram. En av informantene sa det slik:

-Hasjen har kostet 100 kroner grammet så lenge jeg kan huske, men grammet har blitt mindre med åra.

Det hevdes også at hasj kan blandes ut med andre ting eller olje trekkes ut slik at stoffets kvalitet reduseres. Enkelte kaller dette for LP-gall.

4. Legemidler (Piller, drops, bombom)

Paralgin forte, Ketogan, Dolcontin, Valium, Stesolid og Rohypnol er populære medikamenter i miljøet. Det omsettes også endel hostesaft, som kan brukes til rus.

Bruksmåter

Blant våre informanter finnes det en utstrakt kunnskap om ulike medikamenters virkninger og bruksmåter. Det finnes en rekke "oppskrifter" på blandinger av medikamenter og andre stoff. Mange bruker seg selv som "laboratorium" og eksperimenterer stadig med virkningen av nye kombinasjoner.

Medikamentene svelges gjerne på vanlig måte. Noe knuses og injiseres (sprøyter) eller blandes i sigaretter og røykes. Vi har også eksempler på at "tablettstøv" sniffes.

Noen bruker piller som et supplement til andre ting, som en "B-rus" fordi det er så lett å få tak i. Andre ruser seg på piller fordi dette er den rusen de foretrekker. Når endel foretrekker å ruse seg på piller er det bl. a. fordi en da har en rimelig kontroll på at en får i seg det som står på varedeklarasjonen på pakningen. Annet illegalt stoff som kjøpes på gata kan en aldri være helt sikker på hva inneholder.

Ved siden av heroin er det piller som anses som det er lettest å bli virkelig hekta på. Noen tar derfor prinsipielt avstand fra å bruke medikamenter fordi de har blitt skremt av egen eller andres erfaringer. "Robin"(38) er en av disse:

Under et fengselsopphold i begynnelsen av 80-åra fikk han 30 mg valium daglig og 2 gram Rohypnol. Etter dette reiste han rett på Barentshavet på fiske. Med seg i bagasjen hadde han et glass med 100 blå valium som han hadde fått av fengselslegen. Da illene tok slutt fikk jeg fullstendig noia. Stengte meg inne på lugaren. Han forteller at etter at han kom i land bodde han på en låve, hvor han holdt seg hele dagen. Turte ikke å se folk. Om natta listet han seg ut og stjal egg og poteter for å ha noe å spise. Slik hadde han det i flere uker før det roa seg. Har ikke svelget en pille siden."

Selv om "Robin" ikke spiser piller får han regelmessige doser medikamenter av legen sin. Pillene bruker han som betalingsmiddel for alkohol, eller andre rusmidler. Dette er trolig en svært utbredt måte å finansiere deler av sitt eget stoffmisbruk på. rusmiljøet

Brukergrupper

Det finnes medikamentmisbrukere i alle aldersgrupper. For noen av våre informanter inngikk medikamentmisbruk som et element på et tidlig tidspunkt i misbrukerkarrieren. Pillene inngikk her som ett av flere alternative rusmidler som ble benyttet i det mer eller mindre kriminelle miljøet de befant seg i. Andre hevder imidlertid at kontakten med det kriminelle miljøet først ble etablert etter at medikamentavhengigheten var et faktum. Vi har flere eksempler på informanter som forteller at de har blitt avhengige som følge av legebehandling. Når dosen de fikk av legen ble mindre enn behovet ble de "tvunget" til illegale innkjøp.

Andre hevder at de har fått medikamenter hos legen sin fordi de allerede er misbrukere. En annen informant forteller følgende:

-Jeg fikk piller av legen når jeg var 18 år fordi jeg var stoffmisbruker. 30 Rhypper og 100 Stesolid i måneden . Den dosen holdt bare i 2-3 dager. Skaffet seg penger til mer gjennom brekk og salg av tyvegods.

Priser og tilgjengelighet

Det relativt lett å få tak i medikamenter. De vanligste metodene er følgende:

Manipulere "snille" leger

Gå til flere leger samtidig

Benytte falskt navn

Forfalske resepter

Bytte til seg/kjøpe piller av fra personer som får medisiner av lege.

Prisene for de vanligste pillene er 10 og 15 kroner pr. stykk. Sterkere tabletter er dyrere. Noen sorter selges for rundt 1000 kroner pr. stykk.

5. Hallusinogener (Syre)

Det er en vanlig oppfatning at LSD, selv i veldig små doser kan fremkalle alvorlige psykiske forstyrrelser, bl.a. forvirringstilstander, hallusinasjoner og bevissthetsinnskrenking. Følelse av velbehag kan veksle med voldsomme angstanfall.

En informant forteller følgende om stoffets vekslende virkning:

-Den beste trippen jeg har hatt var på LSD. Det var som å gå med sjumilstøvler. En blir supermann. Kan fly gjennom lufta. En får en utrolig vellystfølelse i hele kroppen. Kan se hvordan hus ser ut på baksida. Blomstene vinker til deg. Det finnes ikke et problem du ikke kan løse. Hvis det blir en bad-tripp kan snefnugg bli hodeskaller som kommer dalene. Plutselig ser du at det er dine egne hodeskaller. Du ser deg i speilet og ser at du er i ferd med å råtne. Armene dine smuldrer opp. Du vet at du vil fortsette å råtne minst 2-3 timer til, så lenge rusen varer.

Noen mener at LSD i mange tilfeller er årsak til alvorlig sinnssykdom. En informant forteller at han og kameraten satset på smugling av LSD i 70-åra. LSD hadde da form som noen små gelantinbiter, som de kalte "Window pain":

-Det var noen fæle greier. Det forekom ofte overdoser, og mange av kundene er i dag kronisk psykiatriske pasienter.

Brukergrupper og tilgjengelighet

Skal vi tro dem som har erfaring på området er det som omsettes av syre i dag mildere varianter. "Discosyre" til bruk i houseparty forekommer. Dette har liten virkning sammenlignet med det som ble omsatt tidligere.

Syre er forholdsvis billig i innkjøp. Det er lett å smugle fordi det er uten lukt og smak og derfor vanskelig å oppdage. En mulighet er f.eks. å dyppe en bok i stoffet, smugle boka og så selge arkene etterpå. Det går også an å dyppe et ark med som lett kan deles opp i porsjoner etterpå. Variasjonene er mange og muligheter for smugling store. Dette til tross har LSD liten utbredelse i miljøet, sannsynligvis fordi mange er redd for å bruke det. Dessuten er det mange som tyster på folk som selger LSD fordi de ikke liker det. De har vært vitne til for mange "uhell".

6. Amfetamin (Speed, Høyt, Fort, Fattigmannskokain)

Amfetamin er at av de illegale stoffene som brukes mest blant de vi har intervjuet. Begge våre byer går i rusmiljøet under betegnelsen amfetaminbyer. Kokain forekommer også, men her er brukergruppen hovedsaklig en annen enn de synlige brukerne på gatenivå som vi har vært i kontakt med.

Amfetamin selges i pulverform, eller det kan ha en mer småklumpete konsistens. Noen produsenter gir amfetaminen sitt eget "varemerke" ved å tilsette fargestoff og lukt.

Brukergrupper

Den forholdsvis høye forekomsten av amfetamin i de to byene kan kanskje henge sammen med spesielle trekk. Vi har spekulert på om det er geografiske, økonomiske og kulturelle særtrekk som gjør at amfetamin er såpass utbredt. Mange av de vi har hatt kontakt med, som nærmer seg 30-årene, er blitt introdusert til sitt amfetaminmisbruk gjennom arbeidssituasjonen. I den "klondyike-situasjonen" som hersket innen bygningsindustrien og andre toneangivende næringsveier ga amfetamin en mulighet til å henge med og yte litt ekstra i en "stå på" situasjon. Amfetamin hevdes å gi en ruseffekt som øker energien og "stå på"-kraften.

Bruksmåter

Amfetamin inntas ofte ved injeksjon. Det kan også svelges ("droppes"). Stoffet pakkes da i sigarettpapir og svelges. Når stoffet svelges kommer virkningen langsommere. Sprøyter foretrekkes av de fleste fordi det gir størst effekt og fordi det blir regnet som det minst farlige. De med brukererfaring hevder at amfetamin er etsende og tærer på svelg og fordøyelseskanal hvis det tas inn gjennom munnen. Tas stoffet med sprøyter oppnår man dessuten "kick". En av informantene beskriver virkningen slik:

-Et kick er som å få slengt 10 orgasmer rett i trynet

Når en ruser seg på amfetamin mister en både appetitten og vanlig behov for søvn. En føler seg utrolig opplagt og kan yte langt mer enn normalt. En i miljøet forteller følgende:

Jeg trodde jeg kunne klare alt. Når jeg gikk på speed forsvant alle midreverdighetskompleks. I en periode gikk jeg på vanlig jobb om dagen og brukte natta til å trikse å ordne for å få tak i mer stoff. Satte sprøyter på do på jobben og brukte sminke for å se frisk ut. Spiste sånt som idrettsmenn bruker å ta for ikke å gå ned for mye i vekt. I en periode da jeg ikke hadde sovet på 14 dager fikk jeg skryt på jobben av sjefen: Dette er bra, vi ser du står på.

En annen forteller noe liknende.

På det meste brukte jeg 2-3 g speed om dagen. Tok 5-6 skudd daglig. Gikk i ett 3-4 dager uten å sove helt til kroppen var helt utslitt. Da sovnet jeg uansett. Etter noen få timers søvn var det på igjen, 3-4 dager til uten søvn. Etter vel 14 dager med denne rytmen begynte "noian." Da dyttet jeg i meg en masse piller, røykte hasj og sov skikkelig ut i 2-3 dager.

Langvarig bruk av amfetamin kan slite ut kroppen helt. Flere sier de etter en tids hyppig bruk kan ta av atskillige kilo, og til slutt ende opp som rene "beinrangel". Dessuten kan søvnmangel og høyt aktivitetsnivå føre til paranoide tilstander(noia), synsforstyrrelser, hallusinerer, m.m. Mange veksler derfor mellom amfetaminperioder og perioder med andre stoff. det kan være heroin, hasj eller piller som benyttes som avveksling. Heroin og amfetamin kan dessuten brukes i kombinasjon for å dempe noe av virkningen av den andre(såkalte speedballs). Denne type kontrollerte blandingsmisbruk krever høyt utviklet brukerkompetanse.

Det hevdes også at den seksuelle yteevnen blir større ved bruk av amfetamin. Historier om personer som har imponert naive straitte jenter med sin enorme utholdenhet i senga er det mange av. Men etter en tid kan stoffet ha helt motsatt effekt og slå ut i impotens:

-Så står du der å skal pisse og leter og leter men finner ingenting. Den er helt innskrumpa. Må sitte å pisse. Kjenner flere dette har hendt med som har tabba seg skikkelig ut, tatt med seg damer hjem og greier og så har de ingen ting å vise fram.

Hvis en ruser seg for lenge om gangen får en angstanfall. For de fleste er dette en uønsket bivirkning, men det finnes også noen som liker dette:

Det er fint å ha den spennende uroen i kroppen. Nedturen kan være ok. hvis en finner en måte å takle "noian" på. En fin lek er å se ut gjennom vinduet på parkerte biler og se hvor mange spanere en kan få inni en bil.

Det er viktig med riktig styrke på stoffet. En erfaren pusher forteller f.eks. at når amfetaminen kommer til Norge er den ganske rein og må blandes ut:

Ved bruk skal speed ha en styrke på 50-60%. Hvis ikke får kundene en alt for sterk dose. En overdose av amfetamin fører til at kunden sovner i stedet for å bli rusa. For reint stoff er ikke bra. En kan bli beskyldt for å ha solgt dårlig stoff. ¹⁶⁴

Amfetamin kan f.eks blandes med rottegift (stryknin), "kofeson" og druesukker. Noen eksperimenterer med å blande inn knuste piller med varierende resultat.

Tilgjengelighet og priser

For å få kjøpt amfetamin kreves det "ansiennitet" i miljøet. En må ha opparbeidet seg tilstrekkelig tillit, ha de rette kontaktene og være kjent som en det går an å stole på.

En brukerdose av amfetamin inneholder ca 0,2 gram reint stoff og koster ca. 300 NOK på gata.

7. Heroin (Lagt, smack eller smæk, horse eller hest.)

Vi finner ulike typer heroin. Blant de vanligste sortene i vårt miljø er Pakistan - brun(hvit) klumpete og Thai heroin - hvitt pudder.

Flere av informantene klager på at kvaliteten på heroinen som selges er dårlig. Stoffet er gjerne kraftig utblandet og en kan aldri være helt sikker på hva en får i seg. Det finnes eksempel på at knust glasskår er benyttet for å øke vekten. Heroin er også et av de stoffene hvor faren for overdoser og dødsfall er størst

Bruksmåter

Pudder kan blandes rett ut i sprøyta, eller det kan sniffes. Den klumpete typen må varmes opp sammen med askorbinsyre eller sitronsyre. Syren løser opp heroinen som tas ved injeksjon. Heroin kan også røykes. En suger da opp heroinen gjennom et langt rør med filter.

Det er bred enighet om at heroin er noe en blir "hekta" på. Vi kan bruke "Jan " som eksempel:

-I mange år solgte han bare hasj. Han var prinsipiell motstander mot hardere stoff, men det sklei ut for noen år siden. Han var sammen med ei dame som klarte å hekte seg på heroin. Jeg gadd ikke sitte å se på dette til slutt, så begynte jeg å proppe kroppen full av det sjøl, forklarer Jan. - Tenkte det var like greit å bli med på det kjøret sjøl. Det skulle jeg aldri ha tenkt. Jeg ble utrolig hekta..

Jan forteller at han fungerte bra selv om han gikk på heroin, blei riktignok litt sjuk innimellom, men det største problemet var at han kjørte økonomien "dønn på ræva" etter et par år.

-Måtte skaffe 7-8 tusen kroner dagen til heroin på slutten. Det gikk et par år, men så var det slutt.

Brukergrupper

I miljøet hevder flere at heroin er siste stoppested for mange i deres misbrukskarriere:

Det er mange som ender opp med heroin/morfin(sprøyter) til slutt. Etter dette er det ikke noe mer - men det er her en kan gjøre de virkelig store pengene på omsetning.

Heroin er altså ingen vanlig rekrutteringsrus. I den senere tid hevdes det imidlertid at også yngre og mer uerfarne brukere rekrutteres gjennom såkalte "startpakker". Startpakke er en brukerdose med heroin som leveres på døra av en kurer som hjelper en å sette sprøyta.

Priser og tilgjengelighet

Tidligere ble det ikke brukt mye heroin i våre to byer. Brukermiljøet har vært innenfor en liten tett kjerne som er godt skjult. I den seinere tiden har det vært lettere å få tak i heroin og det er stadig flere som prøver det. Det er uklart hvilken retning markedet for heroin vil utvikle seg fremover. Byene vi har undersøkt er små og relativt gjennomsiktige. Heroinbrukere blir av mange regnet for å være lite pålitelige. Hvis de ikke klarer å skaffe seg faste regelmessige leveranser kan de bli aggressive, syke og truende. En kraftig økning i brukergruppen vil trolig øke risikoen for å bli oppdaget. Vi har eksempel på informanter som har vært i besittelse av betydelige kvanta heroin som de har sendt fra seg fordi de ikke har tatt sjansen på å pusje det ut i småbyer.

En pakke med en brukerdose heroin koster 300 NOK på gata.